

בעזה ש"ת

קונטרס

שמעתתא דחנוכה

סוגיות הגמרא שבת כא-כד
ביאורים על סדר הדף
מרבותינו הראשונים והאחרונים
גנזי קדם והלכה בעניני חנוכה

עורך

הרב הלל מן שליט"א

פעיה"ק ירושלם תובב"א

חשון תשס"ח

כל הזכויות שמורות

תוכן הענינים

סוגיות הגמרא שבת כא-כד

ביאורים על סדר הדף

מרבותינו הראשונים והאחרונים ...א-מז

גנזי קדם והלכה בעניני חנוכה... מח-נו

רבי חיים שמואלביץ זצ"ל

רבי יצחק הוטנר זצ"ל

רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל

רבי חיים קנייבסקי שליט"א

ואין יכול להדליק בשבת ו"ל דאי לא הוה נרין ליה למימר זין
 צחול זין בשבת כיון דהוה טעמיה הוא אלא ה"ל למימר א' און
 מדליקין סתם מדקאמר זין צחול זין בשבת ש"מ טעור יש טעם
 אחר בשבת שלא להדליק לנד מטעם חול והיינו שמא יטוה וא"כ
 סבר דמותר להשתמש לאורה ומיהו
 רצ דקאמר מדליקין זין צחול זין
 בשבת לא הוה מלי למימר מדליקין
 סתם דה"ל דוקא צחול אכל בשבת
 אין מדליקין שמא יטוה יחמיר לאסור
 הייתי אמר ששום אדם יחמיר לאסור
 להשתמש לאורה וכן הלכתא דנר
 מנוכה אסור להשתמש לאורה כרז
 וכר' יוחנן ואבי נמי קיצלה ורז
 יוסף נמי משמע לקמן דס"ל הכי
 וכמה אין זקוק לה דלוהו ספירא
 להו הכי ורז הוה יחיד הוא וליה
 הלכתא כוותיה:

דאי לא אדליק מדליק אכל מכאן
 ואילן עבר הזמן אומר^ט הר"י
 פורת דיש ליהרר ולהדליק גלילה מיד
 שלא יאחר מאי לאו דאי בבתה הדר מדליק לה
 אימר דליק מספק דהא משני שיעורי^ו
 אחרונה ולר"י נראה דעמה אין לחוש
 ממי דליק דלנו אין לנו היכרא אלא
 לזני הבית שהרי מדליקין מצפנים:
והמהדרין מן המהדרין נראה
 לא קיימי אלא אחר איש וצמו שכן יש
 יותר הדור דאיכא היכרא כשמוסיף
 והוכן או מתער שהוא כנגד ימים
 הנכנסים או היוצאים אכל אם עושה
 נר לכל אחד אפי' יוסף מכאן ואילן
 ליכא היכרא שסברו שכן יש בני
 אדם צפנים: **מצוה** ההניחה על
 פתח ביתו מבחוץ ומיירי דליכא
 חצר אלא ציט עומד סמוך לרה"ר
 אכל אם יש חצר לפני הבית מנוה
 להניח על פתח חצר דלמר לקמן^ז
 חצר שיש לה צ' פתחים נריכה צ'
 נרות ואמר^ח נמי^ט נר שיש לה שני
 פיות עולה לשני בני אדם משמע
 לשני צמים ואם היו מניחים על פתחי
 צמיהם היה לזה מימין ולזה משמאל
 אכל אי מניחים על פתח החצר אפי'
 צפיר: **ובשעת** הסבגה נראה
 לר"י היינו מלי אמו חצרי לצל
 כדלמר צפ' כירה (לקמן דף מה. טס)
 מהו ללעטל שרגא הננוכהת מקמי
 חצרי בשבת וא"ת דעל השלמן נמי
 יקחו אותו כדלמר צגיטין (דף טז.)
 רצה צר צר חנה חלש אחא חצרה
 שקל שרגא ממקיימהו ו"ל דאין
 רגילות כ"כ לתפס צמיהם^י:

שהיה מונח בחותמו ש' כ"ג
 אם כבר גזרו על
 הנכרים להיות כזבים^י (מה פ"ד דף
 טל) ש' סהיה מונח צחום צקרקע
 שלא^י הסיטו הכלי:

רבינו הגנאל

אמר רב פליתר ושמיים
 שאמרו חכמים אין
 מדליקין בהן בשבת
 מדליקין בהם בחנוכה
 בין בחול בין בשבת מ"ט
 סבר כבהה אין זקוק לה
 ואסר להשתמש לאורה.
 מיתבי
 משתשקע החמה ועד
 שחכה רגל מן השוק
 מאי לאו דאי כבהה הדר
 מדליק לה: וישבין לא אי
 לא אדליקו צ' פתח חנוכה
 עדיין לא יאמר כבר עבר
 זמנה אלא מדליק ע'
 דכלי ריגאל דתומדאי
 אי נמי שיעורא דשמן
 דנר חנוכה כמה הוא כרי
 שיהא דולק משקיעת
 החמה עד שחכה רגלא
 דתומדאי: ת"ר מצות
 חנוכה נר איש וביתו
 והמהדרין נר לכל אחד
 ואחד והמהדרין מן
 המהדרין ב"ה אומרים
 יום ראשון מדליק אחד
 מיכן והלך מוסיף
 הולך. פ"י המהדרין.
 מהדרין מצות כדלמרין
 (כ"ג טו) לא יהיו מצוה
 עד שליש במצוה. ת"ר
 נר חנוכה מצוה להניחה
 על פתח ביתו מבחוץ
 ואם היה דר בעליה
 מניחה בחלון הסמוך
 לה"ר ובשעת הסבגה
 מניחו על השולחן ור':
 אמר רבא וצריך נר
 (אחד) איכא להשתמש
 [ואי איכא מדורה לא
 צריך] ואי אדם חשוב
 הוא אף על גב דאית
 ליה מדורה צריך נר
 (אחד) [אחר] להשתמש.

אין זקוק לה. הלכך צחול שרי: ואסור להשתמש לאורה. שהיא
 ניכר שהוא נר מנוה וליכא למיחש להטייה: ולא קבלה שאלה
 חשבו לקמוך על דבריו: אי זכאי. אילו הייתי זוכה לזמנה הייתי
 גורסה כששמעתי ראשון: גירסא דיוקנתא. מתקיים יותר משל
 זקנה^ט: לשיעורה. שהיא זה שמן
 כשיעור הזה ומיהו אם כבתה אין
 זקוק לה: רגלא דתומדאי. אם
 אומה^י מלקטי עיני דקיס ומתעבדי
 צוק עד שהולכים צני הצוק לזמיה
 משתשקע ומצפנים צמיהם אור
 וכעלמין לעניס יולאים וקוין מקי:
 נר איש וביתו. נר אחד בכל לילה
 ואיש וכל בני ביתו סגי להו צנר אחד:
 והמהדרין. אחר המנוה^י עושין נר
 אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מצני
 הבית: כנגד ימים הנכנסים.
 העתדים לצא: ימים היוצאין. שאלו
 כבר זה שהוא עומד צו ומנה עם
 היוצאין: פרי החג. מתמעטים
 והולכים בקרצנות דפרשת פנתם:
 מעלין בקדש ואין מורידין. מקראי
 ילפינן לה צממות צפרק שמי הלחם
 (דף טו.) מבחוץ. משום פרסומי
 ניסא ולא כר"ה אלא בחצרו צמיהן
 היו פתוחין לחצר: ואם היה דר
 בעליה. שאין לו מקום בחצרו
 להניחה שם: מניחה. מצפנים כנגד
 חלון הסמוך לרה"ר: הסבגה. שהיה
 להם לפרקים חוק ציט אידם שלא
 יעצירו נר אלא ציט ע"ז שלהם
 כדלמרין צגיטין (פ"ד דף טז.): נר
 אחרת. לעשות היכר לדצר: ואי
 איכא מדורה. אש לא נרין נר אחרת
 לפי שמשמעם לאור המדורה ויהי
 היכרא שסבר נר מנוה היא: ואי
 אדם חשוב הוא. שאינו רגיל להשתמש
 לאור המדורה: צריך נר אחרת. לא
 לא לא הוי היכר: מאי חנוכה. על
 איה נס קצוה: בחותמו. צלעט
 ומתום צעצעמו והכיר^י שלא נגעו צו:
 ה"ג ועשאום ימים טובים בה"ה
 והודאה. לא שאסורין מללכסה שלא
 נקצו אלא לקרות הלל ולומר על
 הנסים הצולאה: גין. ילעין
 אשטינעלי"ש: פמיש. קולנס גדול
 של נפחים: בעל גמל חייב. שלא היה
 לו להגדיל בחצילו שמנס מצות:
 בנר חנוכה פטור. משני שצרכו
 פירסום מנוה הייתה שם: ואת
 אומרת. ה' לקמני צנר חנוכה פטור:
 פסולה

גליון הש"ס

ג' כ"ג השמיים
 שבריי. ע"י צמיהם
 פ"ה מלכות צמ המנוה
 הלכה ה' ועין צממות
 צמי סהיה מ"א צמית ועד
 פ"מ ה': ת"ר ד"ה
 שהיה מונח וכו' ש"א
 הפיטור. עין לקמן דף
 פ"ד ע"ב פסוק ד"ה
 שטורים צ"ג:

הנהגות הגר"א

[א] גמרא (להשתמש
 לאורה). תל"מ:
 [ב] שם (וד"א
 להענות בהדן.
 תל"מ):

הנהגות וצינונים

[א] ברוי"ג וכו' ש"א
 איך זרד אמר רב
 מתנא אמר רב (וכצ"ל
 באן. ובריי"ג הקיפו
 יחיות י"ב מתנאי ואינו
 נכון. [ב] גיטת ר'
 פרוהה שיעורא בעלי
 התוס' (ס"ב) ובשעת
 השפד ועי' תוס' לקמן
 מה ע"א ד"ה קמ"י:
 [ג] כבת"י וכו' ר"ה:
 [ד] צ"ל משפיה
 דרבא (גליון) כ"ה
 ביי"ק ובכתי"א אחד
 ובכתי"א [ה] כמובן
 יוסף אומנות (וכ"ה
 ככת"י ועי' ברי"ף:
 [ו] לפי"ז נראה דכוונת
 המהדרין לחזר אחר
 מצוה. אולם בר"י
 שבריי"ג הגי' המהדרין
 את המצוה. ובפרי
 המהדרין המצוה.
 ולפי"ז הכוונה ליפוח
 את המצוה. [ז] יש
 להוסיף מונח בחותמו
 (מהרש"ל): [ח] צ"ל
 והכירו (ובדפד"ר
 והכ"י): [ט] נציל
 ואומר (דפד"ר):
 [י] צ"ל שיעורא (ברכות
 שמים): [יא] כבת"י וכו':
 [יב] וכן ליתא במגילת
 תענית:

ליקוטי רש"י

הסבגה. שם לפרקים
 יום אור שאין מדליקין אור
 מצוה יום אלא ציט ע"ז
 שאלן גיטין [י]. כגון
 פתיקים שיהי להם יום
 מג שאין מניחין אור
 אלא ציט עונה אללים
 שלהם ולקמן כ"ג. גין.
 לא חוה לא אינא ולא מפסיק ויחא ואין
 לפרסומי ניסא שמיים
 ונצחום ונצחום בדיקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה
 מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה
 בהלל והודאה^ט תנן התם גין היוצא מתחת הפמיש ויצא והזיק חייב^י גמל
 שמעון פשתן והוא עובר ברשות הרבים ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה
 בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב^י הניח חנוני את נרו מבחוץ
 חנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור^י אמר רבינא (משום דרבה^י) זאת אומרת^י נר חנוכה מצוה
 להניחה בתוך עשרה דאי ס"ד למעלה מעשרה לימא ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו ודילמא אי
 מיטרחא ליה טובא אתי לאימונעי ממצוה: אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מנימוי משמיה דרבי תנחום
 נר

א ב מ נ ס ע פ ט
מערש שני אלו עט
א ב מ נ ס ע פ ט
ממדת הלכה ד
א ב מ נ ס ע פ ט
ממדת הלכה ד

רבינו חננאל

אדם משה כסא וספלי
ובלבר שלא יתבון
לעשות הלך ואסיקא
דשמוא דרב משום
בדיו מצוה וכוון דבר של
מצוה הוא דמליקא מגו
של מצוה ליכא בדין
מצוה ההדלקה היא
המצוה ולא הנחת הבר
בספח הסמך לפתח
הלבך מותר להדליק בו
של הנחת מנר של
חוכה שנמצא מדליק
מצוה המצוה שהדלקת
נר השני היא מצוה.

הגהות הב"ח

(6) רש"י ד"ה ובה היה
מסיים וכו' ומינה בכלי
עד שנתן לתוך
מערבית פ' שמון ופמילה
וכו' (3) תוס' ד"ה ובה
היה וכו' וקשה לר"ב
שם היה אפשר להדליק
בישנה א"כ:

גלין הש"ם

גמרא ובה היה
מסיים עין מגינה דף
טו ע"ב מוס' ד"ה מנוה:

תורה אור השלם

א) פתחון לפרכת הערת
ב) פתחון מוצע יעריך אהו
ג) פתחון מוצע עדי פקר
לפני יי הפתח וקפת
עולם לרתיקים:
[ויקרא ב, ג].

הגהות וצינונים

א) כח"י כנגדן וכו'
ע"הה (וכ"ה ברש"י
זה לפי הגיטא שאין
גורסין "סלע שלי"):
ב) ברפ"ו רבא:
ג) [במנחתו פ"ע א"ת]
רבא וכ"ה בליקוט
פרשת צוה וכו' שבת
(גלין) וכ"ה גיטא
הרשב"א: [ד] ברפ"ו
"שבתין" מחיל ידבר
חוש, וצ"ל שבתין
(מהרש"ל): [ט] נמחק
ע"פ מהרש"ל: [י] צ"ל
הכי תניא התם הוא
בח"י"ש שם ה"י, ש"ח
ר"א מוזני (ס"ו):
א) בכת"ב גוסף אפ"ו
משג"א: [ט] [בליקוט
סוף פקודי לית' (גלין):
ב) י"ה להוסיף וכו':
[ק] ו"ה בתוס' ד"ה ובה
בשם רש"י:

וכי לאורה הוא צריך והלא כל שנה בו. תימה אמאי נקט
מ' שנה לעולם כל העולם כולו לאורו של מקום הולכן וי"מ וכו'
אחרון כשהיה נכנס לפניו לאורה היה כרץ והלא מ' שנה היה מאיר
להם עמוד ענן ככל המקומות כדאמרין בצרייתא דמלאכה המשק"
היה מסתכל בטפסת (ורואה צ"ל)

יודע מה צמחו חגיגות יודע מה
צמחה וכן משמע צמ"כ" להכניס
קאי דגרס התם וכו' צריכים לנר והלא
כל אותן מ' שנה לא הוצרכו לנר שנת'
כי ענן ה' על המשכן וגו' ומינה
בשלהי כל קרנות קאי למיניהו לה גזי
משמע להשכינה קאי דלמיתא לה גזי
הא דל"ר אליעזר לא לאכליה אני
כרץ ולא לאורה אני כרץ וקאמר
נמי התם לפירוכא עדות עדות היא
לכל צאי עולם שהשכינה שורה
בשאל וכו' לאורה אני כרץ והלא
כל אותן ארבעים שנה: ובה היה
מסיים. פירש בקונטרס ובה היה
מסיים הטענה שהשאל היה מטיב
שמרת וזה היה מטיב צין הערבים
ואחוז הישנה צידו או מניחה בכלי עד
שנותן לתוך מערבית שמון ופמילה
ומדליקה ומדליק השאל ממנה וקשה
לר"ב שם (3) אפשר להדליק מן
הישנה א"כ גם השאל דליק ממנה
ומאז שפיר לנר כיון דהוליא הפמילה
הישנה מן הנר כן ליכא לא משום
ציון מנחה ולא משום אכחושי מנחה
אלא ודאי א"ל לעשות כן וכשנא
להטיב היה מטיב כל מה שצד
הפמילה הימה כזה מאליה אל
צדו שהפמילה ישנה צד מערב
דולקת היה מדליק ממנה השאל והיה
מטיבה ונתון זה שמון ופמילה חשה
ומדליקה מן השאל ובה היה מסיים
היינו ההדלקה: ודא הכא ביון
דקביעי נרות בו. כמ"ד צפרק צ'
מדות (מנחות ד' פג): דנר של פרקים
היה דממשעת התם דמוחזר הוא והיה
של פרקים כדי שיוכל להטעיב יפה
ואיכא מ"ד התם דלא היה קציע יפה
היה מסלקו לגמרי שעה הטענה
ואחר כך מניחו: **מאי** היו ע"ה.

מעשר שני. דינרין שמילג עליהם מעשר שני אין שוקלין כנגדן דינרין
של חולין לראות שהיו שלמים: אי אמרת בשלמא כי פליגי רב
ושמואל מנר צ'נר. ממש ולא בקיסוס ובהא הוא דשרי שמואל דלא
חיש לאכחושי אלז בקינסא דציזוי הוא מודה הא לאו הויה חייצמיה
דקנן דינריס דחולין לא גופייהו מנחה
ואע"ג דלמנחה קצעי להו לקינסא
דמיא: אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי.
שמואל הואיל וזוכך מנחה הוא הא
הויה חייצמיה דאסור לשקול ואע"ג
דזוכך מנחה: לא יכוין משקלתיו.
למך לא ימנאס טויסס או ימנאס
יתיריס ויחוס עליהן ולא יחלל המעשר
עליהן ומנאס ציזה המעשר שלא
לזוכך: ובפיק דהו דחולין. כלומר
ייחס בחוליהן כמו שהן: נר מערבי.
למ"ד צמנחות² מוצת ומערב מומחין
סדר הקנים קרי מערב נר שני שצד
החילון שהוא צמזוח ולמ"ד כפון ודרוס
מומחיס אמנעי קרי מערב על שם
שהיה פיו כנגד מערב וכל שאר
הנרות כלפי האמנעית דכתיב³ אל מול
פני המנורה דהיינו אמנעי יאירו וגו' א'
של כפון היו פוטות לדרוס ושצדוס
לצפון. נרות לז"ש של זהב
צמותין⁴ לתוך שמון ופמילה: בפרת
הברותיה. חזי לוג שיערו זה ללילי
מקופס טבת הגדולים ואס ידלק צויל
(וצלילת⁵) צלילת הצקריס ידלק אלז
פמות לא שלא יכנה טענת צלילת
והמורה אמרה מערב עד צקר':
ומנחה היה מדליק. הנרות צין
הערצים: ובה היה מסיים. הטבת
הנרות שדלק כל היום ואינו מטיב
עד הערב⁶ ומשנה זו צמ"כ" שויה
וספירא ליה צמזוח ומערב מומחין
והכי תניא לעיל מיניה להעלות נר
תמיד שפתא נר מערב תמיד שממנו
יהא מתמיל וצי יהא מסיים ומדלא
כתיב להעלות נרות ש"מ הוקצע נר
אחד להתמיל צ כלל יוס וזהו נר
מערב השני של מוצת והכי⁷ חנן
דלקות מדשן המזרחי ומניח את
המערבי דולק שממנו מדליק את

תימה מאי קמיבעיא ליה ומאי קאמר נמי חוין אז הדלקה בו' הא
לאורה משמע הדלקה כשמואל דהא רבה עבד כוומיה וא"כ קינסא
נמי שרי דהא ע"כ בקינסא פליגי וצביו מנחה דהא מאן דמפרש
טעמא דרב משום אכחושי מנחה איחומת וכו' דלניו תופס דברי רבה
עיקר ומציעא ליה אז הנחה עושה מנחה ואסור לרב מנר לנר משום
ציו מנחה כמו בקינסא או הדלקה עושה מנחה ושרי כמו צמזוח דלא
חיישין לאכחושי מנחה ומסיק דהדלקה עושה מנחה ושרי א"כ אמנעי
צסם ריב"ס דמייציעא ליה אליצא דשמואל דהילכתא כוומיה אז שרי
צקינסא אז לאו ומייציעא ליה אז ק"ל כמו שאמרנו למעלה דלמ"ד משום
צזוי מנחה שרי להדליק מנר לנר לרב ואס כן צקינסא פליגי ושרי
שמואל צקינסא או דילמא לא ק"ל הכי ומנר לנר נמי איכא ציו
מנחה ואסר רצ (פ"י) דהנחה עושה מנחה ולא דמי למנורה דוקא
מנר לנר שרי שמואל אלז צקינסא אפילו שמואל מודה דאסור ומסיק
חוין דמייציעא לן ואפשר דהדלקה עושה מנחה ומדליקה לרב מנר לנר
כמו דלמנחה ולשמואל אפילו צקינסא שרי: **דאיבעיא** דהו
הדלקה עושה מצוה בו. ונפקא מינה אם הדליקה חס"ו או הנימה:

מזו: סוף סוף למ"ד בו. דהא לר"ידיה¹ משרגא לשרגא אסור: אי הדלקה עושה מצוה. אי המנחה של חולין מנחה דהא לר"ידיה כדאשכחן
צמזוח: ואי הנחה עושה מצוה. ועיקר מנחות תליא צמנחה: אין מדליקין מנר צ'נר. דהדלקה לאו מנחה היא כולי האי: דאיבעיא דהו גרסי.
כלומר דהא מילתא צב אציעא לן ומפשטא דהיא ציעא מופשטא לן הך: דהיה תפוש נר חובוה. צידו משהדליקה עד שכנתה: ועומד.
לאו דוקא אלא כן לשון הש"ס: צ'נר. להשתמש וליכא היכר ניסא: בפנים. צצית: והוציאה דחוי. כדאמר לעיל² דכרץ להניחה על פתח
צימו צמזוח: אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה משום הכי לא עשה ולא כלום. לכיון דהו היא מנחה כרץ שמייעה צמקוס חייצא:
כדכתיב צבקר צעייטו את הנרות ונר מערבי דולק כל היום ועברת היה מדליק ממנה שאר הנרות. מסיים. לאאמר הדלקת שאר נרות היה מכנה אותה ומטיבה ונתון זה שמון
מערבי דולק לאחר שצד שאר כל הנרות ואף על פי שממנו מתמיל להדליק ערבת צו היה מסיים הטבת נרות שמרית והוא עדות שהשכינה שורה בישאלן וימא שם.

א) מנחות סו: (3) תמיד
לג: פ"ו מ"א, ג) (א) דף
ז. במבשר ה
ב, (ט) מנחות צה:
א) מנחות פט, (1) עיין
רש"י יומא טז. ד"ה
דהו, (2) אמור פירשתי
ג ה"ד, (ט) יומא טז,
א) יומא לג, (ט) שמות כו
ב, (כ) בא, (ט) פרק יד,
א) אמור פירשתי ג ה"ט,
ט) שמות מו לז,
פ) [וע"ע מוס' מנחות
פ: ד"ה מנחה וכו'].

ליקוטי רש"י

פרשות העדות.
שפטי הלכות הוא קרוי
עדות. ורשמינו דרכו על
נר מערב שהוא עדות לכל
נר עולם שהשכינה שורה
ביצילת שמון זה שמון
כמות תפוחיה ומנחה
היא מתמיל וזה היה
מסיים ויקרא ב, ג.
עדות הפ"ח. המנחה
לקמן מה היה הוא
העדות וישי כתי' מנחות
פ: ג. נר מערבי. ואיסור
נר מערב לתוך דלמך
(מנחות ז:). טענת הנרות
צדקוס מוצת ומערב קרי
נר מערב נר שני שממנו
לראשון צמזוח כדמק
(תמיד פ"ו מ"א) ככנס
(תמיד) ומנא שמי נרות
למ"ד לנר דלקות [וכי'
נמחין ויהא האמנעית פניו
מוקפת כלפי מערב והוא
קרוי מערב ושאר הנרות
מזדקני פריס כלפי אמנעי
(המערה ה) אל מול
פני המנורה [הוא אמנעי]
יאירו נרות של ששה קנים
וימא ליה ש"מ ב"תו. נר
מערב היה שמי פה לנר
מערב וכל שאר הנרות היה
פריס כלפי נר מערב
כדאמרין צי שמי הלחט
ולכי קרי ליה נר מערב.
בפרת הברותיה. חזי
לוג דכתיב מערב עד צקר
מן לה מצויה שפתא
דולקת והולכת מערב עד
צוקר ושיעור חמיס חזי
לוג דקבקיני לקמן צ' שמי
מדות וישי כתי' מנחות
היה ופ"ה פ"ה חז"ה
בדליקת האמרות וישי
שם. כלומר מנחה מתמיל
הדלקה שזוהי היה מדליק
המנחה מערב וישי כתי'
א"ל ובה היה מסיים. חזקת
(תמיד לג) זה
מנחה שמי נרות מורחיס
דולקת (המערה) והיה
עומדת (מנחות למערב)
מכנה הלחט שצד מוצת
ומנחה הימית [האמרות]
שצד אותה צמזוח הוא
נר מערב ומניחה דולקת
עד עברת ומדליק האמרות
שצדו [בשבתין] ומטיבו
דולקת מנר מערב
ואורקת שפתא מן האמנו
ומן הפמילה לתוך ונתון זה שמון
ומפמילה [משנה ועברת]
מנחה מערב
שדולקת עיני ואחר כך
מטיב נר מערב ונתון זה שמון
[שמון] מדליקה כדי לקיים
זה מצוה הדלקה ומסיים
זה הדלקה שהיה מדליקה
צבקר כל הנרות וישי שם.
הטענה צמזוח שזוהי היה
מטיב מנחה לפי שכל צקר
מנא אותה דלוק והשאר
מנא אותה שצדו ופחמים
שהיה דולק כל היום
ומדליק ממנו כל שאר
הנרות שצבקר חי כולן
כמות מנר מערב
ומטיב ומנחה מן השמן
וישי כתי' שם. והיה נר

כא, א

ובס' אשי ישראל העיר על רש"י ד"ה זקוק לה, דלמא פשע ולא יתקן, לכאורה יש לעיין הא נר חנוכה אף אם יכבה ולא יתקן אינו אלא איסור דרבנן, וא"כ ה"ל גזירה לגזירה, והביא התו"י שם ור"ל דאם לא יתקן ה"ל ברכה לבטלה, וחששו טפי בהא כמ"ש הט"ז הלכ' ציצית בס' ח' להרא"ש בענין בדיקת ציצית.

מדוע ביום טוב מדליקין בהם

אין מדליקין בהן בחנוכה. משמע שביום טוב מדליקין בהם, וכן כתבו התוס'י. והקשה בחדש האביב מדוע ביום טוב מותר להדליק בהן, והרי כמו שבחנוכה חיישינן שמא ילא יתקנם אחר כך, הוא הדין ביום טוב, שגם חייב להדליק בו את הנר. ותירץ דביום טוב לא חיישינן שמא לא יתקן את הנר, כיוון שלא ירצה לישיב בחשיכה. אבל בחנוכה שיש לו נרות אחרים בביתו, ואפילו בשבת יש לו את נר השבת, ממילא וודאי יש לחוש שמא לא יתקנו.

מדוע אין מדליקין בשמן שריפה בחנוכה

מבואר בדברי הגמ' כאן שגם בשמן שריפה אין מדליקין בנר חנוכה. והקשה הפני יהושע דמאי טעמא אין מדליקין בו, והרי שמן שריפה מצוותו בכך, ולכך הוא עומד שישתמש בו הכהן לשריפה. ותירץ דכיוון שיש מאן דאמר הסובר ששיירי שמנים ופתילות שנשארו מנר חנוכה עושה להם מדורה ושורפם לעצמן, אם כן בעצם הדלקת הנר בשמן שריפה גורם הפסד לתרומה, כיוון שלא יוכל להשתמש בשייריהם. והכתב סופר כתב דהטעם שאין להדליק נר חנוכה בשמן שריפה, הוא משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות, שהרי מקיים בזה שני מצוות, נר חנוכה, ומצוות שריפת תרומה טמאה.

מנלן שאסור להשתמש לאורה

קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. הקשו התוס'י מנלן שסברת רב הונא היא שאסור להשתמש לאורה, הא אפשר לומר שבין בשבת ובין בחול טעם האיסור להדליק בשמנים ופתילות אלו הוא משום

הטעם שזאסור בשבת

אמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול אמר רבא מאי טעמא דרב הונא קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. רש"י ביאר, נר חנוכה זקוק לה לתקנה הלכך צריך לכתחילה לעשות יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה מותר להשתמש לאורה, הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש, ודקדקו המפרשים שמה שפירש רש"י כבתה פ' נר חנוכה, לכאורה שפת יתר, דהא רב הונא מיירי בחנוכה, ודברי רבא נסובו עליו. ובס' דברי חבר בן חיים ביאר, שכונת רש"י היא, דלא תימא דוקא היכא דנותן שמנים ופתילות גרועין והוא הגורם שתכבה, הוא דאמרינן כבתה זקוק לה, ולזה כתב רש"י כבתה נר חנוכה, כלומר בכל נר חנוכה כבתה זקוק לה, ומשמע לי' לרש"י הא מלתא מדפליגי ר"ח ורב על ר"ה וס"ל אין זקוק לה, ובשלמא אי בכל שמנים קאמר ר"ה זקוק, היינו דפליגי עלי ר"ח ורב דלאונסא לא תקנו רבנן, וממילא בכה"ג אין נזקקין דלא ליתי לידי ברכה לבטלה, אבל אי רק באותן שמנים ופתילות קאמר ר"ה, למה יחלוקו רב ור"ח עלי' בהא.

והכתב סופר כתב, ונ"ל דרש"י רצה לומר דלא תימא דרבא מפרש מלתא דר"ה דכבתה זקוק בנר חנוכה, דאיירי בפתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת דוקא, לכן כתב רש"י כבתה נר חנוכה כל נ"ח דעלמא אי כבתה זקוק לה, אלא דצריך לדקדק מה ראה רש"י על ככה דכל נ"ח בכלל. אלא דהיה קשה לרש"י קושית התוס' מנ"ל דס"ל לר"ה שתי טעמים, וכבר כתבנו לפי גרסת תוס' שלפנינו לא א"ש תירוץ התוס' וכו' יעו"ש.

והשפת אמת תירץ, דהוי סלקא דעתין דדוקא באלו שאין מדליקין בשבת ס"ל לר"ה הכי דזקוק לה, משום דהוי כנותן שמן פחות מכשיעור, ומכל מקום אם לא כבה איגלאי למפרע שנתן כשיעור, להכי פירש רש"י כבתה נר חנוכה סתמא אפילו בכל השמנים.

הערות

ד. בשו"ת סימן כו.

ה. וראה בנודע ביהודה (תנינא או"ח סימן צו) שכתב דאם יש איסור לשרוף תרומה טמאה בלילה, אם כן כיוון שמדליקין את הנר משחשיכה אסור לשרוף על ידו תרומה טמאה, כיוון שהוא בלילה.

ו. ד"ה ומותר להשתמש לאורה.

א. או"ח, קלא. וראה להלן בדבריו בשו"ת.

ב. לקמן כג, ב ד"ה גזירה.

ג. וראה באתון דאורייתא שכתב שהרי אין איסור להפסיד את התרומה אלא משום משמרת תרומתי, ומבואר מדברי הפני יהושע שסובר שיש דין משמרת תרומתי גם בתרומה טמאה.

מקור לדבר

כבתה זקוק לה. השפת אמת הקשה על מה דרבא ס"ל בדעת ר"ה כבתה זקוק לה, וקשה מני"ל הא, דילמא אינו זקוק, ומכל מקום לכתחילה כיון דצריך ליתן שמן כשיעור, צריך נמי להיות פתילות ושמנים דלא יכבו מכח זה. ע"כ נראה דרבא לית ליה הך שינויא דגמ' לקמן דלשיעורא דכן הוא משמעות הגמ' בס"ד, דפי' משתקע וכו' הוא דאי נביא הדר מדליק לה, אבל אי כבתה אינו זקוק לה אין סברא להצריך ליתן כשיעור, ולפ"ז תירוץ הגמ' דאי לא אדליק מדליק, הוא לתרץ אליבא דהני אמוראי דמתירין להדליק בחנוכה פתילות ושמנים אלו. וא"נ לשיעורא אינו אלא לדחות הראיה דכבתה זקוק לה, די"ל דאף על גב דאין זקוק, ומ"מ שיעור בעי וכו' יעו"ש.

והפני יהושע הקשה, וז"ל שם וקשיא לי תינח כולהו שמנים ופתילות דאסירי בשבת משום שמא יטה, לפי שאין דולקין יפה, שייך לאסרן בחנוכה אף בחול, כיון דס"ל כבתה זקוק לה, אלא בשמן שריפה דלא מיתסר אלא משום שמצוה לבערו, וחיישינן שמא יטה כדלקמן א"כ אין שום טעם לאסור בחנוכה. מיהו בירושלמי סוף מס' תרומות איתא להדיא דמדלקין בשמן שריפה בחנוכה, אלא דמסיק שם אם יש לו שמן של חולין אסור להדליק בשמן שריפה, והשתא אתי שפיר דהא כל הני שמנים ופתילות דאסור רב הונא, על כרחך היינו היכא דיש לו שמן אחר, דכיון דטעמא דידי' משום כבתה זקוק לה ושמא יפשע כפירש"י, וא"כ מילתא דפשיטא היא דהיכא שאין לו שמן אחר שמתיר להדליק באלו, ולא יהא ספקו חמור מודאי". אלא דהעיר שם עוד דלפי זה לכאורה קשה להיפך לרב חסדא ואינך אמוראי דאמאי מדליקין בהן בחול משום דכבתה אין

שכבתה זקוק לה. ותירצו שדייק רבא בדברי רב הונא שאמר בין בחול בין בשבת, ואם טעם אחד יש להם מה ראה לחלק בין חול לשבת, ומבואר שטעם מיוחד יש בשבת, והוא משום שמותר להשתמש לאורה וחיישינן שמא יטה'.

מה החילוק בין טעם האיסור בשבת לטעם בחול

אך עדיין קשה מאי נפקא מינה בין שני הטעמים שהוצרך רב הונא להשמיענו את שניהם. וביאר בבית הלוי שאם הטעם הוא משום שכבתה זקוק לה ואין זה אלא חשש שמא ישכח לתקנה, אם כן אם אין לו נר אחר וודאי שצריך להדליק לכל הפחות בשמנים ופתילות אלו". אבל אם הטעם הוא משום חשש איסור הטיה, אסור לו להדליק בשמנים ופתילות אלו.

ביאור הרמב"ן - מהיכן ההוכחה שאסור להשתמש לאורה

והרמב"ן¹ תירץ דאם משום שכבתה אין זקוק לה בשבת לא היה איסור, כיוון שבשבת למאן דאמר כבתה זקוק לה הוא כמאן דאמר כבתה אין זקוק לה, כיון שדין זה שכבתה זקוק לה נאמר שאם כבתה יש עליו חיוב להדליק שוב. ומשום הכי בשבת שאינו יכול להדליק שוב, כיוון שאנוס הוא מחמת איסור שבת, אם כן אינו זקוק לה, ואין איסור משום דין זה. ומוכרח שהאיסור הוא משום שמא יטה'. אבל התוס"א סברו שכבתה זקוק לה, אין הכוונה שמחוייב הוא להדליק כל רגע ורגע עד שיעבור שיעור הזמן של חצי שעה. אלא הכוונה שצריך מתחילה לדאוג שידלק הנר כשיעור, ולא יכבה הנר באמצע השיעור, ולכן למאן דאמר כבתה זקוק לה אם כן לא קיים המצווה גם בשבת שאינו יכול להדליקה מחמת איסור שבת².

הערות

א. אלא על כרחך שהאיסור בשבת הוא משום שמותר להשתמש לאורו של נר חנוכה. ובשפת אמת כתב שכוונת רש"י לומר שאפילו אם אין לו שמנים ופתילות אחרים, אסור לו להדליק בהם, כיוון שיש לחוש שיפשע.
 יא. והרשב"א והר"ן, שלא תירצו כתירוץ הרמב"ן.
 יב. וכן מבואר בדברי הר"ן.
 יג. ובספר ל"ה דקדק, במה שכתב אליבא דהירושלמי דמדליקין בשמן שריפה בחנוכה וכו', אלא דמסיק דוקא אם אין לו שמן של חולין, ודאסור רב הונא, ע"כ היינו היכא דיש לו שמן אחר וכו', חדא מי אמר דמודה רב הונא ראה לקמן בשדי חמד שכתב דלרב הונא פליג על הירושלמי להנך אמוראי בירושלמי, ועוד סתמא דמתנין "ולא בשמן שריפה", ועוד דהיה לו לרב הונא ולפלוג לימא בדידי הני מילי כשיש לו שאר שמנים כשרים, הא לאו הכי מותר, אלא ודאי דהוי גזירה דגזר רב הונא בכל גוונא אסור באותם השמנים הפסולים, דאם נתיר

ז. וכן תירצו הרשב"א והר"ן.
 ח. אמנם ראה בשפת אמת שנקט בדברי רש"י שאף אם אין לו שמנים ופתילות אחרים אין להדליק בהם ואפילו בחול, כיוון שחיישינן שיפשע, וראה לקמן שיישב בזה דברי רש"י. וכן נקט באבי עזרי פ"ד מהל' חנוכה ה"א.
 ט. וכן מבואר במאירי.
 י. ולפי ביאור זה ביאר הפני יהושע את דברי רש"י שכתב בד"ה זקוק לה, שהחשש הוא שמא יפשע ולא יתקן לה אחר שתכבה. והקשה מדוע כתב רש"י לשון זה, והרי אותו החשש יש גם שמא ישכח לתקנה. ופירש שכל עיקר הטעם של רב הונא האוסר להדליק בהם בחול, הוא משום שחיישינן שמא יפשע מלתקן, משום שיבוא לטעות שכבתה אין זקוק לה, ובאמת זקוק לה. ואם כן לא שייך טעם זה בשבת, כיון שאי אפשר להדליק מחמת איסור שבת, ואם כן אם יכבה, אנוס הוא. וכיון שדבר זה לא שכיח שיכבה, אין לחשוש למילתא דלא שכיחא, דאנוס הוא.

כתב, וז"ל אין מדליקין בשבת - אין מדליקין בחנוכה, עיין פנ"י שהקשה משמן שריפה מאי איכא למימר. ונראה לומד דהנה הש"ס לקמן כ"ג אמרו הטעם דאין מדליקין בשמן שריפה משום שמצוה עליו לבערו גזירה שמא יטה, ופרש"י כיון דשמן שריפה הוא וחש שמא יבא לאכול, ומשום הכי יטה כדי שיתבער מהר, ולכאורה קשה אם כן איך שרי להדליק נר חנוכה בשבת, אפילו בשמן טוב, והרי קיי"ל דשמן שבנר אסור בהנאה, כיון דאקצייה למצותן, עיין או"ח בס' תרע"ג, ואם כן ניחוש מפני שאסור לאכול ויטה את הנר כדי שיתבער מהר"י.

והעדות ביהוסף הביא"ה הפני יהושע, והעיר מדברי המהרי"ט שכבר קדמו בקושי זו, וכתב שם נראה כיון דאמרו לקמן דף כ"ג דשמן שריפה אסור מתוך שמצוה עליו לשרפו חיישינן שמא יטה, ופרש"י שיתמהר להתבער, ולפי זה שפיר חיישינן שמא יטה על ידי זה וכל שייטה שמא על ידי זה תכבה, על ידי שהוא מתעסק להתבער מהר, לא תדלק השיעור, דהוא אינו נותן רק שיעור מצומצם, וכבתה זקוק לה, וחיישינן שמא יפגע ולא יתקן, וגם בשבת כיון דמדליק קודם צאת הכוכבים שפיר חיישינן שמא יטה וימהר להתבער כיון דמותר להשתמש לאורה חיישינן שמא ישכח שהיום שבת ויטה כדי להתבער מהר. ובזה מיושבת קושיית התוס' דמהיכא מוכח דר"ה

זקוק לה, ואכתי תיקשי שמן שריפה, איברא דלק"מ דהא ר"ח מפרש לקמן דשמן שריפה בשבת נמי שרי, ומתני' מוקי לה ביו"ט שחל בערב שבת ומסקינן לקמן תניא כוותי' דרב חסדא, וא"כ לא איירי הכא כלל משמן שריפה, משא"כ לרב הונא וכו', עכ"ל"י.

והמהרי"ט"י הקשה קושיא זו, ובזה כיון הפנ"י לדעת המהרי"ט, וז"ל שם "אין מדליקין בהם בחנוכה, וא"ת והא שמן שריפה בכלל שמנים האסורים חשיב, וטעמא מפ' בגמ' מתוך שמצוה עליו לבערו גזירה שמא יטה, וגבי חנוכה בחול לא שייך הך טעמא, ויש לומר דאפתילות ושמנים שאסורים בשבת דוקא קאמר, דטעמי לפי שאין מדליקין יפה, אבל שמן שריפה אפילו ביום טוב נאסר כדקתני סיפא לפי שאין שורפים קדשים ביו"ט, ומצאתי בירושלמי בשלהי תרומות, מי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה בחנוכה, ונראה דבישראל מיירי דמיייתי לה אמתניתין דמדליקין בשמן שריפה בבתי כנסיות", עכ"ד. ומוכח מדבריו שאינו מחלק אי יש לא שמן אחר או לאו, ובכל גוונא אסור באותם השמנים הפסולים, ויתירה מזו מצינו למימר דמה שכתב אפילו ביו"ט נאסר וכו', היינו כונתו דגם רב הונא מודה לאוקימתא דרב חסדא דמוקי לה ביו"ט שחל בערב שבת, וא"כ לא איירי הכא כלל משמן שריפה. ובמהרי"ץ חיות

הערות

משום שמן שריפה דהוא שמן טוב ולא יכבה מאליו, ואם אסור להשתמש לאורה מ"ט אסור בשמן שריפה כקושיית הפנ"י, אבל אי אמרינן דמותר להשתמש לאורה, שוב שייך בחול ג"כ שיטה כדי שיתבער מהר ולא ידליק כשיעור, וזה נכון, עכ"ל.

ומה שכתב איך שרי להדליק נר חנוכה וכו', לכאורה אי משום האי לא איירא, יש לומר דלא חיישינן דשמא יטה את הנר וכו' כדי לבוא לאכול דיש בידו להדליק שמן עטרן או בנפט דלא ראוי לאכילה ולא ידליק בשמן זית שומשמינן שראוי לאכילה, הגם דיש מצוה מן המובחר בשמן זית, השתא דחזינן שהתירו להדליק מעיקרא לכתחילה בשמן זית, ע"כ לא חיישינן שמא יטה, משא"כ שמן שריפה שנטמאה הגם דיש לו שאר שמנים הראוי להדליק לעולם חיישינן דלא רוצה הוא בקרבו, וגם מה שכתב אבל בשמן שריפה שמא ישכח דהא מחזר הוא לקיים מצות נר חנוכה, מה איכפת לן דיש בזה עוד איסור אכילה, אדרבה רוצה הוא בפירסום הנס כמה שיותר, בפרט המדליק בערב שבת מבעוד יום, ואדרבה עצם המצוה היא גופא זכירה, ולא עוד יש בידו לעשות סמני' כגון ונתינה בעששית וסגור במפתח לכמה אחרונים מותר לקרות לאורו, ועוד ודלא גרע מספירת העומר למ"ד תמימות הוי ולא חיישינן דשמא ישכח יום אחד והוי ברכתו לבטלה, או מהמוצא חמץ בתוך ביתו ביו"ט אם לא בטלו, יש אומרי' חמץ שנשאר בביתו בי"ד שחל להיות בשבת אחר ה' שעות יכול לשרפו ביו"ט, כ"כ הטור בשם אחיו, וכ"כ הב"י שכן משמע מדברי רש"י והר"ן יעו"ש.

יז. סי' תרעג, א.

לו בשאר ימות החול דיש חשש שיבוא להדליק בהן בשבת. ובלשון רש"י שכתב "הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש" משמע, דבחול פשיטא דמותר, אלא הוי גזירה ואין הכי נמי בשמן שריפה יהיה מותר שאין חשש של הטיה. אי נמי גם שמן שריפה בכלל הגזירה הוי דשמא יטה דילמא יתן שמן יותר מהשיעור ההדלקה שאינו מחוייב בה, וחשינן שמא יטה כדי שיתבער מהר כמה שיותר מחשש שמא תבוא תקלה על ידו.

יד. וקצת צ"ע דאפילו אין לו שמן אחר חייב לקנות שמן אחר, ואם אין לו מעות ימכור השמנים האלו ויקנה בדמיהם שמן אחר, משא"כ בשמן שריפה.

טו. שבת כא, א.

טז. וצריך לומר דבכל הדלקת נר חנוכה לא גזרו כיון דאמרינן [פסחים י'] הוא עצמו מחזר עליו לשרפו לא גזרינן שמא יאכל, ה"נ לא שייך כאן שמא יטה דכל עיקר מחזר לקיים מצות נר חנוכה, וכיון דקיי"ל דכבתה זקוק לה, וצריך שידליק כשיעור, ואם יתבער מהר לא ידליק כשיעור, וזה דוקא בשמן סתם, אבל בשמן שריפה כיון דיש עוד איסור אכילה דשמן שריפה והוא איסור אחד שייך שמא ישכח כיון דאיכא עוד איסור בשמן שריפה ויבא לשכוח את מצות הדלקת נר חנוכה, ואם כן שוב בחול אסור להדליק בשמן שריפה מפני דמחזר עליו לשרפו ויבא להטות ולא ידליק כשיעור, ואנן קיי"ל כבתה זקוק לה.

ועל פי זה מיושבת קושיית התוס' דלמה לי הטעם דמותר להשתמש לאורה דילמא אסור להשתמש לאורה, רק דס"ל כבתה זקוק לה ושמנים אלו לא ידליק כשיעור משום דשמנים גרועים הם, אבל לפי המתבאר ניחא דצריך להך דמותר להשתמש לאורה

טעמא משום דחנוכה הדלקה בעלמא עושה מצוה, וכבתה אין זקוק לה, לא כן מצות שריפת שמן של תרומה שצריך המשך זמן עד שישרף, וכבה זקוק לו ואמטו להכי אפילו אם יהיו נמשכים ב' המצות יחד, כל שאם כבתה אין זקוק לה, ובשמן שריפה כבה זקוק לו לא חשו, ואין עושין מצוות חבילות חבילות, ושוב דחה דיש לדחות דהתם בירושלמי איירי באין לו שמן אחר ובאין לו לא חשו וכו', ואפשר נמי לא חשו אלא היכא דתרוויהו דאוריתא או דרבנן ולא בחד דאוריתא וחברתה דרבנן, וכתב שמצא סמוכות לזה ממאי דקא טרח תלמודא בשבת למיהב טעמא למאי דקתני במתני' דאין מדליקין בשמן שריפה בשבת וי"ט, ולא קאמר דה"ט משום דאין עושין מצוות חבילות חבילות, ומה גם לדעתיה דרב חסדא שם בדף כ"ד דאסיקנא, דבסתם ערב שבת יכול להדליק בש"ש, אלא דבחד דאוריתא וחד דרבנן אין

סובר דאסור להשתמש לאורה דילמא מותר, ורק דסבר כבתה זקוק לה וחיישינן שמא יפשע כמו בחול"י.

והשואל ומשיב"ט כתב ליישב קושיית המהרי"ט והפני"י, דבשמן שריפה כיון דהוא מצוה לשרפו שוב מהראוי שיהיה אסור להדליק בו, דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, והטעם עפמ"ש התוס' בגמ' מו"ק [ח, א] דהטעם שאין מערבין שמחה בשמחה דהוא מהתורה, וגם דאין עושין מצוות חבילות חבילות, לפי שצריך שיהיה לכו פנוי למצוה אחת, ולפי זה מכל שכן מצות חנוכה עם דברי חז"ל שצריך שיהיה לכו פנוי לאותה מצוה ולא יפנה וכו'.

אמנם בספר קהלת יעקב למהרי"ט אלגאזי הביא שם דברי הירושלמי שמתיר להדליק בשמן שריפה ולא חשו משום שאין עושין מצות חבילות, וצריך לומר היינו

הערות

שהמציא הרב מוהרצ"ח דלטעמא דשמא יטה גם בחול דחנוכה אסור, וכן הביא דברי מוהרי"ט שם שכתב דמותר להדליק נר חנוכה בחול בשמן שריפה, ומה שאמרו פתילות ושמינים וכו' קאי אפסולים דמשום שאין מדליקין יפה, והעיר עליו דחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרמב"ם הנ"ל בהלכות תרומות עכת"ד. ויתכן דהמהרי"ט הביא את הירושלמי שהוא המקור לרמב"ם, והרמב"ם בהלכות תרומ' פ"א הלכ' י"ז כתב שם ומי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה מדליק שמן שריפה שלא ברשות כהן, ומקורו בירושלמי פ' בתרא דתרומות, וכתב על זה הרדב"ז שם ונ"ל דבשבת של חנוכה אין מדליקין בשמן של שריפה, דאין שורפין קדשים בשבת דלא עדיף מנר ביתו, ותנן אין מדליקי' בשמן שריפה. ובס' מטה אהרן, העיר על כך, דהא לרב חסדא דקיי"ל כוותיה מותר בשבת דעלמא, וכן בנר חנוכה מותר גם בשבת, ואף דלרבה דאמר גזרה שמא יטה ואסור להדליק בשמן שריפה בשבת דחנוכה, כמו שכתב מפורש הרשב"א בח' אליבא דרבה, מכל מקום אגן לא קיי"ל אלא כרב חסדא, וסיים שדברי הרדב"ז נפלאו ממני יעו"ש. ונראה דמה שכתב דלא עדיף מנר ביתו כוונת הרדב"ז היינו למה דאמרין לקמן דף כ"ג נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו הא לימא לאן ג"כ רבא שם, ועוד משום דנר חנוכה מצי להדליק בשבת של חנוכה בשמן שריפה גם כן, וכן ממה שהסתפק רבא שם קידוש היום ונר חנוכה, ופשט דנר חנוכה עדיף משום פירסום ניסא, הא לימא לאן שם הני מילי בזמן שאין בידו שמן שריפה הא יש בידו שמן שריפה קידוש היום עדיף, דקידוש היום דאוריתא, עיין הר"ן בד"ה שם אמר רבא פשיט' לי נר חנוכה ונר שבת וכו', שהקשה וא"ת היכא דחינן קדוש היום דאוריתא משום נר ביתו וכו', ותירץ שם יש לומר דלא דחינן דהא אפשר לקדושי אריפתא יעו"ש, אי נמי דמה שכתב דלא עדיף מנר ביתו, כונתו דיש אומרין דנר שבת מדאוריתא כדמשמע מדברי היראים בס' תכ"ט דאסמכוה אקרא כדאיתא בשבת דף לז, ואיתא תרתי שלום בית ועונג שבת, ואפ' הכי אין להדליק בשמן שריפה, משא"כ נר חנוכה דרבנן לכולי עלמא, א"כ אינו עדיף מנר שבת, כך נלע"ד בכונת הרדב"ז.

י. רביעאה ח"א בס' מ"א ד"ה והנה.

כ. מערכת אלף.

י. ובספר אבן שלמה הביא קושי הפני"י וביאר, לפי דברי תשובה נוב"י מהד"ת [אור"ח, צו] ששיטת מהרי"ם דתרומה טמאה אסור להדליק בלילה משום דאין שורפין קדשים פסולים בלילה, למאן דסובר דנותר גם לאחר שעבר זמנו אין נשרף בלילה, וצידד דבנר חנוכה דמצותו לאחר צאת הכוכבים, א"כ אסור להדליק משום דאין שורפין קדשים בלילה, א"כ ניחא שפיר דמ"ה אין מדליקין בחנוכה בחול בשמן שריפה, אך בשבת אכתי קשה דהא מדליקין מבעוד יום וממילא ליכא איסור דאין שורפין קדשים בלילה, אך זה אינו דהא בשבת אסור משום שמא יטה לצורך מהירות דמצוה עלי' לשורפה, אך לפי מה שביאר בתה"ד [סי' רסה] דשיטת רש"י דלצורך מצוה לא תשיב מתקן, אם כן אמאי נגזור שמא יטה הא יהיה מקלקל, דתיקון מצוה לא חשיב תיקון. אך זה טעות דהא מותר להנות בשעת שריפה, ואם כן במה שיטה השמן יתרבה באור ויהא הנאה ויתקן מבלעדי המצוה ושפיר חשיב תיקון, ואם כן על כרחך מוכח דסובר ר"ה מותר להשתמש לאורה, דאם נימא דאסור להשתמש לאורה אם כן גם אם יטה לצורך מצוה כיון דמצוה עליו לשרפו, תו לא יהיה איסור דאוריתא דהא הוא מקלקל, ואם כן תו הוי גזירה לגזירה, וממילא לא יהיה אסור להדליק בשמן שריפה לצורך חנוכה בשבת ושפיר מוכח דר"ה סובר מותר להשתמש לאורה, עכ"ל. ובשדי חמד [מערכת חנוכה חלק ט, דף צו] הביא דבריו, וכתב שם דמתבאר שסובר שאסור להדליק בשמן שריפה בחנוכה, והעיר עליו דיש לתמוה עליו שלא זכר שהרמב"ם בפ"א מהלכות תרומות ה"א כתב מפורש דמי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה מותר להדליק בשמן שריפה, והוא מהירושלמי, ודוחק לומר דאין לו שאני, וצריך לומר שסובר הרב דדוקא לרב הונא הוא דאין מדליקין בשמן שריפה, כשם שאין מדליקין בשאר שמנים שאין מדליקין בהם בשבת, והרמב"ם פסק דמדליקין בשמן שריפה לפי מה דקיי"ל דפתילות ושמינים שאין מדליקין בהם בשבת מותר להדליק בהם חנוכה, דכמו כן נמי מותר להדליק בשמן שריפה בחנוכה. אך מדברי הרשב"א בח' שם דף כ"ג גבי מאי דפליגי בטעמא דתנן ולא בשמן שריפה דרבה אמר גזרה שמא יטה, ביו"ט נמי אסור אטו שבת וכו', ומה שהכניס הש"ס הן פיסקא דולא בשמן שריפה באמצע דיני חנוכה, משום דשייך בחנוכה רק בשבת דחנוכה אבל לא בחול, דלא כמו

דא"א שיזקק לה, אלא ודאי הכי קאמר אין מדליקין בהן בחול משום דכבתה זקוק לה, ודלמא פשע ולא מדליק, וכל שכן בשבת דאיכא משום טעמא אחרינא דילמא אתי לאטויי, שמע מינא דמותר להשתמש לאורה, אי נמי יש לומר דלאו מדיוקא דלישניה דרב הונא נפקא ליה, אלא סברא דנפשיה הוא דקאמר, דכיון דאיכא למימר דאית ליה לרב הונא הכי, מסתמא לא עבדי דליפלוג עליה דרב חסדא דאית ליה הכי, על כרחין מדקאמר דמדליקין בהן בחול ואין מדליקין בהן בשבת יעו"ש. והריטב"א כתב, ואחרים תירצו דדייקי לה מדקאמר פתילות ושמינים, ואילו בפתילות שהאור מסכסכת בהם והם כבות איכא למימר טעמא דכבתה זקוק לה, אבל שמינים אין טעם אלא שאין נמשכים אחר הפתילה ואורם עמום, אבל אינם כבים, ואם כן טעמא דפיסולם היינו משום דמותר להשתמש לאורה, ובדין הוא דשמינים יהיו כשרים לחול אלא דלא פלוג רבנן, יעו"ש.

והפני יהושע כתב, שרש"י הרגיש בקושיי זו דהא רש"י בד"ה כבתה זקוק וכו' פירש שם דחיישינן דלמא פשע ולא מתקן לה. והעיר על זה הפני"י, ולכאורה שפת יתר הוא, דפשיטות הווי מצי לפרש טפי דחיישינן שמא ישכח מלתקן. והנראה בזה דרש"י בא ליישב קושית התוספות דמנ"ל טעמא דר"ה בשבת משום דמותר להשתמש לאורה, דלמא בשבת נמי משום דכבתה זקוק לה, וכל שכן דאסור טפי כיון דבשבת אם כבתה אי אפשר לתקן, אלא ע"כ דפשיטא לי לתלמודא דלכולי עלמא אם כבתה באונס וישכח מלתקן לית לן בה כיון דסתמא לא שכיח שיכבה, דהא בשבת דעלמא נמי לא אסרינן להו משום האי חששא, דשמא יכבה ויתבטל שלום בית, אלא משום שמא יטה, ולפי זה על כרחך דעיקר טעמא דר"ה דאוסר בחול, היינו משום שמא יפשע מלתקן, משום דאתי למיטעי וסבר דכבתה אין זקוק לה, ובאמת זקוק לה, ואם כן לא שייך האי טעמא בשבת כיון דאי אפשר להדליק, אם כן אם יכבה אנוס הוא וכיון דלא שכיח שיכבה ליכא למיחש ביה, אלא על כרחך דאיסורא דשבת משום דמותר להשתמש לאורה, עכ"ל.

והמהרי"ט כתב על מה שתירצו התוס' דאם כן הול"ל אין מדליקין סתם, והעיר על זה, וקשה דאי הוה אמר הכי הייתי אמר בשבת דוקא דבסתמא לא הייתי אומר ששום אדם יחמיר שלא להדליק בהם מפני

משום מצוות חבילות חבילות, אלא שאין אני מוצא טעם בדבר ובעיני חילוק זה חלוש, עכ"ד.

חשש יטה בשבת לפי זה והטעם

ומותר להשתמש לאורה. רש"י ביאר, הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש. והשפת אמת דקדק, דהוי גזירה לגזירה שמא ישתמש, מה שאין כן בנר חנוכה דאינו עומד לכך. אך למ"ש התוס' ישנים בדף כ"ד דודאי יטה לפי שאינו נמשך אחר הפתילה, אתי שפיר דהוי רק חדא גזירה דלא הוי ספק שמא יטה. עוד הקשה שם כיון דאם הדליק בפתילות ושמינים שאין מדליקין אסור להשתמש אצלם, יהיה הדין שידליק ולא ישתמש, ועל כן חיישינן שישכח וישתמש, אם כן שוב הוי גזירה לגזירה^כ, דלא שייך לומר אי אפשר שלא ישכח וישתמש. אמנם בשבת י"ל הא דלא גזרו גזירה לגזירה הוא רק כדי שלא יהיה ביטול מצוה, אבל שידליק בלי שימוש שוב לא הוי מצוה וחששו גם על גזרה לגזרה, אבל בחנוכה קשה שפיר דקיים על כל פנים נר חנוכה. וי"ל קצת דהטעם פשוט גזירה שבת חנוכה אטו שבת דעלמא למ"ש תוס' לקמן כ"ג ד"ה גזירה, אך כיון דאסור להשתמש לאורה ידע לחלק בין נר חנוכה ובין שבת דעלמא, משא"כ אי מותר להשתמש, עכ"ד.

ביאור הראיה שסבר כן דוקא

ומותר להשתמש לאורה. התוספות הקשו^כ, מנין לרבא דסבר רב הונא דמותר להשתמש לאורה, דילמא הא דאמר אין מדליקין בשבת משום דסבר כבתה זקוק לה ואין יכול להדליק בשבת. ותירצו דיש לומר דאלא אם כן לא היה צריך ליה למימר בין בחול בין בשבת כיון דחד טעמא הוא, אלא הוי לי למימר אין מדליקין סתם, מדקאמר בין בחול בין בשבת, שמע מינה שעוד יש טעם אחר בשבת שלא להדליק לבד מטעם חול, והיינו שמא יטה, ואם כן סבר דמותר להשתמש לאורה. וכן הקשה הרשב"א וז"ל, איכא למידק ומנ"ל מהא דמותר להשתמש לאורה, דלמא כולי עלמא משום דאם כבתה זקוק לה, והלכך אין מדליקין בהן בשבת, דדלמא כביא, ואי אפשר לו ליזקק לה. וי"ל דמאצטריך לומר בין בחול בין בשבת שמעינן לה דאם איתא דטעמא דשבת משום דאם כבתה זקוק לה, לימא סתמא אין מדליקין בהן בחנוכה, ואנא ידענא דכל שכן בשבת,

הערות

שמא יכבה, והיינו מעצמו.
כב. ד"ה ומותר להשתמש לאורה.

כא. והנה מה שכתב דהוי גזירה לגזירה וכו' אבל לדעת הריב"ן דלא הוי ספק שמא יטה וכו', לכאורה נראה כטעות סופר בדבריו, דהא בתוס' ישנים בהדיא כתוב שם 'לא משום שמא יטה אלא

רבה קמ"ל דאע"ג דאסור להשתמש כבמקדש, אפ"ה מדליקין בהן ולא כבמקדש, עכ"ד. ובספר בן אורי יישוב קושיית התוס' על פי דברי הר"ן שכתב בשמעתין דמותר שמן של נר תנוכה, אם נכבה קודם שדלק השיעור אסור דהוקצה למצותו, ולאחר חנוכה עושה לו מדורה ושורפו, ולא דמי לנר שבת דמותר הנותר לאחר השבת, דשאני התם דגם בשעת המצוה עשוי להשתמש בו, ולפי זה אם נימא בנר חנוכה מותר להשתמש לאורה גם כן אינו מוקצה כמו נר שבת, ולפ"ז דהא דאמרינן אם כבתה זקוק לה אין מדליקין, ופרש"י דחיישינן דלמא פשע ולא מדליק לה, הניחא אם מותר השמן מותר ליהנות ממנו, אם כן חיישינן דפשע ולא ידליק, כי היכי דיהנה מהמותר, אבל אם מותר השמן אסור בהנאה, מהיכי תיתי יפשע ולא ידליק כיון שעכ"פ לא יהנה מהשמן הנותר. ולפ"ז ניחא דגם בחול צ"ל מותר להשתמש לאורה, דאלי"כ מותר להדליק אף דכתבה זקוק לה ולא חיישינן שמא יפשע כיון דהשמן מוקצה משום דאסור להשתמש לאורה, אלא מוכח דמותר להשתמש לאורה, וא"כ השמן אינו מוקצה כלל כמו נר שבת, ושפיר חיישינן שמא יפשע ולא ידליקף ובוזה מיושבת קושי' התוס'.

חשש שתכבה ויפשע ולא ידליק, אבל בשבת איכא למיחש שתכבה ואינו יכול להדליק. וי"ל דמדקאמר פתילות ושמינים שאמרו אין מדליקין בהם, אתה שומע דבחנוכה בחול קאמר מדנקט בשבת אלמא חנוכה בחול, דאלי"כ הול"ל כל שאין מדליקין נר בשבת אין מדליקין נר חנוכה, והיינו יכולים לומר דנר חנוכה בשבת קאמר, ע"כ.

והתוס' ישנים והמהרש"א נתקשו על תירוצי התוס', אי משום דלימא סתם דלמא היינו אומרינן דוקא בשבת ומשום דמותר להשתמש. עוד הקשה במהרש"א, דלפי זה מה הוצרך רב הונא להשמיענו דין מותר להשתמש, הלא זה סברא מבחוץ.

ובס' חידושי מהר"מ בנעט הביא דבריו וכתב יש לתרץ לפי מה שכתב הרשב"א בטעמא דאסור להשתמש בנר חנוכה משום דומיא דמנורה שבמקדש, לכן הוכיח רבא מדלא נקט רב הונא כלישנא דברייתא דבסמוך אין מדליקין בחנוכה סתם כמו דתניא אין מדליקין במקדש סתם, שפירשו בין בחול בין בשבת, ומיושב הכל, משא"כ בדרב דקאמר מדליקין בפתילות ושמינים פסולים, ולא כבמקדש, שפיר כתבו התוס' דסברא חיצונה היא דמותר להשתמש. עוד כתב שם ולמסקנא באמת רב חידושא

כא, ב

ירמיה מאי טעמא דרב וכו' אסור להשתמש לאורה, פ' בתשמיש של מצוה ואפילו עראי, דאי לא נחוש להכי שמא יאכל שם סעודה של מצוה או יקרא לאורה.

רש"י ביאר"ג, שיהיה ניכר שהוא נר מצוה^כ. והפניי שם העיר הא דלא פרש"י נמי טעמא דאסור להשתמש לאורה, היינו משום דאיתקצאי למצותו כדאשכחן בהדס של מצוה, דאסור להריח בו משום דמריחו קדשו, כיון

מקור הדין והטעם

ורב חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה. הריטב"א פירש, וכיון דכן אפילו פתילות כשירות בחול וכל שכן שמינים, ומותר להשתמש לאורה ולפיכך אסור בשבת בין בפתילות בין בשמינים, שאף הפתילות כיון שהם מסכסכות אינן דולקות יפה וצריכות תיקון, והא דדייקי לעיל מפתילות דכתבה זקוק לה, היינו אמאי דאסור להו אפי' בחול אמר ר'

הערות

דשרי לאישתמושי וכו', פי' אפילו אי יש לו נר כשר בבית, אכתו יש חשש דשמא יטה, דהא בזמן הגמ' היו מדליקין נר חנוכה על פתח החצר, א"כ מה יועיל מה שיש לו נר כשר בבית, אי נמי בנר חנוכה צריך ליתן בה שמן שידליק עד שתכלה רגל מן השוק, ובנר שבת די שיתן שמן שידליק עד אחר סעודתו, ויתכן שיגמור סעודתו קודם שזמן שתכלה רגל מן השוק, א"כ כשאין לו נר כשר שפיר חיישינן שמא יטה, וכדברי' הללו תירצו בזה קושי' התוספות שבת בס' רמ"ד.

ובספר שואל ומשיב [תנינא ח"ג קיח] הביא שם דברי הכל בו שהעיר שהקשה על דברי העטור שמתיר להשתמש בנר חנוכה לדבר מצוה, א"כ היאך התיירו בשמינים ופתילות שאסרי והא

ג. ד"ה אסור להשתמש לאורה.
כד. והראש יוסף העיר על דברי רש"י שפירש בד"ה ואסור להשתמש לאורה, שיהא ניכר שהוא נר מצוה, לכאורה אמאי לא משום בזוי אי אתקצי כמ"ש הפוסקים.

ויתכן דרש"י סובר דרב דוקא מעות אסור, הא תשמיש קדושה שרי, ואם כן איך אמר דמותר בשבת אלא אסור להשתמש לאורה הכוונה שיהא נר אחרת בבית אפילו לצורך שבת דקדושה, אפילו הכי נר אחרת בעינן וכמ"ש הרז"ה ז"ל, דרבא דאמר וצריך נר אחרת סובר מותר להשתמש לאורה, ואפ"ה צריך נר אחרת משום היכרא, ואם כן שפיר אמר מדליקין בשבת דלמה נחוש לה כיון דצריך נר אחרת לשבת כשר, תו מותר כמ"ש המרדכי וכו', יעו"ש. אלא צריך לומר דמה שכתב הר"ן שם ואם איתא

גדר האיסור בשימוש והטעם בכך

אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. הר"ן כתב אסור להשתמש לאורה, פירוש כל תשמישין ואפילו תשמיש מצוה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל, ואם איתא דשרי לאישתמושי תשמיש מצוה בנר חנוכה, האיך מדליקין נר חנוכה בשבת בכל השמנים, והרי כשישתמש בה בסעודת שבת אתי לאטווי, אלא ודאי כדאמרן, והא דאמר רב לקמן אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה לאו למימרא דדוקא תשמיש דרשות אסור, אבל תשמיש דמצוה שרי, אלא לומר דאפילו ריצוי מעות שהוא תשמיש קל אסור, והכי מוכח בירושלמי, וכן נראי דברי הרמב"ם ז"ל וזה שלא כדברי הר"ז הלוי, ז"ל וא"ת והא אמרינן לקמן דאבוהון דכולהו דם כלומר מדכתיב ושפך וכסה ודרשינן במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל כדי שלא יהא מצות בזווית עליו ילפינן שאסור להסתפק מנוי סוכה ושאסור להשתמש כנגד נר חנוכה משום בזוי מצוה איכא, דהא אמרינן בגמ' דלרב דאמר אין מדליקין מנר לנר, אי טעמיה משום בזוי מצוה כל היכא דקאמר מדליק משרגא לשרגא ממש שלא ע"י קנסא שרי, דכיון דמצוה ממצוה קא מדליק, ליכא משום בזוי מצוה, וה"נ מאי שנא, י"ל דעד כאן לא שרינן אלא להדליק מנר לנר משום דתרווייהו חדא מצוה, כלומר מצות נר חנוכה ומין במינו אינו בטל, אבל שאר מצות נראה כמבטלות זו את זו, עכ"ל.

והפני יהושע העיר על הטעם שכתב הר"ן שאסור להשתמש לאורה דהוי דומי דמנורה, אי ס"ד שיש סברא לומר דבעינן דומיא דמנורה, אם כן מני"ל לרבה לעיל לפרש טעמא דרב הונא משום כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה, ואמאי לא מפרש בפשיטות דטעמא דרב הונא בפתילות ושמנים, היינו משום דבעינן דומיא דמנורה שהיה אסור להדליק בכל מה שאין מדליקין בשבת כתיב רמי בר חמא לעיל, אלא על כרחך דפשיטא ל"י לתלמודא שאין שום סברא לומר דבעינן דומי דמנורה מדלא תיקנו להדליק דוקא בשמן זית כמו שהיה במנורה, ודברי הר"ן וסייעתן יש ליישב, עכ"ל.

ובשפת אמת העיר על דברי הר"ן שכתב שעשאוה כמנורה, וקשה אם כן למה ל"י בגמ' לומר הטעם

דקיי"ל דכבתה אין זקוק לה, אין עיקר מצותן אלא בשעת הדלקה ממש, ומכאן ואילך יושב ומצפה מתי תכבה, ותו לא דמי להדס דאתקצאי לכל זמן מצותו. ועוד נראה דדוקא בהדס שייך טעמא דמריחו קדשו, והא דלא מפרש נמי טעמא דאסור להשתמש לאורה, היינו משום ביזוי מצוה, ונראה מדברים דמשמע ליה דא אפילו תשמיש קדושה דלא שייך ביזוי מצוה נמי אסור, דאי ס"ד תשמיש לקדושה שרי לא הוי שרי להדליק בשמנים ופתילות בשבת, אכתי ניחוש שמא יטה להשתמש בהן בדברי קדושה, ושוב דחה שם, דאין זה מוכרח להקשו' על שיטת הפוסקים דמתירין בתשמיש של קדושה, דאיכא למימר דאפילו הכי לא חיישינן שמא יטה דתשמיש של קדושה בחצר וברה"ר מילתא דלא שכיחא הוא, וכל שכן לקרות בספר דקיי"ל דאין קורין לאור הנר, עכ"ד.

ועל פי רש"י דקדק בספר דברי חבר בן חיים, משום דבעינן דמינכר וכו', ויש לדקדק דתחלה היה לרש"י למימר כיון דאסור ליכא למיחש להטייה, ואחר כך טעמא מאי אסור. ונראה דהנה הר"ן והרשב"א כתבו טעם משום דעשאוה כמנורה, ונראה דנפקא מינא וכמ"ש הר"י"ף, ולדברי רש"י אפילו אי עבר זמן מצותו אם ישתמש לאורו יאמרו לצורכו אדלקה, והביא רש"י טעמו תחלה למימר דאפי' לאחר שעבר זמן מצותה אסור להשתמש, הלכך ליכא למיחש, משא"כ לדברי החולקים א"כ לאחר זמן מצותה כיון דמותר להשתמש אכתי ליתסר דלמא אח"כ יבא לידי הטייה.

והרשב"א כתב וטעמא דמלתא משום דעל ידי הנס שנעשה במנורה תקנו, והלכך עשאוה כמנורה שאסור להשתמש לאורה, ואי נמי כיון דלמצוה הדליקה איכא משום בזוי מצוה, ואם תאמר רב הונא ורב חסדא היכי שרו וכי לית להו בזוי מצוה אסור, והא אבוהן דכלהו דם, ועוד קשה עלייהו מהא דתניא לקמן מעשר שני אין שוקלין כנגדו דנרי זהב וכמו שהקשו ממנה לקמן למאן דאמר מדליקין בקינסא דלא תייש לבזוי מצוה י"ל דס"ל לרב הונא ולרב חסדא דכל שאינו משתמש בגופו כשוקל כנגדו או שמדליקין ממנו בקנסא לאו בזוי מצוה הוא, ואף על גב דמשתמש לאורה דהא לא משתמש בגופיה ממש, ולא כל המשתמשין שוין ולא כל הבזויין שוין, וכדמוכח שמעתין לקמן, עכ"ל.

הערות

טועה בדבר מצוה, וכמ"ש בשער המלך לענין שמא יעבירונו, אבל כל דאסרו רק אם אירע שצריך לדבר מצוה, פשיטא דלא חיישינן, דהא הוה טועה בדבר מצוה, ולכן נר שבת קודם דלכתחלה בודאי אסור שיהיה נקרא טועה בדבר מצוה ודו"ק.

אכתי שייך שמא יטה. ותירץ הר"ן ע"פ מה שכתבו האחרונים דהא דגזרו שמא יעבירונו אף דממנ"פ יהיה בהול לדבר יהיה טעה בדבר מצוה, ולפי זה לכן לא גזרו שמא יטה באם עושה לדבר מצוה, דהא הוה טועה בדבר מצוה, דבשלמא להתיר שמנים ופתילות לכתחילה בודאי לא מתירין, דלכתחלה לא התירו שיהיה

ידם, ואם ישתמש לאור הנרות לא יתפרסם הנס על ידם, כיוון שיאמרו שלאורם הוא צריך. אך הרמב"ן כתב שהטעם לאסור שימוש לאורם הוא משום ביזוי מצווה. והקשה הרמב"ן, שאם הטעם שאסרו חכמים לדעה זו, להשתמש לאור נר חנוכה, הוא משום ביזוי מצווה^ל, איזה ביזוי מצווה יש בזה כשאוכל לאורם סעודת שבת, והרי מצווה היא לאכול סעודת שבת^ל. וכתב שכל שינוי ממצווה למצווה הוא ביזוי מצווה, כיוון שנראה שאין מצווה זו של נר חנוכה חביבה עליו, ורק משתמש בה למצווה אחרת^ל. והרשב"א הקשה על ביאור זה שהוא משום ביזוי מצווה, דאם כן איך חלקו רב הונא ורב חסדא, וסבירא להו שאין בזה איסור. ותירץ שהם סברו שאין איסור אלא דומיא דכיסוי הדם ברגל, שעושה הבזיון בגוף הדבר מצווה, אבל היכן שמשתמש לאורו, אין זה ביזוי מצווה. ועוד פירש"י שכיוון שתקנת החכמים של הדלקת נרות היא זכר לנרות שבמקדש, כמו שבנרות המקדש היה אסור להשתמש לאורו, הואיל והם הקדש, ואף אם אין בזה מעילה, איסורא מיהא איכא. הוא הדין בנרות חנוכה אסרו להשתמש בהם, דומיא דנרות המנורה^ל.

ביאור כוונת הגמרא והאופנים בה

ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק ואי נמי לשיעורה. הראשונים ביארו כוונת הגמרא, דאם לא שאם כבתה צריך לחזור ולהדליקה שוב כדי שתהא דולקת במשך כל הזמן הזה, והיינו משתשקע החמה עד שתכלה רגל וכו', ודחי לא דאי לא אדליק מדליק, ואין להוכיח מכאן אלא מה שהברייתא אמרה מצותה משתשקע וכו', היינו שאם לא הדליק מיד עם השקיעה יכול להדליק במשך הזמן הזה את נרות החנוכה, ועוד תירצו אי נמי לשיעורה, פי' לשיעור ההדלקה שיתן בה שמן כשיעור הזה שיספיק לבעור במשך הזמן הזה משתשקע החמה עד שתכלה

דביזוי מצווה, וצ"ל דס"ל דלענין תשמיש קל לא עשאוה כמנורה, וזה דוחק וגם לא ידעתי למה לא ניחא לי בטעם היכר כפרש"י, כיון דבתשמיש קל הטעם דבמנורה ג"כ אין מספיק אלא לאסור תשמיש קבוע אפי' של מצווה, ועל זה טעם רש"י נכון, וצ"ע בכונתו.

מדוע לא אסרו משום הדין דלכתחילה

כבתה אין זקוק לה. הקשה הבית הלוי שהרי אף לרב חסדא יש דין לכתחילה שידלק הנר חנוכה כשיעור שעד שתכלה רגל מן השוק^ל. ואם כן מדוע לא אסרו להדליק בשמנים ופתילות שאסור להדליק בהם בשבת, כדי שיקיים את המצווה לכתחילה. ותירץ שהחשש שמא יכבה הוא חשש דלא שכיח כל כך^ל, ואם אינו מחוייב לשוב ולהדליקו אין לחשוש לחשש זה רק משום מצווה לכתחילה.

אם בערב שבת גם אין זקוק לה

כתב התרומת הדש"ן להוכיח מכאן שגם בערב שבת אם כבתה אין זקוק לה. והקשה הט"ז"ח שהרי ודאי מה שאמר שכבתה אין זקוק לה, היינו אם דלק על כל פנים בזמן החיוב, דהיינו משתשקע החמה, ואם דלק קודם לזה קצת וכבה באותו קצת, ודאי זקוק לה. אלא שבשבת שאי אפשר להמתין עד שקיעת החמה בהדלקה, וצריך להדליק קודם, מקרי אותה שעה זמן הדלקה, כמו בחול סוף השקיעה, שכן תקנו חכמים שידליק בשעה שיש לו היתר להדליק. ואם כן קודם קבלת שבת, שיש לו עדיין היתר להדליק, מי יאמר לנו שאותה שעה הוה כמו אחר שקיעה, הא ודאי אין דנין אפשר משאי אפשר. והסיק שבערב שבת שיש לו עדיין שהות, יחזור וידליק, אך לא יברך, כיוון שכבר בירך בהיתר.

מדוע אסור להשתמש לאורה

ואסור להשתמש לאורה. פירש רש"י^כ שהטעם הוא משום שבנרות חנוכה צריך שיתפרסם הנס על

הערות

לב. ובשלמא תשמיש של חולין יש להבין שהוא ביזוי מצווה כשמשמש לאורם של נרות מצווה תשמיש של חולין, אבל תשמיש של מצווה איזה איסור יש בזה. ובעל המאור חילק בזה בין תשמיש של מצווה לתשמיש של רשות, שבתשמיש של רשות כגון הרצאת מעות, האיסור הוא משום ביזוי מצווה. ובתשמיש של מצווה הוא מטעמא אחרינא, והוא כטעם המובא בסמוך בשם הרשב"א והר"ן שעשו נר חנוכה כנרות המנורה.
לג. ואף להדליק ממנו נר חנוכה אחר אסור, אלא אם כן מדליק ממנו ממש, כיוון שבאופן זה אין המצוות מבטלות זו את זו, שהרי מצווה אחת הן. אבל אפילו להדליק בו נר אחר, וממנו להדליק הנר חנוכה אסור.
לד. וכן כתב הר"ן.
לה. וראה בבית הלוי שם שכתב נפקא מינה בין הטעמים.

כה. וראה במהרש"ל (בתשובה סימן פה) שכתב להדיא, שהא דאמר רב חסדא שכבתה אין זקוק לה, היינו לחיוב, כלומר שאינו חייב לתקנה והדליקה שוב. אבל הרוצה לזכות במצווה שלימה, וודאי יש לו לחזור ולהדליק, דלא גרע מן המהדרין.
כו. וכסברא זו כתב הפני יהושע.
כז. סימן קב.
כח. סימן תרעג ס"ק ט.
כט. ד"ה ואסור. וראה ד"ה מבחוץ.
ל. וכן כתב הרשב"א.
לא. וכן משמע בגמ' לקמן כב, א שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו. ומדמי ליה לכיסוי הדם ברגל, שאסור משום טעם זה שלא יהיו מצוות בזויות עליו.

מקדים, אבל מדברי בעל הלכות ז"ל נראה דדוקא נקט משתשקע החמה, ובערב שבת נמי מדליק אחר השקיעה וכרב יוסף דאמר דמשתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום, עכ"ל.

והאבני נזר כתב"ל, וז"ל ודבריו נפלאו ממני דהרי איתא התם ורב יוסף אמר משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין יום הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון לילה, וא"כ כתב הר"ן דרב יוסף סובר עד שהכסיף העליון יום דהא קודם שהכסיף משתשקע התחתון בין השמשות, ובח' הרשב"א כתב ג"כ דלרב יוסף וכו', והדבר פלא וצע"ג עכת"ד. ונראה שהרגיש בזה בהגוי מא"י שם על הרי"ף, והגיה בדברי הר"ן שם מדליק אחר השקיעה לרב יוסף דאמר משתשקע החמה, וכל זמן שפני המזרח מאדימים יום הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון לילה יעו"ש.

אמנם האבני נזר שם כתב שם וקשה בעיני לומר שבשניהם נפל טעות סופר, וצריך לומר עד שהכסיף התחתון, ועוד דהאי שיעורא זוטרא טובא כמפורש בגמ' שם וכו' יעו"ש. עוד העיר האבני נזר, במה שכתבו הראשונים הנ"ל דלשיטת הבה"ג אינו יכול להקדים, דהא לפנינו בהלכו גדולות איתא "והיכי דאדליק קודם שקיעת החמה וכבי' קודם שקיעת החמה מחוייב לחזור ולהדליקה הואיל ושלל בזמנה אדלקה", חזיני' מדברי הבה"ג שמותר להדליק קודם שקיעת החמה רק אם כבתה קודם זקוק לה, אלא שכתב דשמא גירסא משובשת היא זו, שכך כתב בתבואות שור שכמה פעמים כתבו בשם הבה"ג חלוף מה שנמצא בספרי הבה"ג שלנו, ועל כן הבה"ג שבידינו הוא כברייתא דלא מיתניא ביה רב חייא ור' אושעיא, יעו"ש.

והבנין שלמה הביא"ל דברי הר"ן שם שכתב, דמדברי בעל הלכות ז"ל נראה דדוקא נקט משתשקע החמה כתב הר' הנזכר, היינו מדכתב הבה"ג בהלכו' חנוכה "והיכא דאדליק לה קודם שקיעת החמה, וכבתה קודם שקיעת החמה הדר מדליק לה משתשקע החמה משום דאדלקה בלא זמנה", ומדכתב דצריך להדליקה שנית, ואף דאם הדליקה בזמנה קיי"ל דכתבה אין זקוק לה, וכן מדכתב משום דאדלקה בלא זמנה, מכל זה מוכח להדיא דס"ל דמשתשקע החמה דוקא ואינו יכול להקדים.

רגל וכו', ולעולם אם כבתה אין זקוק לה, וא"כ אין ראייה לדחות האומר דאין זקוק לה אם כבתה. הרישב"א הביא תוספת שלפנינו בברייתא ליתא, וז"ל שם "ועיקר מצותה משתשקע החמה, פ' היה נראה כי סוף השקיעה דהיינו בין השמשות קאמר, דהכי משמע האי לישנא כדפר"ת ז"ל סוף פירקין, עיין לקמן דף ל"ה בתוס' שם ד"ה תרי, מיהו ודאי אם רצה להדליק מתחילת השקיעה מדליק, שאם לא כן נרות של שבת אימת מדליק להו אלא ודאי כדאמרן, דכל זמן שקיעת החמה שהנר אורו מבהיק זמנם להדליק בברכה, ולאפוקי קודם לכן יעו"ש.

והרשב"א כתב, הא דאמרינן מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מסתברא דלאו לעכובא היא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אלו רצה להדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו לקמן בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן, ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא הכר דלצורך שבת מדליקו, והכא נמי דכותא, אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה, והראיה הדלקת נר חנוכה בערב שבת, דע"כ מקדים עם חשכה לרבה דאמר בשלהי פרקין משתשקע החמה בין השמשות, דבשלמא לרב יוסף דאמר משמי דר"י אמר שמואל משתשקע עד שהכסיף העליון, והשוה לתחתון יום, לא הוה ראייה דאפשר לו להדליק בערב שבת משתשקע החמה עד שישויה העליון לתחתון, אלא לרבה דאמר משתשקע החמה הוי בין השמשות, תקשי דהא תנן ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מדליקין את הנרות, וקיי"ל כוותיה הלכה למעשה, אלא ודאי מצוה קאמר, ואילו רצה להקדים עם חשיכה מקדים, אלא מיהו נראה מדברי בעל הלכות דוקא קאמר משתשקע החמה, ובערב שבת נמי מדליק משתשקע החמה כרב יוסף, שהוא ז"ל כתב בהלכו' חנוכה הא דאמר רב יהודה אמר שמואל לקמן לה כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה, ואלמלא כתבה לכוונה זו למה כתבה בהלכות חנוכה ומאי שייכא דהיא בחנוכה, ואין צריך לכך כמו שכתבתי, עכ"ל. וכדברי הרשב"א כך כתב הר"ן, וז"ל מצותה משתשקע החמה, לאו למימרא שלא יהא רשאי להדליק קודם זמן זה דשבת יוכיח שצריך להדליק קודם שקיעת החמה לרבה דאמר בשלהי פרקין דף ל"ד, דמשתשקע החמה הוי בין השמשות, אלא עיקר מצותה קאמר ואם רצה להקדים

הערות

והדליק אינו יוצא בהדלקה זו, ואם ר"ל בערב שבת הו"ל לומר ובערב שבת דמדליק ביום, ומ"מ אין נאותין ממנו, ולכן מזה יצא לו לכה"ג ז"ל בדיעבד אם הדליקה קודם זמנו יצא וא"צ לכבותה ולהדליקה שנית, אף דהדלקה עושה מצוה אינו מעכב רק שתהיה דולקת בזמנה משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק, עכת"ד.

ובספר פרי יצחק הביא"ל להעיר דברי הבנין שלמה מדברי הבה"ג הנ"ל, דדוקא אם כבתה קודם שקיעת החמה הדר מדליק הא לאו הכי וכו', ונהי דבחול אין רשאי לכתחלה להדליק קודם שקעה"ח, אבל בערב שבת יכול לעשות כן לכתחילה, עוד הביא להעיר שם על דברי הר"ן דמאי שייך להכריח מדברי בה"ג דס"ל דמשתשקע החמה הוא בדוקא, דבע"כ ס"ל כרב יוסף, ובערב שבת נמי מדליק אחר שקיעה, דסוף סוף איך יתרץ בה"ג הברייתא דס"ל משתשקע החמה בין השמשות א"כ כיצד מדליק נ"ח בערב שבת קודם שקיעה מאיזה טעם שהוא, א"כ מנ"ל להר"ן דס"ל לכה"ג כרב יוסף ולא כרבה, דכמו שיתרץ רבה כן יהא ניחא גם לכה"ג, יעו"ש שבאר כונ' הר"ן על פי הרשב"א שכתב על דברי הבה"ג, ולא שהר"ן הכריח מאי דס"ל לכה"ג דמצותה משתשקע החמה הוא בדוקא, ומשו"ה ס"ל כרב יוסף, אלא כל דברי הר"ן הוא מדברי הרשב"א שם.

היאך יכול להדליק בערב שבת קודם הזמן

מצותה משתשקע החמה. הקשה הרשב"א שאם המצווה משתשקע החמה, היאך יכול להדליק בערב שבת קודם הזמן, והא אין זה זמן ההדלקה. וכתב דוודאי דאם רוצה יכול להדליק גם סמוך קודם לשקיעה, אלא דלכתחילה יש לו להדליק בתחילת הלילה, וזו היא עיקר מצוותה. אכן דעת בעל הלכות גדולות^ל היא שצריך להדליק דווקא בשקיעת החמה שהיא תחילת הלילה^ב. ובבית יוסף^מ כתב שאם הוא טרוד יכול להדליק מפלג המנחה, דלא חמיר מהבדלה, שאפשר בדיעבד לעשותה מפלג המנחה.

מתי הוא זמן ההדלקה

כתב הרא"ש^נ שזמן זה הוא מסוף השקיעה, שהוא צאת הכוכבים. אבל הגר"א^נ כתב שהכוונה לתחילת השקיעה, שהיא תחילת בין השמשות^נ. אך ראשונים

אלא שהעיר שם על דברי הר"ן שסיים דלדעת הבה"ג בערב שבת נמי צריך להדליק אחר השקיעה, וס"ל כרב יוסף, דבריו תמוהין דהרי מדברי הבה"ג אלו מבואר להדיא דאפי' בחול יכול להדליק מקודם השקיעה, רק דמצריך שתדלק לאחר השקיעה כשיעור ראשונה, דאל"כ הו"ל דאם הדליקה מקודם צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בזמנה, וא"כ נהי דבחול לכתחלה אין רשאי לעשות כן, אבל בערב שבת יכול לעשות כן לכתחילה, כיון דיוצא בהדלקה זו, ולא דמי לעששית שהיתה דולקת בערב שבת, דקיי"ל דצריך לכבות במוצאי שבת ולחזור להדליקה, דשאני התם דלא הודלקה לשם מצות נר חנוכה דהיום רק למצות נר חנוכה דאתמול, אבל בנדון דידן דמדליקה לשם מצות נר חנוכה דהיום שפיר יוצא בהדלקה זו, אף אם מדליקה קודם זמנה, רק שיתן שיעור שמן שידליק אחר השקיעה.

עוד כתב שם להכריח, דהבה"ג ס"ל כרבה ממה שס"ל לכה"ג דבערב שבת צריך להדליק נר חנוכה מקודם, ואח"כ של שבת, דאל"כ כבר קבלי' עלי איסור שבת, ואי נימא דס"ל כרב יוסף דמשתשקע החמה עד זמן שפני המזרח מאדימין הוא יום, בלא"ה צריך להדליק נר חנוכה מקודם, דנר חנוכה מתחיל מיד משתשקע החמה, ונר שבת עדיין יש לו פנאי עד שהכסיף התחתון, וא"כ אפשר דראוי לאחר של שבת אחר נר חנוכה דהא תנינא ובלבד שלא יקדים, אלא ודאי ס"ל כרבה דתיכף משתשקע החמה בין השמשות, ונמצא דצריך להדליק שניהם קודם שקיעה, ולכן הוצרך לפרש דאיזה מהם ידליק תחילה. וסיים שם ודע דמש"כ הר"ן לדעת הבה"ג דבערב שבת ג"כ ידליק אחר השקיעה כרב יוסף, תמוה לי דא"כ תקשה על רבה דהאיך יתרץ הברייתא זו דהא ס"ל תיכף אחר השקיעה הוא בין השמשות, ואיך מדליק אחר בין השמשות, והדבר צע"ג. אכן לפי מש"כ בפ' דברי בה"ג א"ש. **עוד כתב שם** שדברי הבה"ג שכתב אם הדליקה קודם השקיעה ודלקה אחר השקיעה יצא מקור להאי דינא הוא ממסכ' סופרים פ"כ, דאיתא התם מצות הדלקה משתשקע החמה וכו' ואם הדליקו ביום אין נאותין הימנו, והנה פ' הפשוט דאף אם הדליקו ביום קודם זמנה, מ"מ אסור להשתמש לאורה אף קודם זמן הדלקה דלא דמי לאחר זמנה, מ"מ תמוה דהיאך אמר אם הדליקו ביום הא אסור להדליק ביום, ואם עבר

הערות

א.

מג. בביאורו לשו"ע שם סעיף ב.

מד. וראה בתוס' בזבחים (נו, א) שכתבו (בד"ה מנין לדם שנפסל) שהיה רגיל רבינו תם לפרש, ד'שקיעה' דווקא משמע תחילת שקיעה, אבל 'משתשקע החמה' משמע סוף שקיעה. וכן כתב

לה. ח"ב בס' ח.

לט. הובא ברשב"א שם.

מ. ובשיעור הזמן בערב שבת, ראה לקמן לד, ב.

מא. סוף סימן תערב בשם מהר"י אבוהב.

מב. הטור בסימן תערב בשם הרא"ש, וכן פסק השו"ע שם סעיף

רביס^מ סוברים שהכוונה לתחילת השקיעה השניה^מ, שהיא כרבע שעה קודם צאת הכוכבים^מ.

אם עבר הזמן אם יש לו להדליק

דאי לא אדליק מדליק. פירוש^מ שכל זמן שלא עבר הזמן הזה שתכלה רגל מן השוק, יכול להדליק. ומשמע שאם עבר הזמן שוב לא ידליק. אמנם כתבו התוס' שבדיעבד ידליק מספק^מ, כיון שלפי התירוץ השני שלא נאמר שיעור זמן זה, אלא כדי ליתן שיעור לכמות השמן, אין הגבלת זמן בהדלקה, ויכול להדליק גם אחר שתכלה רגל מן השוק. והטעם שקבעו את השיעור כשיעור זה שעד שתכלה רגל מן השוק, והא אין דין להדליק בשעה זו לתירוץ השני, כתב בחדש האביב דוודאי לשני התירוצים לכתחילה בעי להדליק בתחילת הלילה משום פירסומי ניסא, ולכן קבעו שיעור זמן זה, לומר שתוך זמן זה, מקיים את המצווה לכתחילה, וכתיקונה. והרשב"א כתב שאף לתירוץ ראשון, אין שיעור זמן זה לעיכובא, כיוון שכל דבר שמצוותו בלילה, כשר כל הלילה, אלא שלא עשה את המצווה כתיקונה^מ. אמנם הרמב"ם^מ כתב שאם לא הדליק קודם שעבר זמן זה שוב לא ידליק^מ.

לענין מה ניתן שיעור זה

ואי נמי לשיעורא. פירש רש"י^מ שבא לפרש שיעור כמות השמן הנצרכת להדלקת נר חנוכה, אך אם כבתה אין זקוק לה. אך הרא"ש^מ פירש שרק כשיעור זה יש איסור להשתמש לאור הנר, ורק כשיעור זה כבתה זקוק לה, ואחר השיעור שוב אין זקוק לה^מ.

אם הוא שיעור קבוע, או משתנה ממקום למקום עד דכליא ריגלא דתרמודאי. פירש רש"י^מ שהיא אומה, שהיו בני אומה זו מתעכבין בשוק עד אחר שהיו מסיימים הסוחרים את מלאכתם, והיו מלקטים את העצים הקטנים שנשארו שם. והוא זמן מאוחר יותר מהזמן ששאר בני אדם הולכים בשוק. וכתב הריטב"א שכיוון ששיערו בשיעור זה, שהם האנשים המהלכים אחרונים בשוק, זהו רק במקום שהתרמודאי הולכים אחרונים בשוק. אבל אם יהיו במקומות אחרים אנשים המהלכים מאוחר יותר, ייקבע השיעור לפי כל מקום ומקום^מ. אכן הרי"ף חולק^מ וסובר שקבעו חכמים שיעור זה לעולם, ולכל מקום. אף שיהיו מקומות שיהלכו בהם אנשים אחרים, בשעה מאוחרת יותר, לא יתאחר זמן ההדלקה, והשיעור הוא כחצי שעה אחר השקיעה^מ.

מה הכוונה 'איש וביתו'

נר איש וביתו. פירש רש"י^מ שכל איש יש לו חיוב להדליק נר אחד, ואין צריכים כל אחד מאנשי הבית להדליק נר בפני עצמם, אלא הוא חיוב אחד לכולם. ומבואר שהוא דין בבית, ולא על הגברא, דאם הוא דין על האדם מדוע לא נתחייבו כל אחד ואחד מעיקר הדין בהדלקת הנר^מ. והקשה הפני יהושע מדוע תקנו חכמים בנר חנוכה דין על הבית, בשונה משאר מצוות ותקנות שנתקנו על האדם. וביאר שכיוון שעיקר התקנה היתה להדליק סמוך לרשות הרבים, ומשום פרסומי ניסא, לכן תיקנו דין זה על הבית שהוא הסמוך לרשות הרבים, ולא על האדם^מ. ובשפת אמת כתב דנפקא מינה בזה

הערות

- נד. ד"ה לשיעורה.
- נה. סימן ג.
- נו. ועוד שיכול אף לכבותה בעצמו. וראה קרבן נתנאל אות ר.
- נז. ד"ה רגלא דתרמודאי.
- נח. ולכן כתב שבמקומם שהיו מוכרי שמן פותחים חנויותיהם עד שעה מאוחרת, יכול להדליק כל זמן שנשארים בחנויותיהם, כיוון שרגלא דתרמודאי לאו דווקא.
- נט. כן מוכח ממה שסתמו וכתבו שהשיעור הוא כחצי שעה, ואם הדין כהריטב"א לא היו משערין זה בזמן קצוב וקבוע, אלא כל מקום לפי ענינו.
- ס. בדף ט, ב מדפי הרי"ף. וכן הרא"ש בסימן ג. וכן הוכרע בטור ושול"ע סימן תערב, ב. וכל חד לפי שיטתו מהי השקיעה לענין זה.
- סא. ד"ה נר איש וביתו.
- סב. ומלשון רש"י מבואר להדיא שאין הכוונה שהאיש הוא שלוחם של בני הבית, דאם כן אין זה נר איש וביתו, אלא הוא שלוחם של כולם.
- סג. וכתב דעדיין צריך עיון.

- המרדכי, שמצוותה משתשקע החמה, היינו מסוף שקיעת החמה, דהיינו צאת הכוכבים, דשרגא בטיהרא לא מהני.
- מה. הרשב"א הר"ן והמאירי. וראה ביאור הלכה שם ד"ה עם סוף שקיעתה.
- מו. ראה שול"ע או"ח סימן רסא, ב, ששיטת רבינו תם ששתי שקיעות יש.
- מז. כן כתב המשנה ברורה סימן תערב ס"ק א. וראה עוד מה שיובא בזה לקמן לה, ב.
- מח. כן מבואר בתוס' ד"ה דאי לא אדליק מדליק.
- מט. וכתב הבית יוסף סימן תערב, שכיוון שאין מדליק אלא מספק, לא יברך על הדלקה זו, שספק ברכות להקל.
- נ. כדאמרינן במגילה כ, א.
- נא. וגם לשיטתו צריך לומר כדברי החדש האביב דלתירוץ השני שלשיעורא נקטיה, וודאי דבעינן לכתחילה ולתיקון מצווה להדליק תוך זמן זה. וכן הכריע הטור בסימן תערב.
- נב. בפ"ד מהל' חנוכה ה"ה.
- נג. וראה במגיד משנה שם.

לעשות ההידור גם אחר שנגמרה עשיית המצווה עצמה. ומשום הכי יכול כל אחד ואחד להדליק את נרו לעצמו.¹

מדוע נשתנתה מצוות נר חנוכה בריבוי הידוריה
תמה בבית הלוי², מדוע נשתנתה מצוות הדלקת נר חנוכה ממצוות אחרות, שלא נאמר בהם דרגות בהידור המצווה, זו למעלה מזו³. וביאר שכיוון שנס נר חנוכה בא על ידי מסירות להידור מצווה, לכן הרבו בהידור המצווה גם בתקנה שנתקנה לזכר אותו הנס. והטעם שהיה הנס על ידי הידור מצווה הוא, שהרי מצאו פך קטן של שמן שהיה מספיק ליום אחד. והרי אין שיעור בתורה לעובי הפתילות. ואם כן היו יכולים לעשות הפתילות דקות מאד, ועל ידי זה לא היו מושכות שמן רב, והיה מספיק השמן על פי דרך הטבע לשמונה ימים. אך הם לא עשו כן כיוון שרצו להדר במצווה, ורצו שיהיו השלהבות יפות, וזאת על ידי פתילות עבות. ועשה הקדוש ברוך הוא נס והספיק לשמונה ימים⁴.

מי יכול לקיים 'מהדרין' מן המהדרין
והמהדרין מן המהדרין. פירשו התוס'⁵ שהמהדרין מן המהדרין אינם מקיימים את הידור המהדרין, אלא רק למי שמקיים את עיקר התקנה של נר איש וביתו, כלומר שאחד מדליק לכולם, הוא יכול לקיים ההידור של המהדרין מן המהדרין, שכל יום ויום מוסיף עוד נר⁶. אבל המקיים את הידור המהדרין, כלומר שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק נר, אינו יכול להוסיף עוד נרות כל יום ויום, כיוון שיחשבו הרואים שכן הוא מנין בני הבית, ולא יהיה

אם יש שני בעלי בתים הדרים בבית אחד אם צריכים שניהם להדליק, או שמספיק שאחד ידליק⁷. דאם נימא שהוא חובת הגברא, אם כן כל בעל בית יוצרך להדליק. ואם נימא שהוא דין על הבית, יכול אחד להדליק והשני פטור.

מהו לשון 'מהדרין'

והמהדרין נר לכל אחד ואחד. פירש רש"י⁸ שמהדרין הוא מלשון חיזור, כלומר שהן מחזרין אחר המצוות, הם מדליקין כל אחד ואחד נר בכל לילה. אכן מלשון התוס'⁹ משמע שמהדרין הוא מלשון הידור מצווה. כלומר שהם רוצים להדר ולפאר את המצוות, ועושים זאת על ידי ריבוי הנרות לכל אחד ואחד מבני הבית, ומשום פירסומי ניסא¹⁰.

מי מדליק את הנרות במהדרין

נחלקו הפוסקים מי הוא המדליק את הנרות לפי כל בני הבית. דעת הרמב"ם¹¹ היא שבעל הבית מדליק נרות כמנין כל בני הבית¹². אך דעת הרמ"א¹³ היא שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק נר אחד. וביאר בחדושי מרן רי"ז הלוי¹⁴ שנחלקו אם דין ההידור שייך גם אם כבר נעשה עיקר המצווה¹⁵. שהרי אם בעל הבית מדליק נר אחד, וקיים בזה את עיקר התקנה, שוב אין הדלקת הנר השני על ידי בן ביתו עיקר המצווה, אלא הידור בעלמא. ואם כן דעת הרמב"ם שאם כבר נעשה ונגמר עיקר המצווה, אי אפשר לעשות בנפרד את ההידור, ורק אם העושה את המצווה ממשיך באותו מעשה ומהדר, יש בזה קיום ההידור. אבל דעת הרמ"א היא, שאפשר

הערות

מילה ונזכר שיש לו עדיין להסיר ציצין שאין מעכבין את המילה, אם חוזר לשם הידור מצווה או לא.
ג. ואפשר שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים שהובאה לעיל מה הכוונה 'מהדרין'. דאם הכוונה לשון חיזור, אפשר שהכוונה שתקנו חכמים שיכול כל אחד ואחד לזכות במצווה עצמה, ולפרסם הנס. ואין בהדלקה השניה הידור נוסף בהדלקה הראשונה, אלא שהוא חיזור אחר עיקר המצווה. אבל אם הוא מלשון להדר ולפאר, יש לומר שהכוונה היא שיש כאן הידור ופיאור ההדלקה הראשונה שכבר נעשתה. וראה באבי עזרי פ"ד מהל' חנוכה ה"א שנקט בפשיטות שההידור הוא שגם האחרים זכו במצווה נפרדת, ואין זה ענין כלל לענין הידור דזה א-לי ואנוהו.
ד. בבית הלוי על התורה בעניני חנוכה.
ה. וביותר העיר בחדושי מרן רי"ז הלוי שכאן ההידור הוא גדול משאר הידורים. שהרי הידור מצווה עד שליש (ראה בבא קמא ט, ב), ובנר חנוכה לעולם ההידור הוא פי שנים לכל הפחות.
ו. וראה לקמן שיתבאר בזה בעוד אופן.
ז. ד"ה והמהדרין מן המהדרין.
ח. לדעת בית הלל, ולבית שמאי פוחת נר.

סד. והא שאכסנאי צריך להשתתף בפרוטה עם בעל הבית בהדלקה, הוא משום שרוצה להדר ולעשות המצווה בממונו, ולהיות שותף בעשיית המצווה עצמה, אבל מדינא אפשר שאין צריך, כיוון שהוא דין על הבית. וראה שם שהאריך.
סה. ד"ה והמהדרין.
סו. ד"ה והמהדרין מן המהדרין.
סז. וכן פירשו להדיא הרמב"ן והר"ן. וכן מבואר בדברי הרמב"ם בפ"ד מהל' חנוכה ה"א.
סה. בפ"ד מהל' חנוכה ה"א.
סט. ובספר גליא מסכת סימן כתב שכן דעת רש"י בד"ה והמהדרין, שכתב והמהדרין אחר המצוות עושין נר לכל אחד ואחד. ומבואר דפירש לשון מהדרין שהוא לשון הידור וחיזור אחר המצווה, והיינו שמקיימים עוד מצוה, והיינו שכל אחד מדליק וזוכה בעצמו במצוה. וראה עוד לקמן.
ע. בסימן תרעא, ב.
עא. על הרמב"ם בפ"ד מהל' חנוכה ה"א.
עב. והביא בזה מחלוקת הראשונים לענין אם פירש מעשיית

את כל השמן בנרות, וכן בכל לילה, ולא ידעו שנעשה נס, עד שיצא היום. ולכן לא חלה חובת הודאה, אלא על הימים היוצאין¹.

מה טעמם של בית שמאי הא מעלין בקדש

כנגד פרי החג. גם בטעם זה נתקשו המפרשים מה הסברא ומה השייכות בין נרות חנוכה לפרי החג, והרי סברת בית הלל ברורה היא שהרי כלל נקוט בידינו שמעלין בקדש ואין מורידין. **ופירש המהרש"א** שוודאי שגם בית שמאי מודים שמעלין בקדש ואין מורידין. אלא שדעתם היא שכשיש סיבה מיוחדת וטעם להפחית, מפחיתין אף בקדש. וראיה לזה הביאו מפרי החג, שהם כנגד אומות העולם, ומפחיתים בהם כדי להראות את הפחתת כח הרע בעולם. ואם כן מבואר שכשיש טעם וסיבה מפחיתים אף בקדש. והוא הדין כאן כיוון שהשמן המצוי בפך היה פוחת והולך במשך שמונת הימים, לכן יש להפחית בנרות גם כן². **ובחדש האביב ביאר** שטעם של בית שמאי שדימו נרות חנוכה לפרי החג הוא, כדי לרמוז את נס הנצחון שהיו האויבים כלים והולכים, כמו שמצינו בפרי החג.

נפקא מינה לדינא בין הטעמים

כתב בבית הלוי³ שיש חילוק לדינא במחלוקת זו בביאור טעמם של בית שמאי ובית הלל, אם טעמם משום שבעינן כנגד הימים או היוצאים או הנכנסין, או שטעמם אם תקנו כנגד פרי החג, או שמעלין בקדש ואין מורידין. באופן שהיה לאדם בלילה השלישי של חנוכה שמן לשני

היכר למנין הימים⁴. אך הרמב"ם⁵ חולק על דעת התוס' וסובר שהמהדרין מן המהדרין, מוסיפים הם על הידור המהדרין, וכל אחד ואחד מבני הבית מוסיפין לו נר נוסף, וכגון אם היו בני הבית עשרה, ביום השמיני מדליק בעל הבית שמונים נרות, כנגד כל בני הבית.

ביאור המחלוקת

וביאר הגר"א⁶ שהרמב"ם פסק כדעת הסובר שמחלוקת בית שמאי ובית הלל היא אם מדליקין כנגד פרי החג, או שמעלין בקדש ואין מורידין. ולשיטתו אין ענין כלל שיהא ניכר מנין הימים הנכנסין או היוצאים, ולהכי פסק שאף שלא יהא ניכר מנין הימים, יש להוסיף עוד נרות לדעת בית הלל משום מעלין בקדש⁷. **אכן הרמב"ם⁸** כתב שהמנהג שפשט בכל ערי ספרד הוא שמדליק נר אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך, עד שבליל שמיני מדליק שמונה נרות⁹.

ביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל לטעם ראשון

כנגד ימים היוצאים. נתקשו האחרונים בביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל בענין זה. שלכאורה ביאור מחלוקתם סתומה מצד הסברא. **ופירש בספר חדש האביב** שנחלקו אם יש לסמוך על הנס או לא. שדעת בית שמאי היא שסמכו על הנס, שהרי חילקו בזמן החשמונאים, בעת מציאת פך השמן, את השמן לשמונה חלקים¹⁰, ונמצא שבלילה הראשון ידעו כמה ניסים עתידים ליעשות, וחלה חובה הודאה מעיקרא על הימים הנכנסים. ובית הלל סברי, שלא סמכו על הנס. ובלילה הראשון נתנו

הערות

ע"י שדייק הרמ"א לפסוק כדברי מהר"א מפראג שהובא לעיל, ויש להקפיד להניח כל אחד את נרותיו במקום נפרד, כדי שיהא היכר למנין הימים. אבל בני ספרד לא נהגו כהרמב"ם אלא כדעת התוס' שהיו באשכנז, משום שכן נתפשט המנהג, וכן פסק השר"ע סימן תרע"א, ב. וראה בט"ז סימן תרע"א ס"ק א שהעיר על זה. אכן ראה בדברי הדרכי משה בשם מהר"א מפראג, שהובאו לעיל בהערה.

פ"ה. ראה לקמן לענין קושית הבית יוסף, שאין ענין זה ברור.
פ"ו. ובבן יהוידע נתקשה בסברת בית שמאי היאך יש סברא להפחית את הנרות, דבשלמא סברת בית הלל מבוארת היטב, שבכל לילה ולילה כשמוסיף את הנר הנוסף, מתרבה ענין הנס שגדל גם בזמן שהוא מלילה ללילה. אבל לדעת בית שמאי הרי לא מתרבה פרסום הנס, ואיזה סברא יש להפחית מנין הנרות. וביאר שכיוון שהניחו את כל השמן בנרות, אם כן כל לילה דלק רק שמינית מן השמן. ואם כן בלילה הראשון השתתף בנס השמן כולו, ובלילה השני נשתתפו בנס רק שבעה חלקים מן השמן, ולכן אין מדליקין אלא שבעה נרות, וגם נרמז בזה גודל הנס. וראה עוד להלן שדנו בזה גדולי המפרשים איך היתה צורת הנס. פ"ז. או משום שרק שבעה מחלקי השמן נשתתפו בנס, וכמו שכתב הבן יהוידע.
פ"ח. בספרו על התורה שם.

ע"י ובדרכי משה (סימן תרע"א) הביא בשם מהר"א מפראג, דלדין שמדליקין בפנים, וכדלקמן. אף לדעת התוס', המהדרין מן המהדרין מדליקים גם נר לכל אחד ואחד, כיון שבני הבית יודעים כמה בני אדם יש בבית, ויש היכר למנין הימים. וליכא למיחש שמא יאמרו כן בני אדם יש בבית. ועוד שמאחר שמדליקין בפנים, כל אחד יוכל להדליק במקום אחר, וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד, ואיכא הכירא כשמוסיף והולך בשאר הלילות. אבל כשמדליקין בחוץ, צריכים כולם להדליק בטפח הסמוך לפתח.

פ. בפ"ד מהל' חנוכה ה"ב.

פ"א. בביאורו לשר"ע סימן תרע"א, ב.

פ"ב. ובבית הלוי שם ביאר דדעת התוס' היא שבזה אין מחלוקת שוודאי שעיקר התקנה היתה לקבוע את ההדלקה לפי מנין הימים, אלא שהטעם לפי בית שמאי שעשו ההיכר של הימים באופן של הפחתה, הוא משום פרי החג. ודעת בית הלל היא שלא יתכן לקבוע את היכר מנין הימים בהפחתה, שהרי מעלין בקדש ואין מורידין. ואם כן לכולי עלמא עיקר הענין הוא היכר מנין הימים, וזה לא יתכן אם מקיים את מנהג המהדרין.
פ"ג. פ"ד מהל' חנוכה ה"ג.

פ"ד. ואפשר משום שסברו כדעת התוס'. ואפשר שלכן נתהכו המנהגים בזה, שבני אשכנז נהגו בענין זה כדעת הרמב"ם שהוסיפו את ההידור של המהדרין מן המהדרין על הידור המהדרין, אלא

מדוע לא אמר 'להדליק' על פתח ביתו
מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. הקשה בשפת אמת מדוע נקטה הגמ' לשון 'להניחה', ולא להדליק, והרי קיימא לן שהדלקה עושה מצווה. ותירץ שלהדליק לרגע אחד אין סכנה, אלא כל הסכנה היא להניחה שם לזמן ארוך, ומשום סיפא דשעת הסכנה נקט גם ברישא להניחה.^{צד}

היאך הכניסו חכמים לספק סכנה

ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו. פירש רש"י^{צד}
דהיינו שהיה לפרסיים - שהיו שולטים על ישראל - חוק שלא ידליקו נר ביום אידם, אלא בבית עבודה זרה שלהם. ומבואר שלא היתה גזירה זו על ישראל לבדם, אלא על כל האומות שבשליטתם.^{צד} והקשה הב"ח^{צד} שאם כן אין זו שעת השמד, כיוון שלא באו לעקור את התורה, אלא כוונתם היתה לכבד עבודה זרה שלהם, ואין בזה משום שעת השמד, שהרי אף לאומתם אסרו להדליק נר בביתם זולת בבית עבודה זרה שלהם.^ק ואם כן היאך תיקנו להדליק על שולחנו, והרי גם בזה יש סכנה, וכמבואר בגיטין^{קא} שהיו נוטלין גם מבתיהם, ומדוע הכניסו חכמים בתקנתם לספק סכנת נפשות. ולכן פירש שגזירתם היתה על ישראל לבדם, וכיוון שכן הרי זו שעת השמד, ובשעת השמד יש למסור הנפש אפילו על דבר קל כערקתא דמסאנא.^{קב}

נרות בלבד. שאם הטעם לדעת בית הלל הוא משום שבעינין היכר הימים הנכנסין, אם כן אין הידור כלל להדליק שני נרות ביום השלישי, כיוון שאין בזה היכר מנין הימים, שהרי עתה היום השלישי. אבל אם הטעם הוא משום מעלין בקדש, אם כן צריך להדליק את שני הנרות, ולו כדי שלא יוריד בקדש^{צט}. אמנם באבי עזרי^{צט} כתב דוודאי אם היה עומד ביום שלישי ואין לו אלא שני נרות ידליק את שניהם, דאף אם נימא שבעינין היכר מנין הימים, אין זה אלא טעם והסבר מדוע קבעו את ההידור באופן זה. אך מהות עינין ההידור בהוספת הנרות הוא תוספת פרסום הנס. ובוודאי שיש תוספת בשני נרות מנר אחד, ואף אם לא יתקיים הטעם של היכר מנין הימים.^{צט}

היאך החמיר כבית שמאי

אחד עשה כבית שמאי. תמה הריטב"א^{צט} היאך עשה כבית שמאי, והרי היו שני זקנין אלו בדורו של ר' יוחנן שהיה אחר הזמן שנקבע הלכה כבית הלל. והיאך החמיר כבית שמאי^{צט}. ותירץ שכל הכלל שאין להחמיר כבית שמאי, הוא רק במקום שנחלקו בעיקר ההלכה, אבל הכא שאין ביניהם מחלוקת בעיקר ההלכה, אלא בענין הידור במצווה, אפשר להחמיר כדעת בית שמאי. וראה בביאור הלכה^{צט} שכיוון לדברי הריטב"א, וכתב שלא מצא כן בכל הפוסקים.^{צט}

הערות

צד. סימן תרעא, ב ד"ה ויש אומרים.
צה. וכתב דמדברי הגר"א משמע שלא סבירא ליה כן. וכתב דכיוון שלא נמצא כן בשום פוסק, אין לסמוך על זה לדינא ולא כתב כן אלא לעורר את לב המעיינים. ובזמנו עדיין לא נדפסו דברי הריטב"א הללו.
צו. וראה שם שכתב שתרוץ זה דחוק הוא.
צז. ד"ה הסכנה.
צה. וראה בשפת אמת שתמה מדוע לא תקנו שידליק בטפח הסמוך לפתח מבפנים, כדי שיהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, וכמבואר לקמן כב, א, וכן הביא מהדרכי משה סימן תרעא שגם בזמן הסכנה יש להחמיר כן. וצריך עיון מדוע לא תקנו כן לכתחילה, אלא תקנו שיניח על שולחנו.
צט. סימן תרעא.
ק. וכמבואר בנמוקי יוסף בסנהדרין ית, א ד"ה היכי.
קא. יז, א, והובאה גמ' זו בדברי התוס' ד"ה ובשעת הסכנה.
קב. והא ששינו מעיקר התקנה, ותקנו להניחה על שולחנו, ולא הוי כערקתא דמסאנא. כתב הב"ח שם שאין זה נקרא עקירת המצוה, דאין זה שינוי בגוף המצוה, שהיא ההדלקה, אלא רק שינוי המקום בלבד, ובכהאי גוונא שרי אפילו בשעת השמד. וכדמוכח בריש כתובות (ד, ב) בתקנת נישואין ליום הרביעי, דאפילו בשעת השמד משנין התקנה מיום זה ליום אחר, כיון שאין עושין שינוי בגוף התקנה. והכי נמי לענין מצות הדלקה דנר חנוכה.

פט. וכתב בבית הלוי שם שגם לדעת התוס' הסוברים שבעיקר הטעם אין מחלוקת, ולכולי עלמא צריך היכר למנין הימים, ולפי זה אין נפקא מינה זאת נכונה, שהרי כל מה שאמרו בית הלל מעלין בקדש ואין מורידין, אין זה ביאור עיקר טעם שיטתם. אלא הוא טעם מדוע לא לעשות היכר למנין הימים בהפחתת הנרות. אך וודאי שצריך היכר למנין הימים. ואם כן אין שום טעם להדליק את שני הנרות ביום השלישי. אפילו הכי יש נפקא מינה שונה, באופן שביום החמישי יש לו רק ארבע נרות, שבכהאי גוונא אם כהטעם הראשון שצריך היכר דווקא בימים היוצאים, אם כן אין לו להדליק אלא נר אחד. אבל לטעם השני שגם בית הלל מודים שאפשר לעשות את ההיכר בימים הנכנסין, אלא שמעלין בקדש ואין מורידין, אם כן באופן שבלאו הכי יהא הורדה בקדש, שהרי אם לא ידליק את הארבעה ידליק את האחד, ואם כן עדיף לעשות את ההיכר למנין הימים, והוא על ידי שידליק ארבע יהא היכר למנין הימים על ידי הימים הנכנסין.

צ. על הרמב"ם פ"ד ה"א.

צא. ונחלקו בזה אם היכר מנין הימים הוא ענין ההידור, או שענין ההידור הוא תוספת פרסום הנס. אלא שקבעוהו באופן זה כדי שגם יוכר מנין הימים, כיוון שגם בזה יש ענין שיראו את ריבוי הנס מיום ליום.

צב. מהדורת מוסד הר"ק.

צג. ראה ברכות י, ב, ושם נא, ב. וראה בתוס' רבי עקיבא איגר למשניות ברכות פ"א מ"ג אות י.

זה למצווה, והרי מותר להשתמש בנר המצווה, ואין לחלק בין אופני וסוגי השימושים^ק.

המניח סמוך לפתח אם צריך נר אחרת

דן בביאור הלכה^{קא} אם הא שאמר רבא שצריך נר אחרת, זה דווקא בשעת הסכנה שמניח על שולחנו^{קב}, ובכהאי גוונא אמרינן, שכדי שלא ישתמש באורו של הנר חנוכה, ידליק נר אחר, אבל אם מניחו סמוך לפתח, אפשר שאין חיוב להדליק נר אחר, כיוון שאין זה נראה שהוא משתמש בו. אך הביא מדברי המאירי, שכתב שמנהג רבותיו היה, שבכל נר המונח בתוך הבית, אפילו באופן שאין חשש שיבוא להשתמש בו, ואף כשאין דרך להשתמש בו, ידליק נר אחר עמו^{קג}. ואף הקפיד שלא לדבר עם חברו ליד הפתח כשיש שם נר חנוכה.

מדוע נקרא שמם 'חנוכה'

מאי חנוכה. פירש רש"י^{קד} שקושיית הגמ' היא על איזה נס קבעו את ימי החנוכה. ופירש כן שלא נבוא לפרש שקושיית הגמ' היא מהו פירוש המילה 'חנוכה', כיוון שאין תירוץ על זה בהמשך דברי הגמ'. ובעיקר פירוש תיבת 'חנוכה', נתפרש במדרש^{קה}, שסיום מלאכת המשכן היה בכה' כסליו, ולא חנכו את המשכן אלא בראש חדש ניסן, וזאת על פי ציווי השם יתברך. וכדי לפייס את יום כה' כסליו, עשה הקדוש ברוך הוא שיחנכו את המקדש ביום זה בימי החשמונאים. והר"ן פירש ש'חנוכה' פירושו חנו בכה' כסליו, שבאותו היום חנו מן המלחמה^{קי}.

הערות

רבא שצריך נר אחרת, זה המשך למניח על שולחנו ודיו, אך הוא פירש זאת לשיטתו.

קיג. וכן הביא שם מהפרי מגדים בשם תשובת הרמ"א.

קיד. ד"ה מאי חנוכה.

קטו. בראשית רבה, הובא במהרש"א כאן.

קטז. ומדברי הר"ן משמע שנצחו במלחמה ביום כה כסליו, וכן משמע בדברי הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"ה שכתב וזה לשונו: וכשגברו ישראל על אויביהם, ואבדום בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה, ונכנסו להיכל, ולא מצאו שמן טהור במקדש, אלא פך אחד, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. אכן במאירי כתב שהנצחון היה ביום כה בכסליו. ולדעת הרמב"ם והר"ן יש לעיין מדוע קבעו להדליק מיום כה כסליו והרי לא הדליקו אלא ביום כו, שהרי רק ביום כה נצחו. וצריך לומר שההדלקה ביום כה נתקנה לזכר ולפרסום הנס של הנצחון במלחמה. וראה ברא"ם שתירץ כן את קושיית הבית יוסף, שבאמת לזכר נס פך השמן לא תקנו אלא שבעה ימים, שהרי ליום אחד היה להם מספיק. והיום הראשון לזכר הנצחון ומציאת פך השמן נתקן. וכן מבואר במגילת תענית.

מדוע צריך נר אחרת

צריך נר אחרת. כתב רש"י^{קא} שהטעם הוא משום שצריך שיהא היכר שהנר חנוכה הוא למצווה, ואין משתמש בו, אלא בנר האחר שעשוי לשימוש, ואפילו אם באמת אינו משתמש בו, כדי שלא יראה שמשתמש בו^{קב}. וכתב הרמ"א^{קג} שאם יש עוד נר בחדר שמונחים בו הנרות, מותר להשתמש לאור הנמצא בחדר זה, ואין לחוש שיש בתוכו גם אור הנרות חנוכה. אך הב"ח^{קד} חולק וסובר שאף אם יש נרות אחרים אסור להשתמש לאורו, ורק בשעת הסכנה התירו להניח על שולחנו, כדי שיראה שאין זה נר של מצווה^{קה}, ולכן התירו להשתמש באורו משום הסכנה. אבל שלא בשעת הסכנה אין היתר^{קי}, אלא אם כן הנר האחר מונח בגובה ועיקר האור הוא ממנו.

אם רבא סובר שמוותר להשתמש או לא

קשה, שהרי רבא אמר לעיל משמיה דרב הונא דמותר להשתמש לאור נר חנוכה, והכא אמר שאסור להשתמש בו. וכתב בעל המאור, דאף להסוברים שנר חנוכה מותר להשתמש לאורו, זהו דווקא להתיר את עצם השימוש. אבל חייב להדליק נר אחר עמו, כדי שלא יאמרו הרואים שלא הדליק נר חנוכה כלל, אלא נר זה הודלק לשימוש בעלמא, ולכן צריך להדליק נר אחר, כדי שיהיה היכר שזנר אחד למצווה ואחד לתשמיש^{קכ}. והרשב"א חולק על דברי בעל המאור וסובר שוודאי סובר רבא עצמו שאסור להשתמש לאורה, דאם מותר להשתמש לאורה איזה חשד יש בזה שלא הדליק נר

קג. ד"ה נר אחרת.

קד. כן ביאר הר"ן.

קה. סימן תרעג, א.

קי. סימן תרעג.

קז. והוא לשיטתו לעיל סימן תרעא שהגזירה היתה על ישראל לבד שלא יקיימו את המצווה.

קח. והביא שכן מבואר בר"ן בסוגייתנו, וראה בשפת אמת שגם דייק כן בדברי הר"ן, אכן המגן אברהם הבין בדברי הר"ן איפכא. וראה עוד בתרומת הדשן סימן קג.

קט. וראה בספר לשון הזהב.

קי. וראה בביאור הגר"א אור"ח סימן רסד, א ובפרי חדש לאור"ח סימן תרעג, שנקטו כדעת בעל המאור שכל דברי רבא הם לשיטתו שסובר שמוותר להשתמש לאורה, ולפי זה אין ראייה להתיר כשיש שם נר אחר לדין שאנו אוסרים להשתמש לאור נר חנוכה. וראה לעיל מה שכתבנו בזה.

קיב. סימן תרעא, ה ד"ה וצריך.

קיג. וכן מבואר מדברי הב"ח המובאים לעיל, שהבין שמה שאמר

החשמונאים צריכים לעשות מנורה אחרת, אם כן נדחה השמן. ובחדושי רבי אריה לייב^{קכ} כתב שכל דין דיחוי זה לא נאמר אלא בקרבנות כשנפגם המזבח, שהרי חידוש הוא שיש דיחוי אפילו שאין הדיחוי בגוף הקרבן, אלא במזבח שעליו צריך ליקרב, אלא הוא גזירת הכתוב דכתיב^{קכ} 'וזבחת עליו', שבזה נתחדש שהקרבן תלוי בכשרות המזבח, ואם נפגם המזבח, הרי הקרבן דחוי, אבל במנורה שאין קרא לחדש כן, לא נאמר חידוש זה, ואין פסול המנורה דוחה את השמן.

מדוע לא הכינו שמן חדש

הקשו המפרשים מדוע היו צריכים לסמוך על הנס ולהדליק בשמן שבפך השמן, והרי היו יכולים לעשות שמן חדש טהור, וידליקו בו לפי דרך הטבע, ומדוע הדליקו בשמן זה תוך הזדקקות לנס גדול. וכתב הבית יוסף^{קכ} שלא עשו כן כיוון שהו כולם טמאי מתים, והיו צריכים להמתין שבעה ימים עד שיטהרו, ועוד יום אחד לכתישת הזיתים החדשים, הרי שמונה ימים שהיו צריכים להשתמש בשמן הנמצא בפך החתום. והר"ן כתב^{קכ} שהטעם שלא עשו שמן חדש הוא כיוון שרצו להדר במצוות הדלקת הנרות שמצוותן לכתחילה בשמן מתקוע אלפא^{קכ}, ורק בדיעבד מועיל להדליק בשמן הבא ממקומות אחרים^{קכ} ותקוע אלפא הוא במרחק ארבעה ימים וכדי לילך ולחזור צריך שמונה ימים, ובהם היו צריכם להשתמש בשמן הנמצא בפך החתום.

מדוע לא נטמא בהיסט הזב

שהיה מונח בחותמו של כהן גדול. הקשו התוס' מה הועיל שהיה בחותמו של כהן גדול, והרי טומאת זיבה מטמאה בהיסט, והרי גזרו חכמים על הנכרים שיהיו כזבים לכל דבריהם, ואם כן היו מטמאין בהיסט, ואפילו שהיה חתום^{קכ}. ותירצו שהיה חתום בקרקע, והיה ברור שלא הסיטוהו. והר"ן תירץ שכיוון שהיה הפך חתום בחותמו של כהן גדול, אם היו מסיטין אותו לא היו נמנעין מלשבור את החותם כדי לגלות מה יש בתוכו, שהרי היו סוברים שיש בו דבר יקר ערך, שאם לא כן מדוע חתמו הכהן גדול, ומוכח שלא הסיטוהו. והב"ח^{קכ} כתב ליישב דאיירי בפח שפיו צר מאד ואין יכול ליגע בשמן המונח בתוכו, דבר שאינו בר נגיעה אינו נטמא בהיסט^{קכ}, ומשום הכי לא נטמא הכלי והשמן, בהיסט הזב^{קכ}. ובשפת אמת כתב שכיוון שהוא ספק דרבנן, שהרי אין טומאתם בזיבה מדאורייתא, אלא מדרבנן היא, וספק דרבנן לקולא, ואפילו בספק ברשות היחיד^{קכ}.

מדוע לא נדחה השמן מהדלקה

והדליקו ממונו. הקשה בספר בני ציון היאך השתמשו בשמן שנמצא בפך שמן זה, והרי השמן נדחה מהדלקה, וכמו שמצינו^{קכ} שכל קרבן שנשחט בזמן שנפגם המזבח, נדחה הקרבן מהקרבה, וכיוון שנדחה שוב לא יקרב. ואם כן הוא הדין הכא לענין השמן, שכלפיו המנורה היא מזבח דידיה, וכיוון שנטמאה המנורה, והיו

הערות

ואין כלי חרס נטמא מגבו, אך לענין השמן נימא שחשוב בר נגיעה. וצריך לומר שכיוון שבמצב ההיסט נמצא השמן באופן שאי אפשר ליגע בו כלל, אינו חשוב בר נגיעה, אבל כלי הסגור בצמיד פתיל מצד מצב הכלי עצמו אפשר ליגע בו, אלא שסגור בדבר אחר.

קכב. כמבואר בנדה ז, ב.

קכג. בזבחים נט, א. וראה ברמב"ם בפ"ג מהל' פסולי המוקדשין הכ"ב.

קכד. חלק ב סימן כו.

קכה. שמות כ, כא.

קכו. בסימן תרע.

קכז. וכן כתבו המאירי, ובתשובת הגאונים (מהדורת ליק סימן קד) ובארחות חיים הלכות חנוכה אות א. וראה באבודרהם קצט, א, ובספר האשכול (מהדורת נחל אשכול) חלק ב עמוד כ.

קכח. כמבואר במנחות פה, ב.

קכט. ולפי זה אפשר לבאר בעוד אופן מדוע נשתנתה מצוות נר חנוכה שהחמירו בה חכמים ועשו בה הידור על הדור, שכיוון שהנס נעשה מתוך הידור מצווה שרצו להביא שמן מתקוע דווקא, שהוא הידור מצווה דלכתחילה, תקנו להדר בו יותר מבשאר מצוות. וראה לעיל בשם הבית הלוי, בדרך שונה קצת.

קיו. ד"ה שהיה.

קיח. וראה לעיל יז, ב מה שהבאנו בזמן הגזירה שגזרו על הנכרים שיהיו כזבים לכל דבריהם.

קיט. סימן תר"ע.

קכ. כמבואר לקמן פד, ב שבכלי שאינו בר נגיעה אין טומאת היסט, שמשום כן נקטה התורה לשון נגיעה בהיסט הזב, דכתיב (ויקרא טו, יא) וכל אשר יגע בו הזב יטמא.

קכא. כן ביאר בדברי הב"ח בתשובת נודע ביהודה תנינא סימן קלז. אך השואל שם וכן בחדושי רבי עקיבא איגר, הבינו בדברי הב"ח שכוונתו שהיה הכלי סגור בצמיד פתיל, ומשום הכי לא נטמא בהיסט הזב. והקשו עליו מדברי התוס' לקמן פד, ב ד"ה שטהורים בזב, שמבואר בדבריהם להדיא שאף בכלי הסגור בצמיד פתיל נטמא בהיסט הזב. כיוון שראוי הוא ליגע בו, חשוב בר נגיעה. (וראה גם בגליון הש"ס לרבי עקיבא איגר כאן שציין לדברי התוס' הללו). אמנם כתב בנודע ביהודה שאין זו כוונת הב"ח, אלא כמבואר, שכיוון שאינו בר נגיעה כלל, אינו נטמא בהיסט. אך הקשה בנודע ביהודה שם דכמו שכתבו התוס' שכלי הסגור בצמיד פתיל חשוב פתוח, כיוון שכשיפתח יהיה בר נגיעה, כבר עתה חשוב בר נגיעה. ואם כן הוא הדין השמן הרי עתיד לצאת מן הכלי וליטמא במגע, ואם כן אף שלענין הכלי אין נטמא בהיסט כיוון שאינו ראוי להיות בר נגיעה, כיוון שפיו צר,

ונעשה להם נס בהדלקת הנרות, שזה מראה חיבת המקום אליהם, והשראת שכינתו עליהם ק"ט.

היאך לא נטמאה המנורה בטומאתם

הקשה הרא"ם ק"ט היאך הדליקו את הנרות במנורה, והרי מיד כשעשו את המנורה טימאה, שהרי כולם היו טמאי מתים. וכתב שעשו מנורה של עץ ק"מ. והקשה עליו המהרש"א והרי גם בשל עץ אם יש לכלי בית קיבול הרי הוא מקבל טומאה, וכאן עשו בה בוודאי בית קיבול לשמן, ואם כן שוב הרי מקבל טומאה ק"מ. וכתב בבית מאיר ק"מ שמשנה מפורשת היא במסכת כלים ק"מ, שאף אם עשה בית קיבול לשמן אין מקבלת טומאה. כיוון שאף כלי עץ שיש לו בית קיבול, אינו מקבל טומאה אלא אם כן עשוי לקבלה ק"מ. ולא מקרי עשוי לקבלה אלא אם כן עשוי שיניח שם חפץ לזמן עד שירצה ליקח אותו משם. אבל כאן אינה מיועדת לשמר בתוכה את השמן, אלא מיד מדליק ונכלה השמן משם.

מדוע לא נזכר בברייתא הדלקת הנרות

קבעום ועשאום. הקשה הב"ח ק"מ מדוע לא נזכר בברייתא זו כלל מצוות הדלקת הנרות, אלא רק הלל והודאה. וביאר בשם הרא"ם ק"מ שזה ביאור הגירסא שלפנינו שגרסינן 'וקבעום ועשאום', ולכאורה יש כאן

אם היו שני תקנות

ובמנחת ברוך ק"ל כתב שבאמת בתחילה תקנו באותה שנה ק"א שנצחו את היונים חנוכת המקדש, בלא שום שייכות לענין פך השמן, ועוד קודם שנמצא תקנו כן. ואחר כך נמצא פך השמן ונעשה בו הנס ללא צורך מצד ההלכה, אלא שרצה הקדוש ברוך הוא להראות להם שערבה עליו שמחתם, ותקנתם ראויה היא, וכיוון שראו כן תקנו כן לשנה האחרת לדורות ק"ב.

מדוע לא הותרה הטומאה בציבור

הקשה הפני יהושע מדוע היו צריכים לנס פך השמן, והרי היו יכולים להדליק בשמן טמא, כיוון שטומאה הותרה בציבור ק"ג. ותירץ דכיוון שאינה עבודת מזבח, לא נאמר בזה טומאה הותרה בציבור, כיוון שאינה אלא הכשר מצווה, כיוון דקיימא לן ק"ד הדלקה לאו עבודה היא ק"ה. אך דחה תירוץ זה שבתורת כהנים איתא להדיא ק"ו שאף נר חנוכה דוחה את הטומאה ק"ז. ולכן תירץ שעשה להם הקדוש ברוך הוא נס זה אף שלא היו צריכים לו מעיקר הדין. כדי להראות להם לחיבתו אליהם. שהרי עד שמת שמעון הצדיק היה נר מערבי דולק ואינו כבה לעולם ק"ח. כיוון שהיתה השכינה שרויה ביניהם בקביעות. אך משמת שמעון הצדיק פעמים היה כבה. לכן רצה הקדוש ברוך הוא להודיע להם שחזרו לחיבתן הראשונה,

הערות

ואם היה מוצא את הנרות דולקים, לא היה מכה אותם. ואם כן בעבודה זו לא נאמר תמיד, ואין עבודה זו דוחה את הטומאה, ולכן לענין הדלקת הבוקר צריך נס. וראה בחדושי מרן ר"ז הלוי להלכות תמידין ומוספין.

ק"ח. כמבואר ביומא לט, א.

ק"ט. כמבואר לקמן כב, ב. וכתב דלפי זה צריך לומר שלמנחות לא היה כל כך קשה להשיג שמן, כיוון שלא בעינן שמן זית זך.

ק"מ. על הסמ"ג, הובא במהרש"א בחדושי אגדות כאן.

ק"מא. וכן מבואר במנחות כח, ב שמלכי בית חשמונאי עשו בתחילה מנורה של עץ.

ק"מב. וכן הקשה הפרי חדש בסימן תרע.

ק"מג. לאר"ח סימן תרע.

ק"מד. פי"ב מ"ב.

ק"מה. כן מבואר בדברי הרמב"ם בפ"ד מהל' כלים ה"א שכתב וזה לשונו: וכל כלי עץ העשוי לתשמיש הכלים בלבד, שהרי הוא משמש משמשי אדם, אם לא היה משמש את הכלים אלא בשעת מלאכה בלבד, הרי זה טהור מכלום, כגון מנורה של עץ שמשמשת הנר בשעת הדלקה.

ק"מו. סימן תרע.

ק"מז.

ק"ל. שו"ת מנחת ברוך סימן קט, ג.

ק"לא. אכן ראה בריטב"א (מהדורת מהר"ק) שכתב להדיא שלא תקנו כלל בשנה הראשונה, ומשמע מדבריו שכל התקנה היתה רק לזכר נס פך השמן, ולא תקנו שמונה ימי חנוכת המזבח בשנה ראשונה.

ק"לב. ולפי זה ביאר את הלשון 'לשנה אחרת קבעום'. וראה שביאר שם לפי זה את כל הברייתא במגילת תענית.

ק"לג. כמבואר בפסחים עז, א ועוד מקומות רבים.

ק"לד. ראה יומא כד, ב.

ק"לה. ותירץ בזה עוד קושיא, שלכאורה קשה היאך היה להם שמן למנחות כל אותן הימים. ולהמבואר וודאי ששמן למנחות הוא צורך מזבח עצמו, ובוודאי שבו טומאה הותרה בציבור, ולזה היו יכולים להשתמש בשמן טמא. וראה ברא"ם על הסמ"ג שגם תירץ כן. ותמה עליו בשו"ת חכם צבי סימן פז, וראה בבית מאיר לאר"ח סימן תרע.

ק"לו. פרשת אמור, פרשתא יג.

ק"לז. אכן ראה בשו"ת בנין שלמה (סימן נג) שכתב לחדש, שכל הדחיה של הטומאה בהדלקת הנרות לא נאמרה אלא בהדלקת הנרות של בין הערביים, שבו נאמר קרא ד'תמיד', שממנו לומדת הברייתא שאפילו בטומאה. אבל בבוקר שאין זו מצוות הדלקה, אלא מצוות הטבה, (כמבואר ברמב"ם בהלכות תמידיו ומוספין)

כפילות לשון, וצריך לומר שכפילות הלשון באה לרמוז, גם על תקנת הדלקת הנרות, וגם על חיוב ההלל וההודאה.

מדוע תקנו שמונה ימים ולא שבעה

בנמרא מבואר שקבעו את שמונת הימים לימי הלל והודאה. והקשו הראשונים מדוע תקנו שמונת ימי חנוכה, והרי לא נעשה בו נס אלא שבעת ימים, שהרי ליום אחד היה בו מספיק. וביאר המאירי שהיום הראשון נתקן לזכר הנס של הנצחון על האויבים, ומיום השני שבעת ימים נתקנו לזכר נס פך השמן. והבית יוסף^{קמ"ח} כתב, שחילקו את השמן לשמונה חלקים^{קמ"ט} ובכל יום הדליקו רק מעט שמן הראוי לזמן מועט ודלק את כל הזמן הדרוש^{קנ"א}. והמגן אברהם^{קנ"ב} ביאר שהנרות דלקו מעת לעת שלמים שמונה ימים, ונמצא שהיה נס שמונה ימים^{קנ"ג}. ויש שתירץ^{קנ"ד} שכיוון שלא רצו שהמנורה תקבל טומאה^{קנ"ה}, עשו בו נקב כדי לבטלה מתורת כלי, והנס היה גם ביום הראשון שלא נשפך השמן מהנר.

אם יש חיוב שימחה וסעודה בחנוכה

בהלל והודאה. פירש רש"י^{קנ"ו} דהיינו לומר הלל ועל הניסים בתפילה ובברכת המזון. ובגמ' לא נזכר אם יש חיוב משתה ושמחה. אך ברמב"ם^{קנ"ז} כתב שיש חיוב שמחה. ובמגילת אנטיוכוס^{קנ"ח} כתוב שתקנו לעשות בימים

אלו משתה ושמחה. אך הטורקנט^{קנ"ט} כתב^{קס} שאין מצוות ריבוי סעודה בחנוכה, אלא ריבוי הסעודות רשות הן. וכתב הרמ"א^{קס"א} שאף שהוא רשות, יש מצווה קצת להרבות בסעודה משום שהיה בימים אלו חנוכת בית המקדש, ואין זה משום נס פח השמן^{קס"ב}.

מנין שיש מצווה להניח בפחות מעשרה

זאת אומרת נר חנוכה מצווה להניחה בתוך עשרה. הקשרה הריטב"א מנלן שיש מצווה להניחה בפחות מעשרה טפחים, והרי אין ראייה אלא שיש מצוה להניחו תוך גמל ורוכבו, אך זה יותר מעשרה טפחים. ותירץ דכיוון שמבואר שעדיף להדליק תוך גמל ורוכבו, חזינן שטוב לקרב הנר אל האדם^{קס"ג}, ואם כן יש להעדיף לקרב אותו לתוך הרשות עצמה, שתוך עשרה טפחים כרשות אחת היא^{קס"ד}. וכתב המגן אברהם^{קס"ה} שהמדליק בעלייה לא יחוש לשיעור של עשרה טפחים, אלא מדליק בחלון^{קס"ו}.

אם למסקנא צריך להניחה בפחות מעשרה

ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי לאימונעי ממצוה. מבואר שלמסקנת הסוגיא אין ראייה שצריך להדליק נר חנוכה בתוך עשרה טפחים. אך בשו"ע^{קס"ז} פסק שמצווה להניחו בתוך עשרה טפחים. והוא על פי דברי הרא"ש^{קס"ח} שהביא דין זה. אמנם הרי"ף והרמב"ם

הערות

קסב. ומבואר בדברי הב"ח והט"ז והלבוש בסימן תרע, שהטעם שלא נתקנה מצוות משתה ושמחה כבפורים, הוא משום שהנס בחנוכה היתה על הנשמות, ולהכי תקנו ההודאה בהודאה רוחנית בלבד. אבל בפורים שנעשה הנס על הגופים נתקנה תקנה של שמחה בגוף, והיא ימי משתה ושמחה. וראה במשנה ברורה סימן תרע ס"ק ו.
 קסג. ולא להרחיקו למעלה מעשרים אמה, שהרי תוך גמל ורוכבו הוא פחות מעשרים אמה. רשב"א.
 קסד. ובחדש האביב כתב, שמסתבר שצריך להניחה במקום שאינו דרך בני אדם, כדי שיהא ניכר שאינו לצורך תשמיש, ודרך בני אדם להניחה למעלה מעשרה כנגד היד, והוא סלקא דעתך, דכך הוא למטה מעשרה, כמו הגבהה למעלה מגמל, אבל זאת אומרת דמצוה להניחה למטה מעשרה, ולא למעלה מגמל.
 קסה. סימן תרעא ס"ק ו.
 קסו. ובמשנה ברורה ס"ק כז ביאר בדבריו שכוונתו שאין צורך להדליק בתוך עשרה טפחים אפילו ממקום עומדו של המדליק. אך היה מקום לבאר שהכוונה שאין צריך לחזור אחר הדלקה למטה מעשרה לרואה, אלא דווקא בתוך עשרה להמדליק. ועיין ברא"ש (סימן ה) שכתב דהטעם דמצוה להניחה בתוך י' משום דאיכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה. ואם כן להמבואר בטעם הרא"ש, גם מבואר היטב, כיוון שהרואה רואה שהוא תוך עשרה לריצפת העלייה.
 קסז. תרעא, ו.
 קסח. סימן ה.

קמח. בפירושו על הסמ"ג.
 קמט. סימן תרע. וראה במהרש"א שמכח קושיא זו ביאר שעשו מנורה של עץ על ידי אחר במקום אחר, והביאוה לבית המקדש על ידי פשוטי כלי עץ.
 קנ. וראה לעיל מה שהובא ביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל.
 קנא. עוד תירץ בבית יוסף שם, שכבר ביום הראשון כשנתנו את השמן במנורה, נשאר הפך מלא שמן, ונמצא שנעשה נס כבר ביום הראשון. אכן שיש לעיין שאם כן הרי לא היה צורך שיתמלא שוב ביום השמיני, ומסתמא לא התמלא, ואם כן שוב יש כאן רק שבעה ימים. ועוד תירץ שהנס היה בנרות, שמילאו את הנרות בשמן שהיה בפק, ולמחרת בבוקר נמצאו הנרות מלאים שמן כבתחילה.
 קנב. בהגהותיו 'זית רענן' על הילקוט בפרשת בהעלותך.
 קנג. וראה שפת אמת מה שהעיר על דבריו.
 קנד. בספר יכהן פאר להרב מבנדין.
 קנה. לשיטת המהרש"א שנקט שמנורה של עץ מקבלת טומאה.
 קנו. ד"ה ועשאוים ימים טובים והלל והודאה.
 קנז. פ"ג מהל' חנוכה ה"ג.
 קנח. הנדפסת בסדור אוצר התפילות.
 קנט. בסימן תרע.
 קס. בשם מהר"ם מרוטנבורג, וכן פסק בשו"ע שם.
 קסא. שם.

הזמן שמדליקין בחוץ שאז יש להקפיד להדליק תוך עשרה, לבין הזמן שמדליקין בפנים שיש פרסומי ניסא אף למעלה מעשרה^{קע"ג}.

השמיטו דין זה, כיוון שנדחתה הראיה לזה^{קס"ט}. ויש שכתב^{קע} שגר חנוכה מצוותה לכתחילה למעלה מעשרה טפחים ועד יח' טפחים^{קע"א}. והמרדכי^{קע"ב} כתב לחלק בין

כב, א

מדוע נקט לשון 'הניחה' הא הדלקה עושה מצווה
הקשה בשפת אמת^{קע"ד}, מדוע נקט הכא נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה, ולא אמר נר חנוכה שהדליקה למעלה מעשרים אמה. והרי קיימא לן^{קע"ה} שהדלקה עושה מצווה. והיה לו לנקוט את עיקר המצווה שהיא ההדלקה. וראה בשער הציון^{קע"א} שכתב שמדידת הגובה תלוי במקום השלהבת, ולא במקום הכלי, ואם הכלי בתוך עשרים אמה, והשלהבת למעלה מעשרים אמה, לא יצא ידי חובתו, שהרי הוא משום שצריך שתשלוט העין בנר, והיא השלהבת. ואולי זהו שרצה לדייק לומר ש'הניחה' לשון נקבה, כלומר שהניח את השלהבת, ולא את הכלי^{קע"ב}.

מדוע לא אמר 'ימעט'

הקשו התוס'^{קע"ז} מדוע לא אמר ואם הניחה למעלה מעשרים, ימעט. כמו שאמר^{קע"ח} לגבי קורה דמבוי, שהרי אמרינן דבדרבנן מביאה הגמ' את תקנת הדבר. ותירצו שרצה רב תנחום לנקוט לשון דאורייתא כבסוכה. ועוד^{קע"ח} דאי אפשר לומר ימעט, כיוון שיובן מזה שיכול למעטה כמות שהיא, והרי הדלקה עושה מצווה^{קע"ט}, ויוצרך לכבותה ולמעטה ולהדליקה שוב, ולומר כל זה, לא רצה להאריך. והריטב"א^{ק"ט} כתב דגם למאן דאמר הנחה עושה מצווה לא יועיל אם יניחנה בתחילה למעלה וימעטנה.

אם כשמניחו בפנים צריך למעט מעשרים אמה
נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי. כתב רבינו יואל הלוי^{קע"י}, שדווקא כשמניחו בחוץ, צריך ליזהר שלא יהא גבוה למעלה מעשרים אמה. אבל אם מניחו בביתו, כשר. ואפילו אם הניחו למעלה מעשרים אמה. שכן מצינו גם בסוכה, שאם הדפנות מגיעות לסכך כשר, אפילו למעלה מעשרים אמה, משום דשלטא ביה עינא, וגם כאן כיוון שהוא בתוך הבית ויש לו מחיצות שלטא ביה עינא. והקשה הטור^{קע"י} דלא דמי, כיוון שבסוכה הנצרך הוא שישלטו עיניו בגג, וכיון שהמחיצות מגיעות לגג, שולטות עיניו בגג, כיוון שהמחיצות מושכות את עיניו. אבל הכא שצריך שישלטו עיניו בנרות, אינו יכול לשלוט בנרות, מחמת שהקירות סמוכות לתקרה, דמאי מהני לזה שהקירות סמוכות לגג. ותירץ הבית יוסף^{קע"י} דהסברא בסוכה שכשרה כשמחיצות מגיעות לסכך הוא, משום שהאור מזיק לעיניים, ולכן אין יכול לראות הסכך, ואם הדפנות מגיעות לסכך יכול לראות, כיון שאין הפסק אויר, ואם כן הוא הדין הכא שאין אויר מפסיק בינו לנרות, יכול לראותם אפילו למעלה מעשרים אמה. וראה בט"ז^{קע"י} שהקשה שהרי עיקר הדלקת נר חנוכה הוא בלילה, ומשום הכי, אין להתיר על ידי הדפנות, כיוון שאין רואין את הדפנות בלילה^{קע"י}.

הערות

קע. סימן תרעא ס"ק ה.
קעח. ועוד הוסיף הט"ז להקשות שם על דבר ה"ר יואל הלוי, והכריע כדעת הטור, שאין חילוק בין אם הנר בתוך מחיצות, או ברשות הרבים.
קעט. לעיל כא, ב גבי מניח על פתח ביתו מבחוץ.
קפ. לקמן כג, א.
קפא. סימן תרפו ס"ק לג.
קפב. זה צריך ביאור, דעדיין היה לו לומר שהדליקה.
קפג. ד"ה נר חנוכה.
קפד. עירובין ב, א.
קפה. כתב בשבת של מי, שהטעם שהוסיפו התוס' טעם נוסף הוא משום שלתירוץ קמא קשה, שיאמר כמבוי, ולא יזכיר כלל סוכה, ואז ידמה נר חנוכה למבוי ויאמר ימעט. וראה לקמן בדברי הריטב"א.
קפו. אף שבתוס' לא כתבו כן להדיא, אלא רק ברמז שכתבו

קסט. אמנם כתב הגר"א שהרא"ש סובר שלא שבקינן פשיטותא דרבא משום דחיית הגמ' ממתני' דגמל ורוכבו.
קע. סדר היום, הובא באליה רבה סימן תרעא.
קעא. שכן היה גובהה של מנורה. והקשה האליה רבה, מנלן לומר שצריך למעלה מעשרה דווקא. ותירץ בשערי תשובה (סימן תרעא ס"ק ח) בשם ספר מחזיק ברכה, דכיון דהרי"ף והרמב"ם השמיטו ההלכה של להניחה למטה מעשרה, ממילא מסברא יש לדמותו לסוכה ולמבוי, שצריך למעלה מעשרה, וראה שם עוד שהביא מספר ט"ור ברקת', דמצוה להניחה מעט למעלה משבעה טפחים. קעב. הובא באליה רבה שם, וכן במשנה ברורה שם ס"ק כז.
קעג. ואחר שנתקנה תקנת הסכנה יש לדון אם כשנתבטלה הסכנה חזרה תקנה ראשונה למקומה או לא. ובמשנה ברורה כתב שהמדקדקים מדקדקים להדליק תוך עשרה ואפילו בפנים.
קעד. הובא בטור בסימן תרעא.
קעה. שם.
קעו. בשם מהר"י אבוהב.

מדוע נחשב שהצילו ראובן

אבל נחשים ועקרבים יש בו. הקשה הריטב"א שאם נחשים ועקרבים יש בו, היאך אמרה תורה ויצילהו מידם. והרי מה הועיל בזה שימות במיתת נחשים ולא בהריגה^{קצ"ג}. ותירץ דזה ודאי שראובן לא ראה שהיו שם נחשים ועקרבים, אלא התורה העידה שהיו שם נחשים ועקרבים, אך ראובן חשב שהוא רק מכל דבר ומצילו מידם על ידי זה. והוסיף הרמב"ן^{קצ"ד} שאף שאר השבטים לא ראו שיש שם נחשים ועקרבים, כי אם היו רואים שיש שם נחשים ועקרבים, ואפילו הכי לא הוזק על ידיהם בשהייתו שם, היו מודים על האמת שהקדוש ברוך הוא שומר עליו, וצדיק גמור הוא, ולא היו מוכרים אותו, כי איך יגעו במשיח ה'קצ"ה. והמהרש"א^{קצ"ו} תירץ^{קצ"ז} שראובן אמר להם להשליך אותו לבור אחר שלא היו בו נחשים ועקרבים, והם זרקוהו לבור אחר שהיה בו נחשים ועקרבים. ובמשך חכמה^{קצ"ח} תירץ שהם סברו שהוא מחוייב מיתה בידי אדם ולא בידי שמים, ומיתה בידי אדם מחייבים כבר מהיות האדם בן יג', והצילו ראובן, דכיוון שהיה פחות מכן כ' ידעו שלא ימות מהנחשים והעקרבים שזה מיתה בידי שמים, כיוון שאין מענישים בידי שמים אלא מגיל עשרים.

כדי שיהא מסובב במצוות

כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומוזזה מימין. הוסיף הריטב"א ובעל הבית נכנס ביניהם בטלית מצוינת^{קצ"ט}. ויהיה מסובב במצוות^{קצ"י}. ורבינו ירוחם^{קצ"ב} כתב דענין זה חשוב כל כך, שאם יש לו פתח החצר שאין בו מזוזה,

כיוון שהרואה אומר שלצרכו הדליקה, ולא לצורך מצווה, ולכן היתה בתחילה למעלה^{קצ"ג}. ולכן צריך לכבותה שוב ולהדליקה במקומה הראוי לה כהלכה. ועוד תירץ שנקט נר חנוכה דומיא דסוכה, ששניהם מצוות הן. מה שאין כן מבוי הוא היתר ולא מצווה לעשותה. ועוד כתב שבסוכה ומבוי אינו צריך לשנות את הסוכה והקורה עצמה, אלא מספיק אם מגביה את הקרקע שתחת הסוכה והמבוי. אבל כאן בזמן שהנר בידו הרי הוא פסול גם למאן דאמר הנחה עושה מצווה, ולכן לא הביא את ההכשר על ידי מיעוט.

מה הדמיון לסוכה הא שם הטעם דדירת עראי בעיני הראשונים^{קצ"ט} גרסו שבעל מימרא זו הוא רבא^{קצ"ג}. והקשה הרמב"ן מה הדמיון לסוכה כלל, והרי רבא עצמו פירש בסוכה^{קצ"א} שהטעם שבסוכה הגבוהה למעלה מעשרים פסולה, הוא משום שסוכה דירת עראי בעיני, ולמעלה מעשרים אמה היא דירת קבע. וטעם זה אינו שייך כלל לענין נר חנוכה. ולכן שינה הרמב"ן את הגירסא וגרס רבה. ורבה ביאר^{קצ"ב} גם לענין סוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה, שהפסול הוא משום שלא שלטא בה עינא, וצריך לקיים את דברי הפסוק דכתיב^{קצ"ג} למען ידעו דורותיכם כי בסוכות וגו'. שצריך היושב לידע כל שעה שהוא יושב בסוכה. והוא גם הטעם כאן שכיוון שצריך פירסומי ניסא צריך שתשלט בו העין. ועוד כתב שאפשר שגרסינן רבא, ואין הדמיון לסוכה ומבוי בטעם הדין, אלא רק בשיעור, שבשלשתן צריך ליהזר שלא יגביה יותר מעשרים אמה, וכל חד מטעמיה הוא^{קצ"ד}.

הערות

קצ"א. בחגיגה ג, א בחדושי אגדות.

קצ"ב. בשם פענח רזי.

ה. ומשמע מדבריו שראו כולם שהבור השני היו בו נחשים ועקרבים, ויש לעיין כמו שהעיר הרמב"ן שהרי ראו שהקדוש ברוך הוא שומר עליו, והיאך מכרוהו לצדיק כזה.

רא. לבראשית לז, כד.

רב. וכן כתב בשאלתות דרב אחאי גאון, פרשת וישלח שאילתא כו. והקשה הנצי"ב בהעמק שאלה שם שהרי לילה לאו זמן ציצית הוא. וכתב דאו שיש לומר שסובר דכסות יום חייב בלילה, או דסובר כהשיטות דמדליקים בשקיעה, וכיון דדין יום ולילה בציצית, תלוי בראיה. לכן בשקיעה דעדיין הוא זמן ראיה, איכא חיוב ציצית. וראה משנה ברורה סימן יז ס"ק ז בשם המגן אברהם ודרך החיים שפסקו כן.

ג. משנה ברורה סימן תרעא ס"ק לג. וראה שם שכתב דאין זה מעכב להניחה בימין, ובדיעבד יצא גם אם הניחו בשמאל, אף שאין מזוזה בימין. ומקור דבריו בלחם משנה פ"ד מהל' חנוכה ה"ד.

ד. הובא בדרכי משה סימן תרעא.

שכן מוכח לקמן, בחדושי הריטב"א למסכת סוכה ב, א כתב להדיא דמהאי טעמא דהדלקה עושה מצווה, יוצרך לכבותה ולהורידה ולהדליקה שוב.

קצ"ו. בחדושי לסוכה ב, א, וכן כתב המהרש"ל, בים של שלמה לבבא קמא סוף פרק הכונס.

קצ"ז. וכמבואר לקמן עמוד ב.

קצ"ח. הרמב"ן והריטב"א, וכנראה גם הר"ן.

קצ"ט. ולא רב תנחום כגירסתינו.

קצ"א. ב, א.

קצ"ב. בסוכה שם.

קצ"ג. ויקרא כג, מג.

קצ"ד. וכן כתבו גם הריטב"א והר"ן.

קצ"ה. וראה במשך חכמה בראשית לז, כד שהביא שכבר האריך בקושיא בזוהר הקדוש.

קצ"ו. בפירושו על התורה (בראשית לז, כד).

קצ"ז. וכן כתב בפירוש המזרחי על פירוש רש"י לבראשית שם.

דמשתמש בגופו של נר כמו שמכסה הדם ברגל ומנא לן דאית ליה לשמואל הכי מדאפיליגו רב ושמואל במדליקין מנר לנר, דאלמא לא שרי שמואל אלא מנר לנר, ומדמותיב רב חייא ממעשר שני שמעת מיניה דלא שרי שמואל להשתמש בגוף הנר בדבר הרשות. ומסקנא דשמעתא דחיישינן בנר חנוכה לבזוי מצוה אפילו להשתמש לאורה לדבר הרשות כגון הרצאת מעות, אבל קדושה אין בה ומותר להשתמש לאורה תשמיש של מצוה, ולעולם צריך שתהא נר אחרת עמו בבית קבוע לכל תשמשו כדרבא, דאמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה, ואפילו מאן דאמר מותר להשתמש לאורה כל תשמיש שבעולם, בהא מודה שצריך נר אחרת שלא יהא הרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה, עכ"ל.

והטור כתב^ט, 'ובעל העיטור כתב דוקא תשמיש של חול, אבל תשמיש של קדושה שרי'. והבית יוסף הביא שכ"כ השבולי הלקט דלקרות בספר לאורה מותר דליכא ביזוי מצוה אלא כבוד, אולם דעת הרמב"ן בח' ובמלחמותיו, והרשב"א והמאירי והר"ן סוברים שאין רב אסי בא לחלוק על מה שנאמר בשם רב, אלא אדרבא בא להוסיף על דבריו והיינו אפילו הרצאת מעות שהוא ענין קל ואינו נראה כנהנה שמרחוק הוא מרצה אותו, אפילו הכי אסור.

וז"ל הרמב"ן במלחמות שם ואמת הדבר שיעקר פירוש השמועה פשוט הוא דכי אמר רב אסי אסור להרצות מעות רבותא קמ"ל, שאפילו הרצאת מעות שאינו אלא עיון הקל אסור, וכל שכן תשמיש אחר, בין של מצוה בין של קדושה, ואפילו שמואל נמי בשאר תשמישין מודה דאסור משום שהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה, ואף על פי שיש לו נר אחר פעמים אדם מדליק כמה נרות בביתו ולא חלק אלא על הרצאת מעות מפני שאינו תשמיש אלא הנאה בעלמא, ומשום הכי אמר וכי נר קדושה יש בו, וכי מצות דבר שבקדושה הם כגון תפילין וספר תורה ותשמישיהן שהן אסורין בהנאת תשמישין דחול, ולפום הכי אמר ליה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו, שלא ינהוג כמו שירצה, והלא תשמישי מצוה נזרקין הן אלא אף על פי שנזרקין לאחר מצותיו בשעת מצותן נוהגין בהן קדושה שלא יהיו מצוות בזויות עליו, הכא נמי נוהגין בהם כדברים שבקדושה ואסורים בתשמישי חול בשעת מצותן ולא משום דדמי בזויון לבזיון אתי

ופתח הבית שיש בו מזוזה, ומנהגו של זה להדליק בפתח החצר, עדיף להניחו בפתח הבית אשר יש בו מזוזה, מאשר להניחו בפתח החצר הפונה לרשות הרבים, שאין בו מזוזה.

הדין כשאין לו מזוזה

ומזוזה מימין. פירש רש"י^ה שמזוזה מימין, כדדרשינן^י מקרא דכתיב מזוזת ביתך, אל תקרי ביתך אלא ביאתך. ודרך ביאתו של אדם הוא מימין, שהרי עוקר את רגל ימינו בראשונה. ומשמע שרק כשיש מזוזה הנדרשת מקרא שצריך לקובעה בימין מניח את הנר חנוכה משמאל. אבל אם אין לו מזוזה בפתח זה, מניח את הנר חנוכה בימין, משום שמצווה צריכה להיות בימין^י. ובמשנה ברורה^י הוסיף שכשאין מזוזה בימין צריך ליתן הנר חנוכה בימין, משום שבאופן נתינה זו יש יותר פירסומי ניסא, כיוון שדרך כל אדם לפנות קודם לימין.

דעות הראשונים בטעם ואופן האיסור

אמר רב יהודה אמר רב אסי (אמר רב) אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. הראשונים הקשו, מה בה רב אסי או רב להוסיף על מה שאמר רב ורבי יוחנן נרות חנוכה אסור להשתמש לאורה. דעת בעל המאור והעיטור שרב אסי בא לחלוק על מה שאמרו בשם רב ר' זירא אמר רב מתנה אמר רב לדעת רב אסי, דדוקא תשמיש של חול כהרצאת מעות אסור, אבל תשמיש של מצוה וכל שכן תשמיש של קדושה שרי, ורב אוסר אפילו תשמיש של קדושה, וז"ל בעל המאור שם בדפי הרי"ף דף ט למאן דאמר אסור להשתמש לאורה של נר חנוכה כל תשמיש במשמע, אפילו תשמיש דמצוה ותשמיש קדושה, משום דקסבר כאן שהם זכר לנרות ולשמן של היכל אסורות הן בהנאה כל עיקר, אפילו לקרוא בספר, ואפילו לסעודת שבת ולסעודת מצוה, ולמאן דאמר אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה, דוקא הרצאת מעות וכיוצא בה שהיא תשמיש רשות ושל חול, וכדקא פירש טעמיה משום ביזוי מצוה, אבל תשמיש מצוה ותשמיש קדושה מותר להשתמש לאורה, ושמואל דמתמה עליה וכי נר קדושה יש בו לא סבירא ליה דאית ביה סרך קדושה ולא משום איסור הנאה במשתמש לאורה, ולא היה כהאי גוונא בזוי מצוה לדעתיה, ולא מדמי ליה לכסוי הדם ברגל, כמדמי ליה רב יוסף, עד

הערות

ה. פונה לא יהיו אלא לימין, כדאמרינן ביומא טו, ב ועוד.
ה. סימן תרעא ס"ק לד.
ו. סימן תרעג.

ה. ד"ה מזוזה.
ו. יומא יא, ב.
ז. כן כתב הר"ן בשם יש מפרשים, ומשום שכל פניות שאתה

והכל בו [נהלכות חנוכה, מדן סבר כדעת האוסרים ואפילו תשמיש של מצוה אסור, והביא ראייה כדעת הרשב"א שם מדברי רבא שם וז"ל ומוכח מדקאמר נר שבת ונר חנוכה נר שבת עדיף משום שלום ביתו, ואם איתא נעביד נר חנוכה ויאכל לאורה, דהא אכילת מצוה היא ונקיים לתרוייהו, אלא ודאי כל תשמיש אסור ואפילו של מצוה.

אם הוא הדין שאסור להשתמש לאורה

אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. הקשה הרא"ש^י שהרי כבר הובא ענין זה לעיל^י אם מותר להשתמש לאורה או לא, ודעת רב שאסור והכי פסקינן להלכה, ומה בא רב אסי להוסיף בזה. אכן נחלקו הראשונים אם רב אסי (אמר רב) כאן חולק על שיטת רב דלעיל שאסור להשתמש לאורה, או לא. דעת הרא"ש^י היא שלא נחלקו בענין זה כלל, אלא שרב אסי בא להוסיף על דברי רב, שרב נקט אסור להשתמש לאורה, דמשמע שאסור להשתמש שימוש ארוך וקבוע, אבל שימוש עראי היה משמע שמותר^י. ובא רב אסי ואסר אפילו בשימוש עראי של גנאי^י, כמו הרצאת מעות^י. אך דעת בעל המאור^י היא שיש מחלוקת ביניהם. ורב אסי לא אסר להשתמש אלא שימוש שלו חול גמור, כגון מנין מעות וכיוצא בזה. אבל תשמיש של מצוה כגון ללמוד תורה לאורה וכיוצא בזה מותר.

מקור האיסור והראיה לכך

כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה מתקף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בויות עליו הכא נמי שלא יהו מצות בויות עליו. הקשה בשבת של מי, וז"ל איכא למידק מאן אמר לשמואל דטעמא דאסר רב הרצאת מעות הוא, משום קדושת נר דקשיא ליה הכי, דילמא אסר רב כדי שלא יאמרו דלצרכו הדליקה כדאמרין לעיל דמצוה להניחה למטה מ כדי שלא יאמרו דאם הניחה

ליה רב יוסף, וזה פירוש השטה באמת וברור וכן הא דמדמי ריב"ל סוכה לנר חנוכה וכו', עכ"ל.

וז"ל הרשב"א בד"ה אמר רבי ירמיה וכו', והר"ן ז"ל כתב דההיא אפילו מאן דאמר מותר להשתמש לאורה, מודה בהא דאי ליכא נר אחרת הרוואה אומר לצרכו הוא דאדלקה, ואינו מחוור בעיני כלום דהא ודאי מאן דאמר מותר להשתמש לאורה, כל תשמיש קאמר, ואמאי, ניחוש לנכנסין ויוצאין דאמרו לצרכו הוא דאדלקה. ועוד נ"ל דע"כ רבא פשטא לי נר וביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, ואם איתא דמותר להשתמש לאורה עושה נר אחד ועולה לו לכאן ולכאן ומניחה על שלחנו ודיו כדרך שאמרו בשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו, ומינה נמי משמע דאסור להשתמש לאורה כל תשמיש אפילו תשמיש דמצוה כגון סעודת שבת וקריאת התורה, ורב אסי אוסיף בה לקמן אפילו כל דהו שאינו נראה כנהנה דאמר אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, כלומר אפילו מרחק כנגדה שאינו נראה כנהנה ממנה, והיינו דמתמה עליה שמואל וכי נר קדושה וכו', וכן פסק רב אלפסי ז"ל כדברי כולם להחמיר, ואף על גב דאפילו רב ושמואל במדליקין מנר לנר ואוקימניה פלוגתייהו באכחושי מצוה ובדקא מדליק משרגא לשרגא, וקיי"ל כשמואל דשרי, אבל בקינסא לכו"ע אסור משום ביזוי מצוה, דאלמא היכא דאיכא משום ביזוי מצוה בלחוד דאסור, הא היכא דליכא משום ביזוי שרי, והכא בתשמיש דמצוה לאו בזוי למצוה איכא, י"ל דכל שמשמש בו לא מיפרסמא מלתא, דהרוואה אומר לצרכו הוא דאדלקה, והלכך אפילו ליכא משום ביזוי מצוה כל היכא דלא מיפרסמא מלתא אסור, והכא נמי משום בזיון דהרצאת מעות מרחוק כנגדה אסור אף על גב דליכא משום פרסומי ניסא. אי נמי י"ל דכל שאדם משתמש ממצוה זו לאחרת בזוי מצוה היא זו, דמחזי כמאן דלא חביבא ליה הך מצוה ועביד מצוה זו תשמיש למצוה אחרת ולהדליק מנר לנר דוקא הוא דשרי שמואל, משום דכולו מצוה חדא, עכ"ל.

הערות

כוונת הרא"ש דווקא בשימוש עראי של גנאי, או דאפילו בשימוש עראי של מצווה.

רי. בסימן ו.

ריא. כא, א.

ריב. שם.

יש. וכעין זה היא דעת הרמב"ן והר"ן (ט, א מדפי הרי"ף), שלא נחלקו, ושניהם סוברים שאסור להשתמש כל שימוש שהוא, ולא חילק בין שימוש עראי או שימוש קבוע, אלא הא דנקט רב אסי אופן זה של הרצאת מעות, אינו מכוון דווקא למקרה זה, אלא בא לומר שאפילו תשמיש קל כל כך, אסור.

ריג. כיוון שכל טעם האיסור הוא משום בזיון המצווה, וכדאמר לקמן כדי שלא יהו מצוות בזויות עליו. ואם כן יש לחלק בין שימוש קבוע לשימוש עראי.

יש. ט, א מדפי הריף.

ריד. ראה בט"ז ובביאור הגר"א בסימן תרלג, א שנחלקו אם

כדתנן בחולין והדם שמכסה אינו קדוש, אם כן צריך לומר דטעמא דלא יכסנו ברגל הוא משום דלא לפרוק עול מצוה, ולא יהיה אותה מצוה של כסוי בזיות עליו לכסות כרצונו ביד או ברגל, וה"ה הכא בנר חנוכה אע"ג דעשה המצוה כתיקונה להדליקה ולהניחה, מ"מ אסור לרצות מעות בפניו כדי שלא תהיה עליו מצות נר חנוכה קלה כענינו ונבזה לפניו לעשות כנגדה כל מה שהוא רוצה לעשות יעו"ש".

ובספר חלקו של בנימין כתב, דזה גופא חילוקו של שמואל שאמר וכי נר קדושה יש בו, דלא דמי לדם דהתם המצוה עצמה נעשית בבזיון במה שמכסה ברגל, אבל הכא בהרצאת המעות דהמצוה גופה כבר נעשית בהכשר, אלא דאח"כ משתמש לאורה, בזה סובר שמואל דשרי כיון שאינו עושה עצם המצוה בבזיון, משא"כ לרב אסי ור"י וכן כל הני אמוראי דלעיל לס"ל לחלק בהכי, יעו"ש.

מה סברת שמואל שהתיר

הכי נמי שלא יהו מצוות בזויות עליו. הקשה בעל המאור שלפי זה קשה מהי סברת שמואל שהתיר להרצות מעות באור נר חנוכה, והרי יש לאסור כמו שאסרו בכיסוי הדם, כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו"י. ותירץ שסבר שמואל שיש לחלק בין כיסוי ברגל, להרצאת מעות לאור הנר. דבכיסוי ברגל עושה את הביזוי בגוף הדבר שבו נעשה המצווה, דהיינו הדם. אבל בהרצאת מעות אינו עושה שום מעשה ביזוי בגוף הנר, אלא משתמש לאורו, ולכן התיר שמואל. ובשפת אמת כתב לחלק דבכיסוי הדם עושה הביזוי בשעת מעשה המצווה עצמה, ובזה יש לאסור משום בזיון מעשה המצווה"י.

למעלה מעשרה דלצרכו הניחה. עוד הקשה לאתקפתא דרב יוסף דבשלמא דם בעידנא דמקיים מצות כיסוי עביד ביזוי לכסות ברגל, משא"כ בהרצאת מעות נגד נר חנוכה דליכא ביזוי בשעת עשיית המצוה דכבר עשה כתיקונה והניחה, ואמאי אסור רב. ותירץ שם דיש לומר דשמואל בהכרח אמר טעמא דרב משום קדושה דהא קשיא ליה אם רב אסור הרצאת מעות כדי שלא יאמרו לצורכו הדליקה, מאי אתא רב לאשמעינן, הא רב גופא אמר לעיל פתילות ושמונים שאמרו חז"ל אין מדליקים בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת, וטעמא היא כדאמר רב ירמיה כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה, כדי שלא יאמרו לצרכו הדליקה, אלא ודאי צ"ל שאני הרצאת מעות ממשמש, דבשמוש ליכא הכרת הנס, ויאמרו לצרכו הדליקה, אבל הרצאת מעות עדיין איכא הכרת הנס דבזמן פורתא היו והרואה יראה דהוא הולך לדרכו, והנר כדקאי קאי דלוקה ועומדת, ולא יאמרו לצורכו הדליקה, ואם כן מוכרח לומר דטעמא דאסור רב הרצאת מעות הוא משום שאסור ליהנות מדבר קדוש, ולא חומרא דחשדא כדאמרינן בפסחים כ"ג דקול ומראה וריח מעילה הוא דליכא הא איסורא מיהא איכא, ולכך פריך שפיר וכי נר קדושה יש בה, ואתא רב יוסף למימר לעולם אימא לך דאינה משום חשדה וגם אינה משום קדושה כמו שחשבת, אלא משום דלא יהיו מצות בזויות עליו. והראיה שהביא מדם, וכי דם קדושה יש בו בשלמא אילו היה דם קדוש של קרבנות מצינן למימר דטעמא דלא יכמנו ברגל הוא משום דלא ליעביד ביזוי לדבר קדוש, והיית מקשה שפיר דבנר חנוכה דליכא שום קדושה אמאי יהיה אסור הרצאת מעות, וזה ודאי אינו דהא כיסוי הדם אינו נוהג במקודשין כי אם בחולין,

הערות

ביזוי גדול מזה כשלא לא נגמרה מצותה, וא"כ שפיר אמר רב יוסף משום ביזוי, ורב ג"כ ס"ל כתירוץ השני, והראיה שאסור לרצות מעות כנגד הנר כל זמן שדולק, דאי נימא שנגמרה מצותו, א"כ אמאי אסור אלא ודאי כדכתיבנא.

י"ח. וראה לקמן עמוד ב שיובאו דברי החדש האביב שסובר ששמואל חזר בו אחר ששמע הטעם של בזוי מצווה.

י"ט. וכן מבואר להדיא בדברי הריטב"א, שכתב דכל האיסור לכסות ברגל הוא רק בשעת מעשה המצווה, אבל אחר גמר קיום המצווה אין בזה איסור לדרוך במקום הכיסוי. ובשפת אמת שם תמה דבאמת מהי סברת רב אסי לדמות הרצאת מעות לאור נר חנוכה לכיסוי ברגל. אכן ראה במגן אברהם סימן תרלח ס"ק ט שכתב שאסור לדרוך על עצי הסכך אחר חג הסוכות, ומבואר שאסור לעשות מעשה ביזוי גם אחר גמר מעשה המצווה. אמנם יש לחלק ששם אין זה דרך לדרוך על העצים, ומעשה זה מעשה בזיון גדול הוא. אבל הכא אין כאן מעשה ביזוי אם דורך על עפר הארץ, אלא כל האיסור הוא בכיסוי שהוא מעשה המצווה, על ידי הרגל שהוא ביזוי בגוף המצווה. וראה ברמ"א

י"ז. ומה שכתב להעיר דילמא אסור רב כדי שלא יאמרו דאם הניחה למעלה מעשרה, דלצרכו הניחה דמצוה להניחה למטה מעשרה, לכאורה מה שמצוה להניחה למטה מעשרה, לא משום שלא יאמרו עוד שאין זה לצרכו, אלא כמו שכתבו הראשונים בריטב"א וברשב"א בח' הר"ן דבהכי הוי רשותא דחשיבה, "דכל תוך עשרה תשיב רשות כדאמרינן בכל דוכתא, דעד עשרה חשיב רשות היחיד", יעו"ש, וכי תעלה על דעתך שאם אדם יחזיק נר חנוכה בידו למטה מעשרה נימא דיצא לידי חיוב נר חנוכה, דז"א כדאיתא בגמ' לקמן דף כ"ב היה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום יעו"ש, והטעם דילמא לצרכו הדליקה. עוד מה שהעיר לאתקפתא דרב יוסף דבשלמא דם בעידנא וכו', משא"כ בהרצאת מעות נגד נר חנוכה דליכא ביזוי וכו', לכאורה הואיל ומצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, והוי תליא בתרי תירוצי דגמ' דלעיל, דאי לא אדליק מדליק דאי הדליק דכבר עשה כתיקונה, וא"כ ליכא ביזוי מצוה, משא"כ בתירוץ השני של הגמ' 'אי נמי לשיעורה' שכל הזמן הזה דהיינו משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק בעניין שיהיה בה שמן כשיעור הנ"ל פחות מזה לא קיים המצוה, וא"כ אין לך

אבל בהרצאת מעות אין הבזיון נעשה אלא אחר ההדלקה שהיא עושה מצוה ר"ב.

מדוע לא הקשה עליו למה לא פשט מברייתא
 תלי תניא בדלא תניא. יש שהקשה ר"ב מדוע לא הקשה עליו בפשיטות, למה ליה למיפשט ממימרא דרב אסי, ולא פשט ליה מברייתא מפורשת. וכתב שעיקר הספק בנויי סוכה הוא, אם מותר להשתמש שימוש שאינו מבטל את מצוותה, וכגון להרצות מעות, וכגון להריח ודומיהן ר"ב. ולזה הענין, לא מוכח מהברייתא כלל, כיוון שיש לומר שהברייתא מדברת באופן שנוטלם לגמרי. ולכך הוצרך ר' יהושע בן לוי לפשוט מלהרצות מעות, שאינו מבטל את החפצא דמצווה, וגם זה מותר. וגם רב יוסף לא תמה על זה, אלא שפושט מנר חנוכה, ששם לא תניא כלל לאיסור אף בביטול מצוה, אלא שבהרצאת מעות הוא פלוגתא דרב אסי ושמואל, ואיסור הנאה מנוי סוכה הוא ברייתא, ויותר מסתבר דברייתא סתמא קתני, ומשמע אף בכהאי גוונא הנאה שאינו מבטל את המצוה ר"ב.

המועד. אלא אפילו כשנפלו וביום טוב משום מוקצה. ואפילו שלא נפלו ובחול המועד משום ביזוי מצווה. ובתוס' ישנים תירצו שהטעם שנויי מצווה מוקצים הם למצוה, הוא רק משום האי טעמא שאסור לאוכלן משום ביזוי מצווה, דאם היה מותר לאוכלן לא היו מוקצים למצווה, שהרי עומדים הם לשימושי ר"ב.

אם איסור ביזוי מצווה הוא דאורייתא

אבוהון דכולהו דם. פירש רש"י ר"ב שילפינן מדם לכל המצוות, וכמו בכיסוי הדם ילפינן מקרא דכתיב ושפך וכסה, שאסור שיהיו מצוות בזויות עליו, הוא הדין בכל המצוות. והוכיח החיי אדם ר"ב מדברי רש"י אלו שאיסור בזוי מצוות הוא איסור דאורייתא, דילפינן ליה מכיסוי הדם, שבכיסוי הדם הוא איסור דאורייתא. ומבואר שאיסור זה הוא איסור גמור מדאורייתא ר"ב. אך אפשר ל"א שיש לחלק ממעשה בזיון בגוף עשיית המצווה שהוא מדאורייתא, וילפינן ליה מכיסוי הדם, לבין שימוש באור הנר שהוא בזיון הנעשה אחר עשיית המצווה ר"ב.

מדוע לא ילפינן מעצי סוכה

הקשו התוס' ר"ב שהרי מעצי סוכה היה לו ללמוד לכל המצוות שאסור לבזותם. ותירצו דמהתם לא ילפינן לאופנים אלו שאין מבזה את החפצא דמצווה, על ידי הנאתו, כגון הנאת ריח, והרצאת מעות, וכיוצא בזה ר"ב. ולא היינו יודעים שגם בכהאי גוונא יש איסור. ורבי עקיבא איגר תמה מדוע לא תירצו שמעצי סוכה אין ראייה, שהרי התם נאסר גם בנפלו, ומוכח שאין האיסור משום ביזוי מצווה, אלא שהוא גזירת הכתוב דמוקצים הן ר"ב, ואם כן אין ראייה לאסור בזוי מצווה.

אם מיירי בנר חנוכה או בנר שבת

אין מדליקין מנר לנר. פירש רש"י דאיירי בנר חנוכה, ובו אסור להדליק מנר לנר. והקשה השפת אמת

אם האיסור משום מוקצה או משום בזוי מצווה

סוכה תניא. הקשו התוס' ר"ב שמדברי הגמ' מבואר שהאיסור בעצי סוכה הוא משום ביזוי מצווה, ולקמן ר"ב מבואר שהאיסור הוא משום מוקצה. וביארו ששני דינים נאמרו בעצי סוכה, גם איסור מוקצה וגם איסור ביזוי מצווה, שאם לא היה אלא איסור מוקצה הוה אמינא שכל האיסור הוא רק ביום טוב עצמו, אבל בחול המועד אין איסור, שהרי אין בו איסור מוקצה ר"ב. ואם לא היה אלא איסור ביזוי מצווה הוה אמינא שכשנפלו יהא מותר להשתמש בהם. ולכן צריך את שני האיסורים כדי לאסור אפילו בנפלו ואפילו בחול המועד. וביאר המהרש"א בדבריהם שאין כוונתם שדווקא כשגם נפלו וגם בחול

הערות

בחולו של מועד יש איסור מוקצה במוקצה למצווה, ולא במוקצה דאיסור. וראה בלבושי שרד על הט"ז (באו"ח סימן כא ס"ק א) שכתב כן להדיא. וראה שו"ע או"ח סימן תרלח, ב. רכז. וראה בט"ז לאו"ח סימן כא ס"ק א. רכז. ד"ה אבוהון דכולהו, וד"ה דם. רכז. כלל סח סימן ב. רל. וכן כתב בשאגת אריה חלק א סימן מ. רלא. כן מבואר מדברי השאגת אריה שם שכתב דכל שכן הוא. רלב. וראה בחיי אדם שם שחילק איסור בזיון המצוות לשלשה חלקים. רלג. ד"ה אבוהון. רלד. וראה מה שהובא לעיל מספר לשון הזהב. רלה. וכמבואר לקמן מה, א. רלו. ד"ה מנר לנר.

(סימן כא, א) שכתב, לענין חוטי הציצית, שלא יעשה בהן תשמיש מגונה, אף לאחר מצותן, אמנם יש לחלק דתשמיש מגונה שאני. ואפילו להריטב"א אסור. רכ. וראה בחדש האביב. רכא. לשון הזהב. רכב. וכסברא המבוארת בדברי התוס' ד"ה אבוהון. והם פירשו על פי סברא זו הטעם שלא ילפינן לכולהו מצוות מעצי סוכה, שאף הם דאורייתא, אלא ילפינן מכיסוי הדם. וראה לקמן. רכג. שהרי גם בחנוכה אין זה ראייה מוכרחת, כיוון שהיא מחלוקת אמוראים. רכד. ד"ה סוכה תניא. רכה. מה, א. רכו. אכן ראה בקרני ראם (על המהרש"א כאן אות א) שהוכיח מדברי רש"י לקמן שם ד"ה עד מוצאי יום טוב האחרון שגם

שאין המצווה הראשונה לו לרצון, ולכן משנה למצווה אחרת, אבל מנר חנוכה לנר חנוכה שמצווה אחת היא אין בזה בזיון^מ. ועוד תירץ שלא אסרו אלא תשמיש של מצווה הגורם שיחשוב הרואה שר זה אינו של מצווה, אבל בתשמיש שהוא מנר לנר אין בו ביזוי מצווה, כיוון שניכר שלמצווה הודלק^מ.

אם מיירי בשני נרות של חנוכה

כתב רש"י^מ ושניהם של מצווה. הקשה החתם סופר מדוע לא כתב רש"י ששניהם של חנוכה. וכתב דרש"י לשיטתו^מ שסובר שכל אחד צריך להדליק בפתח ביתו, ולכן בנר חנוכה לא יתכן שידליקו נר מנר^מ, כיוון שאי אפשר שיהיו הפתילות כל כך ארוכות, ולכן העמיד בנר שבת או בנר של בית הכנסת. ובמשנה ברורה^מ תירץ שלפי שיטת הט"ז^מ שסובר שגם אם הדלקה עושה מצווה, והמדליק כשאוחזה בידו ואחר כך מניח לא יצא, כיוון שלא הדליק במקום הראוי, והדלקה עושה מצוה, זהו דווקא בשהה הרבה בין ההדלקה להנחה, אבל בשהיו מועט אין זה מעכב, ויצא ידי חובתו בהנחה במקום הראוי, ניחא. כיוון שאפשר להעמיד שהדליקו לנר החדש מהנר השני, ואין כאן חסרון מדין הדלקה עושה מצווה כיוון שמיד מניחו במקומו. ובשער הציון^מ תירץ שמטלטל את הנר הדלוק כבר ומדליק בו את הנר החדש המונח במקומו הראוי לריב.

מדוע לא פירש שגם בנר שבת אסור להדליק מנר לנר. ותירץ שכיוון שר שבת עיקרו לתשמיש^ל, לא שייך ביזוי בזה שמשמש בו, ובפרט אם משתמש בו לצורך הדלקת נר אחר. ועוד ביאר שכיון שר שבת דולק כבר בערב שבת, ואין לו דין של נר מצווה עדיין, אלא הוא רק הכשר מצווה שידלק אחר כך בשבת, לכן בשעת ההדלקה אין בזה משום איסור דביזוי מצוה. ולפי זה בערב שבת חנוכה שמדליקים ביום, היא מותר להדליק מנר לנר^ל. אך יש לומר שתקנו חכמים בערב שבת זמן אחר להדלקת הנרות, והוא סמוך קצת קודם השקיעה, וזהו זמנו, וכבר נר מצווה הוא^ל. ולהלכה הביא במשנה ברורה^מ שאף שמדינא אין איסור בנר שבת אלא לנר של חול. אפילו הכי נהגו להחמיר אף בנר שבת, ואפילו בקינסא להדליק נר שבת אחר^מ. וראה לקמן בסמוך.

הא סבר רב שאסור להשתמש לאורה

משרגא לשרגא מדליק. מבואר שלדעת רב לדעת הסובר שטעמא דרב הוא משום ביזוי מצווה, מותר להדליק מנר לנר ממש, שלא על ידי קינסא. והקשה הרשב"א שהרי לעיל^מ אמר רב שר חנוכה אסור להשתמש לאורו, והיאך כאן מתיר להדליק מנר לנר. וביאר^מ שכל הביזוי מצווה שיש בהדלקה אפילו לצורך מצווה, כגון לצורך אכילת סעודת שבת, הוא משום שמשנה את המצווה למצווה אחרת, ובזה יש בזיון שנראה

הערות

ושמחה יתירה, והכל הוא בכלל עונג שבת, ומקרי נר של מצוה. וכעין שכתב המגן אברהם (שם בס"ק טו) ועדיף נר זה מנר חנוכה, משום שבנר חנוכה השאר אינם אלא רק להידור. וראה משנה ברורה סימן תרעד ס"ק ה. וראה לקמן בעמוד ב מה שהובא כדברי המשנה ברורה מספר חדש האביב, לבאר ההוכחה ממנורה.

רמב. כא, ב.

רמג. ראה לעיל כא, א שהבאנו ביאור זה בשם הרמב"ן.

רמד. וראה בר"ן דף ט, א מדפי הרי"ף, ד"ה הלכות חנוכה.

רמה. וכן משמע בדברי רש"י לעיל כא, ב ד"ה נר אחרת וד"ה ואי איכא מדורה, שמשמע כביאור זה של הרשב"א דבעינן שיהא היכר שהוא נר של מצווה, ולא הדליקה לצורך עצמו.

רמו. ד"ה משרגא לשרגא.

רמו. לעיל כ, ב ד"ה מבחוץ.

רמז. ולא רצה להעמיד בהדלקת שאר הנרות מן הנר הראשון משום ששאר הנרות הידור בעלמא הן. וראה לעיל בהערה, ולקמן בעמוד ב בשם חדש האביב.

רמט. סימן תרעד ס"ק א.

רנ. סימן תרעה ס"ק ג.

רנא. שם ס"ק ד.

רנב. כן תירץ שם בשם האליה רבה. וכתב דאף שהפרי מגדים מפקפק על זה שכיוון שנוטל אותו ממקומו בתוך זמן שיעורו, ואין לטלטל את הנר בתוך החצי שעה. כל זה הוא דווקא משום

לן. כמבואר לקמן כג, ב רש"י ד"ה שלום ביתו. ולקמן כה, ב. ראה שם ברש"י ותוס'.

לה. ובט"ז סימן תרעג הביא את דברי התרומת הדשן, דבחנוכה בערב שבת דינו לכל הדברים כמו שאר הלילות.

לט. ראה לעיל דף כא, א, מה שהבאנו כעין זה מדברי הרשב"א, שכתב בביאור זמן ההדלקה, שאמרו שזמנה הוא משתשקע החמה, שאין הכוונה משקיעה לעיכובא, אלא אפילו קצת קודם לכן.

רמ. סימן רסג ס"ק ד.

רמא. וביאור הלכה (שם ד"ה שתי פתילות) הקשה היאך מותר מדינא להדליק מנר לנר בנר של שבת, דבשלמא בנר חנוכה אף דעיקר מצוה הוא נר אחד, והשאר הוא רק למדרין, מכל מקום כיון שהידור זה נזכר בגמרא, חשובים הנרות הנוספים נרות של מצוה, ומותר מדינא, ורק דנהגו להחמיר. (אמנם ראה בחדושי חתם סופר כאן דנקט שר של הידור אסור להדליק מנר המצווה, וצריך עיון מדברי השו"ע שמבואר להדיא דאף את שאר הנרות מותר, וכמו שביאר הביאור הלכה, דכיוון שנזכר הידור זה בגמ' חשיב כנר של מצווה, כיון שהוא חלק בלתי נפרד מעיקר התקנה.) אבל בשבת לא נזכר כלל בגמרא שיש חיוב להדליק שתי נרות, אלא רק עצם ההדלקה היא חובה, ואנו מוסיפים נרות לרמז בעלמא, ובפרט אם מדליק יותר משתים, מנא לן שמותר להדליק מנר לנר, והרי זה כמו אם רוצה להדליק נר של חול בחנוכה [היינו יותר מחשבון הקצוב], דבדאי אסור מדינא. ואולי משום שכל מה שמיתוסף עוד אור יש בו יותר שלום בית,

במלוא הרועים שאם יש בנר יותר משיעור השמן הנצרך להדלקה, אם כן וודאי שיכול ליטול ממנו שמן, ואין כאן ביטול המצווה כלל. ואם אין בו שיעור הנצרך להדלקה מאי טעמיה דשמואל שמתיר. ותירץ דאיירי כשאין אלא שיעור הדלקה בצמצום, ונחלקו רב ושמואל אם דבר שאינו מתכוין אסור, או לא. דרב לשיטתו שמוותר. והקשה, דלקמן מקשה מאי בינייהו, והוה ליה למימר דאיכא בינייהו, היכן שיש שיעור בשמן אף אחר ההכחשה. אמנם בדברי רש"י משמע שאינו מכחישו בפועל, אלא שנראה כאילו מכחישו^{יג}. ובשפת אמת ביאר שהטעם של אכחושי מצוה, הוא משום שהרי אבוקה פסולה לנר חנוכה. והפוסקים כתבו ששני נרות מדובקין הוי אבוקה. וכשמדליק מנר לנר, הא באותה שעה שמדליק זה מזה, הרי היא אבוקה, וזהו אכחושי מצוה, דבאותה שעה נפסלה המצווה^{יד}.

מדוע התיר שמואל לבטל מצוות ציצית

רב אמר אין מתירין מבגד לבגד. וטעם האיסור הוא משום ביזוי מצווה^{יג}. ושמואל סבר שכיוון שהא לצורך הבגד השני, אין בזה משום ביזוי מצווה. והקשה בעמק ברכה^{יד} שהרי שמואל סובר שציצית חובת טלית היא, ובזמן ששוהה בין שני הטליתות הרי הוא מבטל את המצווה משניהם, ומדוע לשיטתו אין בזה איסור משום ביזוי מצווה. וראה בערוך השולחן^{יד} שכתב שהרי כל הטעם שעושה כן הוא או משום שקצה נפשו בבגד זה, והשני ערב עליו, או כיוון שהוא בגד ישן ובלוי. ולכן חשוב זה צורך המצווה אף ששוהה ביניהם^{יד}.

איזה הכחשת מצווה יש כאן

משום דקא מכחיש מצוה. פירש רש"י^{יד} שנראה כאילו מכחישו, ונוטל מלחלוחית השמן שבו. והקשה

כב, ב

שרי אלא דווקא מנר לנר, שהוא צורך מצוה עצמה, אך אפילו בקינסא אסור.

הא מעשר שני אסור בהנאה

הא תהוי תיובתא. פירש רש"י^{יג} שהרי אם התיר שמואל בקינסא, כיוון שסוף סוף הוא לצורך מצווה, אם כן הוא הדין היה להתיר לשקול כנגד מעשר שני, כיוון שהוא לצורך מצווה. והקשה באבי עזרי^{יד} דמכאן מוכח שמעשר שני אינו אסור בהנאה, שכל הטעם שאסרו כאן הוא משום ביזוי מצווה. ואם היה אסור בהנאה היה לאסור שקילה זו משום איסור הנאה^{יד}. וקשה על השאגת אריה^{יד} שהאריך להוכיח שמעשר שני אסור בהנאה^{יד}.

הא שמואל אמר לעיל שמוותר להרצות מעות

בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר אבל בקינסא אסר שמואל. מבואר שאם נחלקו מנר לנר הרי ששמואל מודה שבקינסא יש לאסור^{יד} והקשה בספר חדש האביב, דהא שמואל אמר לעיל^{יד} דאפילו להרצות מעות מותר, שהרי אמר ליה וכי נר קדושה אית ביה, ואף שאין זה לצורך המצווה. ואם כן וודאי דשרי להדליק נר חנוכה אחר על ידי קינסא, דהרי הוא צורך מצוה. ותירץ שאם היה מתיר שמואל אפילו להרצות מעות, מדוע נחלקו דווקא מנר לנר, ובו אמר שמואל שמוותר, הרי היה לו להשמיענו חידוש טפי, שאפילו נר של חול, שרי להדליק מנר חנוכה. אלא וודאי שכששמע טעמיה דרב אסי שאסר משום ביזוי מצווה, קבלה מיניה^{יד}, ולא

הערות

יג. וכן פירש רש"י ד"ה אי אמרת.
 יד. עמוד א.
 יג. וראה לעיל בעמוד א שהבאנו דברי בעל המאור שמבואר מדבריו ששמואל לא חזר בו, וכן נראה מדברי האחרונים שדנו מהי סברת שמואל שאינו לומד מכיסוי הדם לשאר מצוות.
 יד. ד"ה אלא אי אמרת.
 יג. מהדורא תליתאה פי"ג מהל' מעשר שני ה"ט.
 יד. וכן הוכיח בשו"ת מנחת ברוך סימן לד.
 יד. סימן צז.
 יד. וכן תמהו על דברי המנחת חינוך (מצווה תמד) שהסתפק בענין זה אם מעשר שני אסור בהנאה, וכאן מוכח שאין איסור הנאה אלא רק איסור של ביזוי מצווה.

שלא יאמרו לצורכו הדליקו, אבל הכא שמדליק בו נר חנוכה אחר אין חשש זה.
 יג. כן מבואר בדברי התוס' ד"ה רב.
 יד. הלכות ציצית אות ט.
 יג. אורח חיים סימן טו, א.
 יג. ראה בתוס' במנחות מא, ב ד"ה רב שכן מבואר מדבריהם.
 יג. ד"ה אכחוש.
 יג. אכן ראה בריטב"א שכתב, שנחסר הנר על ידי הדלקתו ממנו, אלא שאין זה ניכר.
 יג. ובמלוא הרועים כתב, שהטעם הוא לפי שבשעה שמדליק נר זה מנר זה, אזי אין הנר שמדליקין ממנו דולק יפה, מחמת שזה סותמו ועומד בפניו.

ביאור החשש

גזירה שמא לא יכוין משקלותיו. פירש רש"י שהכוונה היא שחיישינן שמא יראה שהמעוות חסרים ולא יחלל עליהם, או יראה שהם יתירים ויחוס עליהם ולא יחלל עליהם, ונמצא שכל המשקל לא היה לצורך מצווה. ואין הכוונה שיצאו לחולין, אלא שישארו חולין^ט. אך הרמב"ם^י כתב שהגזירה היא, שמא לא יכוין ממנו משקלו, ונמצאו הפירות חסרים, והוא שוקל בהן מעות לחלל עליהם מעשר אחר, נמצא מוציא מעשר לחולין בפחות בדמיו. ובלחם משנה^{י"א} ביאר שהרמב"ם סובר שמה שאמרה הגמ' שמעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב, איירי בפירות מעשר שני עצמם, שאין שוקלים כנגדם^{י"ב}. והגזירה היא שכיוון שהפירות תמיד הולכים וחסרים, כיוון שמתייבשים או מרקיבים, או עכברים אוכלים מהם, וכשיכוון משקל אלו הפירות, וידע שמשקלם עשרה ליטרין, ישקול מכאן עד חודש מעות כנגדן, ויחשוב תמיד שאם המשקל כנגד הפירות, הרי יש בידו עשרה ליטרין, ובאמת הפירות כבר חסרו^{י"ג}, והמשקל, דהיינו המעות שכנגדו, חסר. ויבוא להוציא מעשר שני לחולין בפחות מדמיו^{י"ד}.

אם חיישינן לזה גם בנר חנוכה

כתב בתרומת הדשן^{י"ה} שכיוון שמבואר בגמ' שחיישינן לשמא לא יכוין את משקלותיו, הוא הדין בנר חנוכה אסור להדליק נר מנר על ידי קינסא היכן שיש חשש שמא יכבה הקינסא קודם שידליק בו נר חנוכה אחר. וחלק עליו הט"ז^{י"ז}, שהרי אם נחוש לזה בנר חנוכה יש לאסור גם בנר מנר ממש, כיוון שאולי יכבה הנר השני קודם שיניחנו במקומו, ואם כן לא קיים את המצווה^{י"ח}. וכתב הפרי מגדים^{י"ט} שיש לחלק, דהיכא

שמדליק על ידי קינסא, שלא התחיל עדיין את המצווה כלל, בזה יש לחוש שמא לא תיעשה על ידי התשמיש בנר של מצווה מצווה, אבל בנר מנר עצם ההדלקה היא כבר מצווה^{כ"א}, שהרי לדעת הט"ז אם אחר כך מניחה במקומה יצא אם לא היה שיהוי גדול.

מדוע להקשו ממשנה מפורשת בתמיד

מתיב רב ששת מחוץ לפרוכת העדות וכו'. הקשו האחרונים^{כ"ב} מדוע לא הקשה רב ששת ממשנה מפורשת במסכת תמיד דתנן^{כ"ג} מי שזכה בדשון המנורה, נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקין, מדשן את המזרחי, ומניח את המערבי דולק, שממנו היה מדליק את המנורה בין הערבים. מצאו שכבה, מדשנו ומדליקו ממזבח העולה. ומבואר להדיא שהיה מדליק מנר לנר. ובחדושי רבי אלעזר משה הורוויץ תירץ^{כ"ד}, שמהיה משנה היה אפשר לדחות שני מערבי כשהוא דולק ביום אין זה נר מצווה, כיוון שהרי דולק יותר ממה שצריך שידלק. ולכן הקשה מדברי רב שדורש ענין זה של הנר מערבי מהפסוק, ומבואר שאף נר מערבי ביום הרי הוא נר של מצווה. ובשפת אמת כתב שמהמשנה אין ראייה כיוון שאפשר להעמידה בפתיחה של הנר מערבי שהוציאה כבר, וכבר נעשית מצוותו, ולכן לא חשוב נר של מצווה. אך מדברי רב קשה.

מה הראייה הא קני מנורה מעכבין זה את זה

והא הכא כיוון דקביעי נרות. הקשה בספר בני יונה^{כ"ה}, מה הקשו מנרות המנורה, והרי שבעה קני מנורה מעכבין זה את זה^{כ"ז}, וכל זמן שלא הודלקו כולם לא נתקיימה המצווה, כלל, ואם כן וודאי שיהא מותר להדליק

הערות

רסח. לא יכוין משקלותיו.

רסט. כן ביאר בד"ה ומפיק להו לחולין.

ער. פ"ג מהל' מעשר שני ונטע רבעי הי"ט.

רעא. שם.

ערב. ולא גרס 'סלע' של מעשר שני, אלא מעשר שני עצמו. וכן כתב ר"י קורקוס שם. אבל במרכבת המשנה חלק ב בהל' חנוכה חלק על זה, וסבר שגם במעות יש לחוש.

רעג. וכתב דלפי זה יש לאסור גם בפירות חולין, שהרי גם הם מרקיבין ויבוא למדוד כמותם פירות מעשר שני, ואף שהרקיבו כבר. אך במרכבת המשנה חלק א בהלכות חנוכה, כתב שבפירות חולין העומדות לסחורה אין חשש שישקול כנגדן, כיוון שאין שוהין בידו זמן רב. וכל החשש הוא רק בפירות מעשר שני שמששה אותם בידו זמן רב כדי להעלותם לירטטלים, שהרי אין להם היתר אכילה אלא בירושלים.

עדר. וכתב שאף אי גרסינן 'סלע' של מעשר שני, אין שוקלין כנגדו יש לומר דגזרו סלע אטו פירות.

רעו. והט"ז לשיטתו בסימן תרעה ס"ק ג שסובר שמותר להדליקו כשאינו מונח במקום הראוי לו אם אין שיהוי גדול בין ההדלקה להנחה.

רעז. שם בשם אליה רבה.

רעט. ובהגהות ברוך טעם כתב, שכשהדליקו אף שעדיין לא הניחו במקומו, שוב אין זקוק לו.

רפ. פני יהושע, חדושי ר' אלעזר משה הורוויץ, חתם סופר, שפת אמת.

רפא. תמיד פ"ו מ"א.

רפב. וכעין זה תירץ בפני יהושע.

רפג. סימן עדר הובא בחדושי חתם סופר כאן.

רפד. כמבואר במנחות כח, א.

הוא מנר לנר, אבל על ידי קינסא אסור לכולי עלמא, ומשום ביזוי מצווה. אך בתוס' נסתפקו בזה אם כן נשאר למסקנא^א. ובשלטי הגבורים^ב הקשה דאם נימא שהוכרע שעל ידי קינסא לכולי עלמא אסור, האיך פשט המנהג שכשמדליקין נרות בבית הכנסת, מדליקין נר של חול מנר בית הכנסת, ועל ידו מדליקין שאר נרות של בית הכנסת, והרי על ידי קינסא אסור. וכתב, שלכן נראה שטוב ויפה המנהג להדליק אותו הנר, שמדליקין בו נרות אחרים של בית הכנסת, חוץ לבית הכנסת, ועל ידי אש של חול, כדי לצאת ידי כולם^ג.

כמה זמן היה תפוס בה

היה תפוס נר חנוכה. פירש רש"י^א שהיה תפוס בה משהדליקה עד שכבתה. ובט"ז דייק^ב מדברי רש"י שאם אוחזה בידו קצת זמן, ואחר כך מניחה כשהיא דולקת יצא. ובמשנה ברורה^ג הביא שכמה אחרונים מפקפקין בזה, ודעתם היא שאין להדליק את הנרות, עד שיהו מונחים תחילה במקומם, כיוון שהדלקה עושה מצווה^ד.

אם צריך לטעם זה להלכה

התם נמי הרואה אומר לצורכה הוא דאדלקה. כתב הרי"ף^א שבהדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא, כיוון שהרואה אומר לצורכו מדליקה^ב. והקשה הב"ח^ג שהרי קיימא לן הדלקה עושה מצוה, ומבואר בגמ' דלמאן דאמר הדלקה עושה מצוה אין צריך לטעם שהרואה אומר לצורך עצמו הוא מדליקו, ולא יצא משום דהדלקה

זה מזה, כיוון שאין כאן נר מצווה כלל כל זמן שלא הודלקו כולם. אמנם לפי מה שפירש רש"י^א שהקושיא היא מהא שהיה מדליק את כל שאר הנרות מהנר מערבי שהיה עדיין דולק, ומוכח שמותר להדליק אפילו על ידי קינסא. אם כן לא קשה כלל, שהרי הנר מערבי שהיה דולק מהדלקה הקודמת, וודאי דנר מצווה הוא, שהרי בזמן הדלקתו הודלקו כולם, וכבר יש עליו שם של נר מצווה, ורק שהאחרים כבר נכבו, ואין כאן עיכוב כללי^ב. ובשפת אמת כתב^ג שאין דין זה שמעכבין זה את זה נאמר בהדלקת המנורה, אלא רק בעשייתה^ד.

מה הדמיון למנורה, הרי שם כל הנרות מצווה אחת הן

הקשה בספר חדש האביב, היאך מדמה נר חנוכה למנורה, והרי בנר חנוכה הנר הראשון הוא עיקר המצווה, ושאר נרות שאותם הוא מדליק מן הנר הראשון אינם אלא הידור. אבל במנורה כולם מצווה אחת הן. וכתב^א דאף על גב דמנורה כולה מצוה אחת היא, מכל מקום שפיר ילפינן מינה לנר חנוכה, כיוון דמאחר דנר חנוכה עיקרה דרבנן, וכל שנוהג כמהדרין קבע אותה עליו חובה, וממילא אין חילוק בין הנר הראשון לשני^ב. ועוד תירץ דהמהדרין אינם עושין נר אחד עיקר ושאר משום הידור, אלא שעושים המצוה מהודרת, להיות מדליק כמה נרות זכר לנס, וההידור כאן הוא חלק מהחפצא דמצווה, ולכן כולן שווים לטובה^ג.

היאך נפסק להלכה

קשיא. מבואר שאיתותב הסובר שטעמא דידהו הוא משום אכחושי מצווה, והנידון בין רב לשמואל

הערות

הראב"ד שם והסמ"ג וספר התרומה והר"ן היא שאין כן ההלכה, אלא שמואל שהתיר התיר גם על ידי קינסא.

רצד. דף ט, ב מדפי הרי"ף אות ה.

רצה. ועיין במשמרת מועד שרצה לומר דאין בנרות האלו מצוה כלל קודם התפילה וע"כ שרי להדליק מהם נר של חול ועי"ש.

רצו. ד"ה היה תפוס נר חנוכה.

רצו. סימן תרעה ס"ק ג.

רצה. שם ס"ק ז.

רצט. ובפרי מגדים שם כתב, דאפשר לומר דדברי רש"י אינם אלא להוה אמינה שהנחה עושה מצוה, ואם כן וודאי שאם אוחזה רק בשיהוי קצת, ואחר כך מניחה, יוצא בזה ידי חובתו, שהרי עתה כשמניחה מקיים את מצות נר חנוכה, כיוון שהנחה עושה מצוה, ורק אם מחזיק בידו כל זמן שהנר דולק, אינו יוצא. כיון דלא קיים מצות הנחה במקומו כהלכתו. אבל למאי דקיימא לן שהדלקה עושה מצוה, והא דאינו יוצא משום שהרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה, בזה ליכא הכרח דגם בהניח אחר כך יוצא. וראה מה שהבאנו בזה לעיל.

ש. דף ט, ב מדפי הרי"ף.

שא. וכן כתב הרא"ש בסימן ז.

שב. בסימן תרעה.

רפה. בד"ה והא הכא.

רפו. אך בדברי התוס' ד"ה ובה היה מסיים, אין זה מבואר אם הקושיא היא מהדלקת הנרות מהנר מערבי שהיה כבר דולק מקודם, או שהקושיא מהדלקת הנר מערבי אחר שנכבה על ידי הכהן כדי להטיבו, משאר הנרות, ואם כן היא הקושיא, קשה קושיית הבני יונה. ובעיקר קושיית התוס' תירץ הריטב"א דלהדליק אחרים צריך מנר המערבי עצמו דלגבי אחרים ילפינן מקרא להעלות נר תמיד דצריך שיהא במנורה נר קבוע להעלות נר דהיינו להדליק לאחרים.

רפז. בשם זקנו החדושי הרי"ם.

רפח. וכן משמע מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות למנחות שם. רפט. בשם ספר למנצח לדוד.

רצ. וראה לעיל עמוד א שהובא כעין זה מדברי המשנה ברורה, שכיוון שהידור זה נזכר בגמ' הוה ליה כעיקר התקנה וחשוב חובה כנר הראשון.

רצא. תדע שהרי אמרו דלמאן דאמר טעמא משום ביזוי מצוה, מדליקין מנר לנר.

רצב. ד"ה מאי הוה עלה.

רצג. ודעת הרמב"ם בפ"ד מהל' חנוכה ה"ט והטור בסימן תרעד היא שאסור על ידי קינסא, וכל מה שהתיר שמואל הוא רק מנר לנר ממש, כיוון דלא חייש לאכחושי מצווה. אבל דעת

למאי נפקא מינה

הדלקה עושה מצווה או הנחה עושה מצווה. כתבו התוס' ש' דנפקא מינה לדינא בזה היא כשהדליק חרש שוטה וקטן, או הניחה. והקשה המהרי"ט מדוע לא כתבו שהנפקא מינה היא שאם הדלקה עושה מצווה אין צריך להגביהה ולהניחה, אלא רק להדליקה שוב'ש'. ותירץ דבאמת וודאי דגם זה נפקא מינה נכונה, אלא כוונת התוס' היא לומר, שהספק לא נשאל לענין להדליק מנר לנר, אלא לנפקא מינה דחרש שוטה וקטן, או לענינים אחרים, כגון לענין אם צריך להגביהה ולהניחה'ש'.

במקומה בעינן. ותירץ שאחר שתירצה הגמ' דהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה, ובמימרא הקודמת של רבא'ש' מוכרח שהטעם הוא משום שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקו, אם כן משמע שלא סבר את הטעם שהדלקה במקומה בעינן, אלא שעיקר הטעם הוא משום שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה'ש'. ובשפת אמת כתב לתרץ שבהוה אמינא שעדיין לא ידעינן את סברת הרואה אומר, הוכרחנו לומר שאם הדליק בפנים שלא בשעת הסכנה, לא יצא ידי חובתו. אבל למסקנא שאמרו שהטעם הוא משום שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה, סבירא ליה דאף שלא בשעת הסכנה, אי מדליק בפנים יצא. וכן משמע לשון הברייתא דלעיל שאמרו מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ'ש'.

כג, א

היא המצווה. אבל לשיטת הרמב"ן אין ההנחה מצווה כלל, אלא אם מניחה כשהיא דולקת, והמצווה היא להניח את הנר כשהוא דולק'ש'. וצריך שתהא הנחה חשובה בנר דולק'ש'.

מדוע הדלקת אתמול גרועה מהדלקת חרש שוטה וקטן

עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומדליקה. רש"י'ש' פירש שהדליקה אתמול לשם נר חנוכה. והקשו התוס' ש"י וכי הדלקה לשם אתמול גרועה מהדלקה על ידי חרש שוטה וקטן. הרי אם הנחה עושה מצווה אין חסרון בהדלקת חרש שוטה

האם ההנחה קודמת להדלקה או להיפך

מכבה ומגביהה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה. כן היא הגירסא בגמרא שלנו, ומשמע שאין צריך אלא להניחה לשם מצוות נר חנוכה, אך יכול להדליקה לאחר מכן, ואינו צריך להניחה כשהיא דולקת. וכן גרסו התוס' ש"י. אמנם הרמב"ן'ש' גרס מכבה ומגביהה ומדליקה וחוזר ומניחה. ולגירסתו אין ההנחה עושה מצווה, אלא אם כן מניחה כשהיא דולקת, ואזי מקיים מצוות הנחת נר חנוכה. ומחלוקתם היא מהו ביאורו של הדין 'הנחה עושה מצווה'. לשיטת תוס' משעה שמניח הנר מתחלת המצווה, ואמנם גמר המצווה הוא רק בהדלקה, אך אין המצווה עצם ההדלקה, אלא ההנחה שבסופה הדלקה

הערות

שט. ד"ה מכבה ומניחה.
 שי. לעיל כב, ב.
 שיא. ולכאורה מצינו נפקא מינה להלכה בין הגירסאות, האם יוכל חרש שוטה וקטן להדליק את הנרות. לגירסת התוס' שהדלקת הנרות היא אחר כך, אם כן זו גמרה ועיקרה של המצווה, וזה לא יתכן שייעשה על ידי חרש שוטה וקטן. אבל לגירסת הרמב"ן שאין המצווה אלא ההנחה, וודאי שאף חרש שוטה וקטן יכול להדליק. אכן בלשון הגמ' מבואר שדווקא אם הדלקה עושה מצווה אין יכול חרש שוטה וקטן להדליקה. ונוכח לומר שאף לשיטת התוס' אין ההדלקה אלא היכי תימצי להוצאת ההנחה אל הפועל, שהנחה שאין אחריה הדלקה אינה כלום, אבל וודאי שמעשה המצווה כולו כלול בהנחה לבדה.
 שיב. זהו לשון הריטב"א.
 שיג. ד"ה דולקת.
 שיד. ד"ה מכבה.

שג. לענין היה תפוש נר חנוכה ועומד.
 דש. אבל בדברי הרמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"ט מבואר שהטעם בהדליקה בפנים והוציאה בחוץ אינו משום שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה, אלא פסול משום דהדלקה במקומו בעינן, ונפקא מינה בזה בנר של שבת, שאין לחשוש בזה משום הרואה. ובה לדעת הרמב"ם צריך הדלקה במקומה, ולדעת הרי"ף והרא"ש אין צריך. וראה שם שהביא דעת המרדכי והאגודה דגם בנר שבת צריך הדלקה במקומה.
 שה. וראה בחדושי ה"ן שכתב דלעולם הנחה עושה מצוה, אבל מכל מקום בעינן שתהא ההדלקה מוכחת שיהא נר זה לשם מצוה, וכשהוא מדליקה בפנים לא מוכחא מילתא.
 שו. ד"ה דאיבעיא להו.
 שז. וכדלקמן כג, א.
 שח. וכן הוכיח מלשון הגמ' דאם לא כן לא הוה ליה למימר 'חזינן אי הדלקה עושה מצוה' וכו' אלא הוה ליה למימר דהיינו בעיין ממש.

היתה על הדלקה בפתח ביתו מבחוץ, לא תקנו על הבתולות שידליקו, שכל כבודה בת מלך פנימה שכי.

מדוע אינן חייבות מדין 'לא תסור'

שאף הן היו באותו הנס. הקשה בחוות יאיר שכי מדוע יש צורך בטעם זה שאף הנשים היו באותו הנס, הרי כל איסור דרבנן מחוייבים לקיימו מן הכתוב שכי לא תסור, ואף הגמ' אומרת לקמן שכי היכן ציוונו - בלא תסור, ומדוע לא תתחייבנה הנשים מדין הלאו שבלא תסור. וכמו כל מצוות לא תעשה שהזמן גרמא שנשים חייבות בהן. ותירץ שמכיוון שכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, לא היו מתקנים רבנן תקנה זו כלל על נשים, כיוון שהיא מצווה שהזמן גרמא, ובדאורייתא כעין זה הנשים פטורות שכי. ורק מחמת טעם זה שאף הן היו באותו הנס תיקנוה רבנן גם על נשים. ויש שתירץ שכי שרק ר' יהושע בן לוי לשיטתו הסובר שאין לאו 'לא תסור' על מצוות דרבנן שכי, הוא נצרך לטעם זה שאף הן היו באותו הנס. אבל אנחנו הסוברים שיש לאו של לא תסור על מצוות דרבנן, יכולים ליישב את טעם החיוב בנשים משום טעם זה של 'לא תסור' של.

מהו החידוש שאכסנאי חייב בנר חנוכה

אכסנאי חייב בנר חנוכה. הקשה הר"ן שלא מה חידוש הוא זה, וכי למה יהא פטור. ותירץ שלמדנו מכאן שאין החיוב תלוי בבית, וכמעקה ומזוזה, אלא

וקטן, ומדוע יש חסרון בהדלקה לשם אתמול. ולמה צריך לכבותה ולהדליקה שוב. ומכח קושיא זו חלקו התוס' על רש"י שכי והעמידו סוגייתנו בהדליקה אתמול לשם נר שבת. ובזה הדלקת חרש שוטה וקטן בזמן ההדלקה עדיפה, כיון שניכר הדבר שמדליקה לצורך חנוכה שכי. אבל היכן שמדליקה לצורך שבת גרוע יותר, כיון שמדליקה לשם הדלקה אחרת. והרמב"ן תירץ שבהדליקה אתמול אין ההנחה עתה מועלת, שהרואה אומר שלצורכו הדליקה שכי. ועוד תירץ דגם למאן דאמר הנחה עושה מצווה צריך שיניחנה דולקת, וכיוון שלא הניחה דולקת אינו מועיל. ואם הניחה בפסול אפילו הניחה דולקת הלכה לה אותה הדלקה וכמי שאינה, והרי נר זה כנר כבוי הוא דומה, וכדי שתהא ההנחה הנחה צריך להדליקה שוב ולהניחה שכי.

מדוע אין הנשים נוהגות להדליק

אשה ודאי מדליקה. הקשו האחרונים, אם אשה יכולה להדליק לצורך אדם אחר, וזאת מכיוון שאף הן היו באותו הנס, ועל יד אשה נעשה הנס שכי. אם כן מדוע אין הנשים מדליקות בזמנינו, הרי המהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד שכי. ותירץ באליה רבה שכי שכוון שאשתו כגופו אינה צריכה להדליק בעצמה, וכאדם אחד הם ויוצאים בהדלקה אחת. אלא שזהו תירוץ רק על הנשואות, אבל עדיין נשאר קשה מדוע הבתולות אינן מדליקות שכי. ותירץ החתם סופר שכוון שעיקר התקנה

הערות

שכו. המהרש"א מבאר דברי תוס', שלשיטתם באמת אין הבדל בין הדלקת נר חנוכה של אתמול לבין הדלקה על ידי חרש שוטה וקטן, ולפיכך הוכרחו לחלוק על רש"י ולהעמיד סוגייתנו בהדליקה אתמול לצורך שבת.

שכו. אין כוונת תוס' למחשבת החרש שוטה וקטן בשעת ההדלקה, אם מכיון להדליקה לצורך חנוכה או לא, שהרי אין מחשבתו מחשבה כלל, אלא כוונתם שניכר הדבר לרואים שהדלקה זו לצורך חנוכה היא. והרשב"א כתב שאם מדליק את הנר בשעת ההדלקה, ניכר לכל שהדלקה זו לשם נר חנוכה היא, וממילא מתברר לרואה שגם הנחה זו לשם נר חנוכה היא, ולכן די בהנחה על ידי בן דעת. אבל אם היתה דולקת מאתמול, ומניחה עתה, אין כל ראייה שהנחה זו לצורך נר חנוכה היא, שהרי נר זה עומד ודולק מאתמול, והרואה אומר שלצורך עצמו הדליקו, ואין כאן פירסומי ניסא.

שכא. סימן תרעא ס"ק ג.

שכו. אין כוונת תוס' למחשבת החרש שוטה וקטן בשעת ההדלקה, אם מכיון להדליקה לצורך חנוכה או לא, שהרי אין מחשבתו מחשבה כלל, אלא כוונתם שניכר הדבר לרואים שהדלקה זו לצורך חנוכה היא. והרשב"א כתב שאם מדליק את הנר בשעת ההדלקה, ניכר לכל שהדלקה זו לשם נר חנוכה היא, וממילא מתברר לרואה שגם הנחה זו לשם נר חנוכה היא, ולכן די בהנחה על ידי בן דעת. אבל אם היתה דולקת מאתמול, ומניחה עתה, אין כל ראייה שהנחה זו לצורך נר חנוכה היא, שהרי נר זה עומד ודולק מאתמול, והרואה אומר שלצורך עצמו הדליקו, ואין כאן פירסומי ניסא.

שכב. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכג. ואף שבזמן הזה מדליקין בפנים מפני הסכנה, אפילו הכי תקנה שנתקנה בתחילה לא זה ממקומה.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכד. סימן י.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכה. דברים יז, יא.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכו. בהמשך הסוגיא בעמוד זה.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכו. ובנה יסוד זה על פי דברי התוס' בפסחים קח, ב ד"ה היו באותו הנס. שכתבו כן גם על מצוות ארבעה כוסות.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכה. האדר"ת, הובא בספר הר צבי.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכט. שהרי אמר בסוכה (מו, א) שאין מברכין על נטילת לולב כל שבעה, כיוון שאין זה אלא מדרבנן, ואי אפשר לומר 'וציונו'. ואילו היה לאו של 'לא תסור' על מצוות דרבנן, הרי היה אפשר לברך 'וציונו' על לא תסור, וכפי שתירץ רב אויב בהמשך הסוגיא.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

וראה עוד בשו"ת שאילת יעבץ חלק ב סימן קב.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

של. אכן ראה בברכות כ, ב שנחלקו בענין זה אם יש דין של מצוות עשה שהזמן גרמא במצוות דרבנן, רש"ותוס'.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שלא. י, א מדפי הר"ף ד"ה אמר רב ששת.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

שכו. וכתב שכן משמע בשו"ת מהרש"ל סימן פה, ובמטה משה.

את הבית שכן עתה נר דולק בפתחו, וממילא פטור רבי זירא מהדלקת נר חנוכה. והפני יהושע כתב לעיל בדברי הגמ' שלי במה דאמרו ת"ר מצות נר חנוכה איש וביתו, שמצות נר חנוכה חובת הבית וז"ל, שם דמה נשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד, דקיימא לן נמי מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא דשאני הכא שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר, שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית.

סברתו בתחילה ולבסוף ששינה זאת

אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. רש"י ביאר, בתר דנסיבי ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה עלי בשבילי בגו ביתאי בביתי, ופירושו, אמר רבי זירא מתחילה כאשר הייתי לומר בבית הרב, הייתי משתתף בפרוטות עם בעל המלון שיהיה לי חלק בהדלקת נר חנוכה שהדליקו באותו מקום, אחרי שנשאתי אשה אמרתי עכשיו ודאי אינני צריך שמדלקים עלי בתוך ביתי. והר"ן שם שליט אורח אף על פי שאין לו בית דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה, דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה, עכ"ל. וכונת הר"ן שהוצרך לתרץ תירוץ זה, דמעיקרא היה קשה לו מה חידש רב ששת בזה שאורח חייב בנר חנוכה, למה היינו סוברים שאורח יהיה פטור עד שהוצרך לומר שלא כן הדבר, ועל זה תירץ דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה, כלומר דשמא יש לדמות מצות נר חנוכה למצות מזוזה, שהרי מזוזה מצוותה על הפתח, ונר חנוכה מצוותה על הפתח, ואם כן מה מזוזה מי שאין לו בית פטור מן המזוזה, אף מצות נר חנוכה מי שאין לו בית פטור מנר חנוכה, ולפי זה אכסנאי שאין לו בית גם כן יהיה פטור מהדלקת נר חנוכה, השמיענו רב ששת שאין נר חנוכה דומה למזוזה, ואינו חובת הפתח^ש.

באדם, וחייב אף על פי שאין לו בית שלי. וברא"ש שלי כתב שהחידוש הוא שאינו יוצא בנר של בעל הבית, ואינו בכלל נר איש וביתו. ודוקא כשאשתו מדלקת עליו מועיל לו, כיוון שהיא ביתו, אבל בעל הבית זר אינו יכול להדליק לצורך אכסנאי זה. וכתבו חכמי התוס' שלי שאפילו שני בעלי בתים הדרים בבית אחד, וסמוכים על שולחן אחד, ואפילו בן גדול נשוי בבית אביו, צריכים להדליק כל אחד בפני עצמו, או להשתתף בפריטי. אך המאירי חולק וסובר שרק אנשים זרים שאינם מכלל בני הבית צריכים להשתתף שלי.

ביאור המעשה דרבי זירא

אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. מבואר, דלאחר שנשא רב זירא אשה והיה שוהה מחוץ לביתו בימי חנוכה, לא היה מדליק נרות במקום אכסנאי שלו, וגם לא השתתף עם בעל האכסנאי, אלא היה סומך על הדלקת הנרות שהדליקה אשתו בביתו, ולכאורה הרי חכמינו גינו את מי שאשתו מברכת בשבילו ויוצא ידי חובה בברכתה כמו שמובא בגמרא ברכות שלי שכך אמרו "אשה מברכת לבעלה", אבל אמרו חכמים תבוא מארה לאדם שאשתו מברכת בשבילו, אם כן מה ראה רב זירא לצאת ידי חובה בהדלקה שהדליקה אשתו ולא חשש למה שאמרו חכמים בזה. וכתב הביאור הלכה שלי דרבי זירא לא חשש לקללת חכמים לפי שהוא סובר שעיקר חיוב הדלקת נר חנוכה מונח על הבית, והיינו כל מה שאמרו חכמים 'תבוא מארה לאדם' שאשתו מברכת בשבילו, זהו דוקא במקום שגם הבעל וגם האשה חייבים במצוה כל אחד בפני עצמו והבעל מבקש לצאת ידי חובה במעשה אשתו, אותו גינו חכמים, מה שאין כן בנר חנוכה שהחיוב על הבית, כשהאשה מדליקה אין הבעל יוצא ידי נר חנוכה משום שאשתו הוציאתו ידי חובה בהדלקתה, אלא משום שהאשה בהדלקתה פטרה

הערות

שלו. תרעה, ג.

שלה. כא, א.

שלת. ד"ה א"ר ששת.

שמ. וראיה לדבר בית שיש בו כמה פתחים כל פתח חייב במזוזה, מה שאין כן נר חנוכה הוי חובת גברא, משו"ה לא פטרינן ליה לאכסנאי ויש עליו חיוב מכל מקום, וכן נראה בדעת הכל בו בהלכות חנוכה [בס' מ"ד] שכתב שם בזה"ל "ואכסנאי חייב בנר חנוכה ומשתתף בפריטי אם לא מדליקין עליו בגו ביתיה וכו', כיון דקיימא לן דחובת גברא הוא" וכו' יעו"ש. והרא"ש [שם בס' ח, בד"ה אמר רב ששת] פירש שכונת ר"ש ואינו יוצא בנרו של

שלב. וראה לעיל כא, ב שהבאנו נידון בזה אם דין הדלקת נר חנוכה הוא דין על הבית או על הגברא. ועל כל פנים ודאי שיש חידוש בזה שהגברא מחוייב אף כשאין הבית שלו.

שג. סימן ח.

שלו. הובאו דבריהם במאירי כאן.

שלה. וראה במגן אברהם (בסימן תרעז ס"ק א) שהביא מתשובות מהרש"ל, שגם בחורים צריכים להשתתף. וכתב דאפשר שדוקא כשאוכל בפני עצמו. אבל אם סמוך על שולחן בעל הבית, הוא בכלל בני ביתו. וראה בחכם צבי בתשובות החדשות שנדפסו בסוף הספר סימן יג.

שלו. כ, א.

שלפי זה אפילו אם הוסיף מקצת, שעל ידי זה ניכר שהוסיף, סגי בזה. כיוון שכבר אין בזה חשד^{שמי}.

מה המעלה ב'משך נהורי טפי'

האי משך נהורי טפי. פירש רש"י^ש ששמן שומשמין אינו ממחרת לכלות כשמן זית, ולכן היה מחזר אחריו. ומדברי רש"י אלו, יקשה על דברי המגן אברהם^{שנא}, שכתב שהמוסיף שמן נוסף על השיעור הנצרך, אין בזה הידור כלל. ובדברי רש"י כאן מבואר שיש הידור להדליק בשמן שאינו ממחרת לכלות^{שגג}. ובשפת אמת ביאר שאין כוונת רש"י להוסיף בזמן הבעירה, אלא ששמן שאינו כלה מהר בו ער טוב יותר. כי ריבוי הלחלוחית מרבה אור^{שגג}.

למי מן הרואים נתקנה ברכה

הרואה נר של חנוכה צריך לברך. פירש רש"י^{שגד} שברכה זו לא נתקנה אלא למי שלא הדליק בביתו, או שהיה הולך בספינה. ודייק הגר"א^{שגה} דאפילו אם אשתו מדלקת עליו בביתו, ויצא ידי חובתו בהדלקת הנר שלה, גם כן מברך ברכת הרואה^{שגו}. אבל הרשב"א כתב, דברכה זו לא נתקנה אלא למי שלא הדליק נר חנוכה, ואף אינו עתיד להדליק באותו לילה^{שגו}.

אם יש לו פתח לעצמו אם חייב להדליק בעצמו משתתפנא בפריטי. כתב הר"ף^{שמא} דכל זה רק באופן שלא פתח פתח לעצמו, אבל אם פתח פתח לעצמו, חייב להדליק כדי שלא יחשדוהו העוברים ושבים שאינו מדליק. וכתב המגן אברהם^{שגב} שאפילו יש לו פתח נפרד הפונה לאותו צד שבו פתחו ונרו של בעל הבית, שבכזה אופן בדרך כלל אין חוששים שיחשדוהו, כמבואר לקמן בגמרא, כאן באכסנאי חוששים, כי הרואים שיש שם אורח, יחשדו שהאורח לא הדליק^{שגג}. ובביאור הלכה^{שדי} נסתפק, אם מדובר דווקא כשהאורח יש לו חדר נפרד, ובחדר זה פתוח פתח לרחוב, ואז חייב, או שחייב בהדלקה נפרדת אפילו אם יש לו רק זוית שמיוחד לו ופתח לעצמו, ואין הבית חלוק מתוכו^{שגה}.

היאך נעשה השיתוף

כתב המאירי שדי בזה שיקנה לו בעל הבית חלק מועט בשמן על ידי הפרוטה שנותן לו^{שמי}. ואין צריך לקנות מחצית מן השמן של ההדלקה^{שגז}. וכתב הבי"ח^{שמח} שצריך להוסיף בעל הבית מעט שמן כשיעור מה שנתן לו האכסנאי. ופירש שהטעם הוא שאם לא יהא ניכר שהוסיף, יבואו לחשוד את האכסנאי שלא נשתתף. וכתב

הערות

וראה במאירי שהביא שיטה זו וחלק עליה. שמו. ומדבריו משמע גם שלא צריך להקנות לו גם חלק בפתילות, אלא בשמן לבד מועיל. אכן בתשובת הרשב"א (חלק א סימן תקמב) משמע שצריך להקנות לו חלק בשמן ובפתילות. ובדברי הר"ן בפסחים (ד, א מדפי הר"ף) שכתב שאין יוצא אלא בשמן שלו, וכדמצינו שצריך להשתתף בפריט. מוכח שצריך להשתתף בשמן.

שמו. וראה במשנה ברורה סימן תרעז ס"ק ג שהביא את דברי המאירי להלכה.

שמח. ריש סימן תרעז, בשם האגודה.

שמט. ובאליהו רבה סימן תרעז ס"ק ב פירש דברי האגודה, שהוא סבור שהמדליק מחויב ליתן שמן כשיעור חצי שעה מממון שלו, ואם אינו מוסיף שמן בשביל האורח, והאורח הלא ודאי זכה בשמן שהרי שילם, נמצא שהשתמש בשל האורח, ולא הוציא מממונו, ולפיכך צריך להוסיף כל מה שנתן האורח, ויהיה הנר דלוק חצי שעה מממון שלו. ובתשובת הרשב"א (סימן תקמב) כתב, שהוא הדין אם בעל הבית מקנה לו חלק בשמן במתנה, שרי. והביאו המשנה ברורה (סימן תרעז ס"ק ג).

שג. ד"ה משוך נהוריה.

שגא. סימן תערב ס"ק ג.

שגב. ולכאורה כוונת רש"י היא שידלק יותר מחצי שעה, וזה לא יתיישב עם דברי המגן אברהם.

שגג. וראה מקראי קדש לחנוכה סימן י.

שגד. ד"ה הרואה, בשם רבינו יצחק בן יהודה, שאמר משום רבינו יעקב.

שגה. בביאורו לשו"ע סימן תרעו, ג.

שגו. וכן כתב במרדכי סימן רסז.

שגז. וכן כתב הר"ן.

בעל הבית דלא הוי בכלל איש ואשתו ביתו, אמנם בהגה' הגר"א שם הגיה וכתב שצריך לומר במקום אשתו ביתו, ואולי כונת הרא"ש דלא הוי בכלל איש ואשתו שמדלקת עליו ופותרתו מחיוב שהיה מוטל על הבית ואינו יוצא בנרו של בעה"ב משום שהוי חובת גברא ומוטל עליו חיוב. וברא"ש ובטור [סי' תרע"ז] כתבו אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו ואינו יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי, ואם מדליקין עליו בביתו אין צריך יותר, ואם יש לו פתח פתוח לעצמו אינו יוצא במה שמדליקין בביתו, ולא במה מה שישתתף עם הבעל בית, אלא צריך להדליק בפתחו. כתב הרמב"ם [בהלכות חנוכה ד, יא] "אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו, אין לו בית להדליק עליו בו צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן בשמן, ואם היה לו בית בפני עצמו אף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו, צריך להדליק בבית שהוא בו מפני העוברין" עכ"ל. וכתב הבית יוסף, והטעם דכשיש לו פתח לעצמו צריך להדליק בפתחו הנו משום חשדא, והא דאמרינן דאם מדליקין עליו בביתו אין צריך בביתו אין צריך, מכל מקום צריך לראות כדאמרינן בסמוך, הרואה יומא קמא מברך שתיים, מכאן ואילך אחד, וכן אומר ר"י שנהגו בני אדם שהיו הולכין ליריד ולא היה דר יהודי באותו עיר מדליקין בבית עו"ג, עכ"ל.

שמא. י, א מדפי הר"ף.

שמב. סימן תרעז ס"ק ב.

שמג. ראה במחצית השקל שם.

שמד. שם ד"ה פתוח.

שמה. וראה בשלטי הגבורים (י, א מדפי הר"ף אות א) שמי שהיה בין הנכרים חייב להדליק נר חנוכה, ואפילו אם אשתו מדלקת עליו בביתו. כיוון שבסביבתו אין פרסום נס נר חנוכה, חייב הוא לדאוג לפרסומו. וכל ההיתר אם אשתו מדלקת עליו זהו דווקא אם הוא בין ישראל, שהנס מפורסם גם בלעדיו.

נר חנוכה, וכל מצוות דרבנן כיוצא בה. ובכל מקרה נוכח לומר שאין חידושה של הגמ' שיש כלל חיוב של 'לא תסור', וודאי שגם קודם ידענו שיש חיוב כזה, אלא שסברנו שאין זה חיוב פרטי להדליק נר חנוכה, אלא חיוב כללי לשמוע בקול חכמים, ואם כן אי אפשר לברך על זה 'וציונו להדליק נר של חנוכה'. אלא היה צריך לברך 'וציונו לשמוע בקול חכמים שאמרו להדליק נר של חנוכה'. ותירוצה של הגמ' הוא, שדין לא תסור הוא חיוב לעשות כל דברי חכמים, וממילא חייבה התורה אותנו באופן פרטי כל מצוה ומצוה דרבנן לעשותה^{שסג}. ולכן חשוב כאילו שציונו להדליק נר של חנוכה^{שסד}.

היאך סומא חייב מדרבנן

מלא תסור. הקשה הנודע ביהודה^{שסו} אם כל טעם האיסור הוא משום לא תסור, ועל כן הוא דין מהתורה לקיים מצווה דרבנן זו^{שסו}. אם כן אין לחייב במצווה זו אלא מי שחייב במצוות מדאורייתא, אבל מי שאינו חייב במצוות דאורייתא אינו חייב גם בלא תסור, ואינו חייב בשום מצוה דרבנן, ואף אינו יכול לברך, כיון שאינו יכול לומר 'וציונו'. ואם כן סומא שאינו חייב לשיטת ר' יהודה במצוות^{שסו}, לא יתחייב בהם אפילו מדרבנן, כיון שאין לו 'לא תסור', שהרי פטור הוא ממצוות דאורייתא. ומדוע כתבו התוס'^{שסו} שסומא אף שלדעת ר' יהודה פטור הוא ממצוות דאורייתא, חייב בהם מדרבנן. והוכיחו זאת ממה שמברכין על מצוות נר חנוכה. הרי כל הברכה על נר חנוכה היא רק משום המצווה דאורייתא דלא תסור,

גדר ברכת הרואה

ברכה זו היא ברכת הודאה על הנס. אלא שקבעוה על הראייה. אמנם המאירי כתב, שאף מי שאין לו להדליק, ואינו במקום שיהא אפשר לו לראות, מברך לעצמו שעשה ניסים ושהחיינו בלילה ראשונה, ושעשה ניסים בכל הלילות. ומבואר דאין ברכה זו על הראייה דווקא, אלא שאם יכול לראות מברך כשרואה, אך אם יודע שלא יראה יברך בלא לראות, כיוון שהיא ברכת ההודאה^{שנח}. ואף שאין זה דבר מסויים הא מצינו שברכת שהחיינו אומרה אפילו בשוק. ומדברי המאירי הללו, הביא השער הציון^{שנז} ראייה, שכמו בשכח ולא בירך שהחיינו ביום הראשון, יכול לברך בשאר הימים^{שס}. כך יהא הדין גם בשכח לברך ביום השמיני, ונזכר אחר שהדליק שיכול לברך. דלא גרע ממי שלא תהא לו ראייה והדלקה כלל שיכול לברך שעשה ניסים ושהחיינו^{שסא}.

מדוע לא הקשתה הגמ' על עצם קיום המצווה

והיכן ציונו. הקשה האבי עזרי^{שסב} מדוע הקשתה הגמ' רק היכן ציונו, ומשמע שרק נוסח הברכה 'וציונו' מוקשה. הלא אין כלל חיוב לעשות כן, כיוון שעדיין לא ידענו קודם תירוץ הגמ' שמצוות לא תסור מחייבת לשמוע בקול החכמים שבכל דור ודור, אם כן מדוע שנתחייב כלל לעשות מצווה זו. ודן שם אם מצוות לא תסור היא מצווה נפרדת לשמוע בקול חכמים, וממילא צריך לעשות כל מצוה ומצוה שאמרו לעשות. או שאחר המצווה של לא תסור, הרי היא כמצווה דאורייתא להדליק

הערות

ובאבודרהם (הובא בדרכי משה סימן תרעו) כתב שצריך לברך ברכת שעשה ניסים קודם הדלקת הנר האחרון שמדליק, ולכאורה כוונתו לצאת ידי שתי השיטות, וצריך עיון.

^{שסב} קמא, פ"א מהל' ברכות ה"ג.

^{שסג} וכן מבואר בלשון הרמב"ם פ"א מהל' ברכות ה"ג: והיכן צונו בתורה, שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה, נמצא ענין הדברים והצען כך הוא, אשר קדשנו במצותיו, שצויה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה, או לקרות את המגילה, וכן שאר כל המצוות שמדברי סופרים. וראה בקונטרס דברי סופרים (להגר"א וסרמן הי"ד זצ"ל שנדפס בקובץ שיעורים חלק ב) שהאריך בזה.

^{שסד} וכל זה הוא רק לשיטת הרמב"ם בספר המצוות שורש א שסובר שבכל מצוה דרבנן יש לאו דלא תסור. אך ראה שם בהשגות הרמב"ן שחלק עליו, ולדבריו הסוגיא מתפרשת באופן אחר.

^{שסה} מהדורא תנינא או"ח סימן קיב.

^{שסו} וכמבואר ברש"י ד"ה היכן ציונו, שכתב שכל הקושיא היא שהרי אינו מן התורה. ותירוץ הגמ' שהוא דאורייתא משום לאו דלא תסור.

^{שסז} ראה בבא קמא פז, א.

^{שסח} בראש השנה (לג, א) ד"ה הא.

^{שנח} וראה בהעמק שאלה על שאלות דרב אחאי גאון שאילתא כו, אות י, שכתב שמסברא היה נראה שיברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו אף בלא ראייה, אלא שלא תקנו ברכה אלא על דבר מסויים. ומה שבחג מברך זמן [שהחיינו] אפילו בשוק, זהו דווקא ביום טוב שאף בשוק ניכר היום, שהרי הוא אסור בעשיית מלאכה, ויש כאן דבר מסויים שמברכים עליו. ודברי המאירי לא היו לפניו.

^{שנז} סימן תרעו ס"ק ג.

^{שס} וכמו שנפסק בשו"ע סימן תרעו, א.

^{שסא} אך הניח זאת בצ"ע, ונפקא מינה בגדר ברכה זו היא, שאם היא ברכת ההודאה אין בה את הכלל שצריך לברך עובר לעשייתה, שזהו כלל רק בברכת המצוות שמברכים קודם עשיית המצוה, אך ברכת ההודאה יכול לברך גם אחר העשייה. וגם המדליק שמברך שלש ברכות, ברכה זו אינו צריך לברך קודם ההדלקה. אבל אם היא ברכת המצוות אין מברכין עליה אלא עובר לעשייתה. וראה בריטב"א שהביא בזה שתי דעות, לדעה ראשונה צריך לברך שלשתן קודם ההדלקה עובר לעשייתן. ויש אומרים שרק את הברכה הראשונה מברך קודם עובר לעשייתן, אבל הברכה השניה והשלישית מברך אחר תחילת ההדלקה, כדי שיהא דינו כרואה, ויברך ברכת ההודאה. אך כתב שאין לשנות מן המנהג, וכן הביא הרמ"א בסימן תרעו, ב בשם מהר"ל שצריך לברך כולן קודם ההדלקה. וראה שם במשנה ברורה ס"ק ז,

יסברו שאיסור דאורייתא הוא ש"ע. ועוד תירץ שכל מה שמצינו בדרך כלל שספק של דבריהם אין מברכים, זהו רק באופן שהברכה עצמה היא המצווה, וכגון ברכות קריאת שמע, וכיוצא בזה. אבל היכן שהמצווה עצמה היא דאורייתא, אלא שבאו חכמים והרחיבו את הדין, הרי יש בזה משום 'לא תסור', ומברכין עליה כמו כל מצוה מן התורה. ובספק גם קבעו שיש לברך כמו בודאי, וכמו בעיקר הדין שהוא מן התורה ש"ע.

דברי רש"י אינם למסקנא

חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות. הטעם הוא משום חשד, כמבואר בסמוך. וכתב רש"י ש"ע שהחשד הוא שמא יאמרו שהבית חלוק לשני בני אדם, ואחד מהם אינו מדליק את הנר. ודברי רש"י הם רק לפי סברתה הראשונה של הגמ', אך למסקנת הגמ' בסמוך כל החשד הוא רק באופן שהפתחים פונים לשני צדדים, כיוון שאין זה אלא חשד של בני העיר, והם יודעים שאין הבית חלוק, אלא שעוברים בצד אחר, ובו לא הדליק, וחושדים בו שגם בצד השני לא הדליק. אבל בשני פתחים בצד אחד לא חששו כלל לחשד כיון שרואים מיד שהדליק באחד מהם ש"ע.

מדוע לא חששו גם לחשד של מי שאינו מבני העיר לעולם משום חשד דבני מתא. יש להבין מדוע למסקנה באמת לא חששו לחשד של זרים שאינם מבני העיר. וביאר בחדש האביב, שלא חששו לחשד של בני עיר אחרת, מחמת סיבה זו עצמה, שהרואים שדולק נר בפתח אחד ואינם מכירים את היושבים בבית, מבינים הם שבית זה של אדם אחד הוא, ואף הוכחה יש להם, שרואים נר אחד ואין רואים שנים. אבל בשתי צדדים שהעוברים בצד זה אינם רואים נר כלל, חוששים

ובסומא שאין לו מצוות דאורייתא אין לו גם מצוות דרבנן, וגם לא ברכת יצינונו ש"ס.

ביאור המחלוקת מהיכן דורשים

רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך. ביאר בחדש האביב שמחלוקתם היא שלרב אויא לא משמע שפסוק זה של 'שאל אביך' מדבר בקיום מצוות. ורב נחמיה לא למד מקרא של 'לא תסור', משום ש'לא תסור' לא משמע מצוות עשה, אלא מכלל לאו אתה שומע הן, ועדיין אינו יכול לומר יצינונו להדליק, שהרי אין כאן ציווי, אלא משמעות מתוך הלאו ש"ע. ויש שהעיר ש"ע שאף נפקא מינה יש במחלוקתם, שאם לומדים מצוה זו ונוסח ברכתה מקרא של 'לא תסור', אין איסור זה נאמר אלא בבית דין הגדול ובתקנת אנשי כנסת הגדולה, כמו שכתוב מן המקום אשר יגידו לך. ופסוק זה נאמר על לשכת הגזית. אבל אם נלמדה מן הפסוק של 'שאל אביך ויגדך', היא אפילו בתקנת חכמים שאינה על פי בית דין הגדול ש"ע.

הלא אין מברכין על ספק דדבריהם

רוב עמי הארץ מעשרים הם. מבואר שנחלקו כאן אביי ורבא ביסוד הדבר, שלדעת אביי בספק דרבנן אין מברכים, מלבד יום טוב שני של גלויות, שדינו שונה שמברכין עליו, וזאת מחמת חשש חכמים שיבואו לזלזל בו. ודעת רבא היא שעל כל ספק דרבנן מברכים, אלא שדמאי לא נחשב ספק כלל, כיוון שרוב עמי הארץ מעשרים הן, אלא חומרא בעלמא הוא. והקשה הרמב"ן על דברי רבא שספק דרבנן מברכים עליו, הרי גמרא ערוכה היא בברכות ש"ע ספק של דבריהם אין מברכים עליו. ותירץ שכיוון שחששו חכמים לדמאי, עשאוה כוודאי דרבנן ש"ע, והריהו כנר חנוכה שחייב לברך עליו. אלא שעשו חכמים היכר בדמאי שלא יברך עליו, כדי שלא

הערות

בשש זה לדונו כודאי. שעה שהרי רואין שרוב עמי הארץ מעשרין הן, ויבואו לטעות שהוא דין דאורייתא, ולא משום החשש שמא לא עישרו, אבל בשאר דינים שכל עיקרם הוא דרבנן, לא חששו חכמים שיבואו לומר שהוא דין דאורייתא, ולכן לא עשו בהם היכר. ראה בר"ן על הרי"ף י, א מדפי הרי"ף שפירש כן את דעת הרמב"ן. אכן ראה בחדושי הר"ן שהביא את תירוץ הרמב"ן בלשון אחרת, ודבריו שם צריכים עיון. ש"ע. וכן כתב רבינו יונה בברכות (יב, ב מדפי הרי"ף). וכן מבואר בדברי הראב"ד בפ"ג מהל' חנוכה ה"ה, ובפ"ג מהל' מילה ה"ו. וכן הביא הר"ן (י, א מדפי הרי"ף ד"ה ומכאן) בפירושו הראשון. וראה בכסף משנה בהלכות מילה שם שהביא את תשובת הרמב"ם לחכמי לונגל בענין זה. ש"ע. ד"ה חצר. שעה. ראה מהרש"ל ובית מאיר.

ש"ס. וראה בחדושי רבי עקיבא איגר למסכת בבא קמא סימן פח, א. ש"ע. ובפרט למה שביאר האבי עזרי לעיל בדברי הרמב"ם שלא תסור הוא ציווי לעשות כל מצווה ומצווה באופן פרטי. וזה קשה להלמו בלשון לאו. ש"ע. משמרת מועד. ש"ע. ראה ברמב"ם בספר המצוות מצות עשה קעד שכתב שהעשה של ועשית ככל אשר ירוך אינו אלא בבית דין הגדול. אבל במצוות לא תעשה ש"ב בלאו של לא תסור לא חילק וכתב וזה לשונו: היא שהזהירנו מחלוק על בעלי הקבלה עליהם השלום, ומצאת ממצותם במעשה התורה, והוא אמרו לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. וראה בחינוך מצוה תצו. ש"ע. כ"א, א. ש"ע. ועל אף שרוב עמי הארץ מעשרין הן, החמירו חכמים

שני מיני חשד הם
 ובמגן אברהם^{שפ} תירץ ששם אין החשד כלל שהוא אדם שאינו נכנס לבית הכנסת להתפלל, שהרי הרבה אנשים אינם נכנסים להתפלל בבית הכנסת דווקא, כיוון שעוסקים בעניניהם. אלא ששם החשד שנראה כפורק עול, שאף על פי שהולך סביב בית הכנסת אינו נכנס לשם^{שפ}. ומשום הכי נראה כפורק עול ומבזה שם השם. וביש פתח אחר אין בהילוכו אחורי בית הכנסת משום בזיון, כיוון שאין ראייה שכופר במה שאומרים שם, שהרי אפשר שיכנס בפתח אחר. אבל כאן החשד הוא משום ביטול המצווה ויש לחוש לזה אף ביש פתח אחר^{שפ}.

מהו ספיקה של הגמ' מה מקור הדין לחשוש לחשד ומנא תימרא דחיישינן לחשד. הקשה החכם צבי, הא במקומות רבים מצינו שחששו חכמים לחשד, ואף בקרא כתיב והייתם נקיים מה' ומישראל^{שפ}. ומצינו שמפסוק זה למדו חכמים שלא יכנס לחורבה מפני החשד^{שפ}. ותירץ שזה וודאי שבמעשה שיש בו חשד מצד עצמו, יש לו לאדם לחשוש שיחשדוהו ולהימנע משום כך ממעשה כזה, וזה נלמד מפסוק זה של זיהייתם נקיים. אבל כאן הוא חידוש גדול לומר שנחשוש לחשד, שהרי חשד זה הוא משום שאין הרואים יודעים את ההלכה, וסבורים הם בטעות שצריך להדליק בכל הפתחים, ומי יאמר שאף לחשד כזה יש לחשוש^{שפ}. ומשום כך הביאה הגמ' ראייה מפאה שגם שם אין זה חשד אמיתי, אלא שהעוברים ורואים אינם יודעים ההלכה שאפשר

שיחשדוהו שלא הדליק כלל. ולפי זה היה יכול לפרש אותו חשש, גם בחשד מבני עיר אחרת, שבשתי צדדים הרי העוברים מצד אחד אין רואים נר כלל, ויבואו לידי חשד, כיוון שאינם יודעים שיש לו פתח אחר. אלא שיותר נוח לו לפרש שיש חשד גם באופן שאין אורחים בעיר, וגם בכזה אופן צריך להדליק בב' הפתחים, משום חשד של בני עירו^{שפ}.

במה שונה חשד זה מהעובר אחורי בית הכנסת
 הקשה בבית יוסף^{שפ} מה שונה חשד זה מן הדין שלמדנו במסכת ברכות^{שפ} שאסור לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללים, וגם שם נאמר סייג לאיסור זה, והוא: שאיסור זה אינו אלא אם אין לבית הכנסת פתח אחר, אבל אם יש לבית הכנסת פתח אחר אין חשד, כיוון שיאמרו שעומד ליכנס בפתח האחר. וגם כאן יש לומר שאף על גב שאין רואים בפתח זה שהדליק, יאמרו שוודאי מדליק בפתח השני, שהרי יודעים שיש לו פתח בצד השני^{שפ}. ותירץ שכיוון שאם לא יתפלל הרי הוא פורק עול מלכות שמים מעליו, לא יחשדו אותו בדבר זה כל זמן שיכולים הם לדון אותו לכף זכות שיכנס בפתח אחר. אבל ביטול הדלקת נר חנוכה, אינה פריקת עול כל כך, ויותר יחשדוהו^{שפ}. ועוד תירץ דהדלקת נר חנוכה כיון שיש בה הפסד ממון, גם אם יש לו פתח אחר יחשדוהו בזה, כיוון שחושדים בו שחס הוא על ממונו, אבל בתפילה שאין בה הפסד ממון כלל, לא יחשדוהו כל כך, ואם יש פתח אחר אין מקום לחשוד^{שפ}.

הערות

החשש הוא משום שאין רואים נר כלל חושדים בו, אבל בבית הכנסת כיוון שיש לו פתח ואפשר שיכנס, ובסתמא הוא נכנס, לא יחשדוהו. אבל בנר חנוכה כל זמן שאין רואים נר אין תולים שעשה מעשה הדלקה. ובמגן גבורים (סימן צ) כתב שבבית הכנסת יש לתלות שהלך לפתח הרחוק דוקא, כדי לזכות בשכר פסיעות. אבל בנר חנוכה, אין סיבה לתלות שידליק בצד השני דוקא יותר מאשר בצד זה.

שפח. במדבר לב, כב.

שפח. ברכות ג, א.

שצ. לפי דבריו מיושבת גם קושית הבית יוסף שהובאה לעיל, שהרי בחשד כזה שחושבים שצריך להדליק בכל הפתחים וודאי שיש להם לחשדו, שהרי לפנייהם רואים שלא הדליק בכל הפתחים. אך בלשון הגמ' משמע לא כדבריו, אלא שדבר זה רק מעלה להם את החשד שלא הדליק גם בפתח השני, ואם היה החשד רק מתוך טעותם שחושבים שצריך להדליק בכל הפתחים, מדוע אמרה הגמ', שמתוך שלא הדליק כאן, לא הדליק שם. הא החשד הוא על זה עצמו שלא הדליק כאן, ועוד שלדבריו לא חשד הוא זה, אלא עיניהם הרואות שלא נהג כהלכה, לפי טעותם.

שעט. וראה בקטע הסמוך.

שפ. סימן תרעא.

שפא. דף ח, ב, ודף סא, א.

שפב. שהרי בבני העיר מדובר, ויודעים ומכירים את הבית שיש לו שני פתחים.

שפג. והב"ח תירץ שמצוות תפילה שיש לה שיהוי זמן גדול, אין חושדים בו כל כך, כיוון שיתכן שיכנס תיכף מן הפתח השני, אבל בנר חנוכה שכל זמנה הוא חצי שעה חושדים בו מיד.

שפד. ובמגן אברהם (שם ס"ק יב) הקשה על התירוץ השני שהרי גם בבית הכנסת, כמה פעמים יש לו הפסד שוק מעיכובו לתפילה בבית הכנסת, ומאי שנא מנר חנוכה.

שפה. שם ס"ק יב.

שפו. והראיה שלא אמרו דבר זה שם על מי שיושב בשוק ואינו נכנס לבית הכנסת להתפלל, אלא רק על מי שהולך אחורי בית הכנסת ואינו נכנס, שזהו הביזוי שנמצא שם ואינו נכנס, אך לא בעצם ביטול התפילה בבית הכנסת.

שפז. ובחדש האביב פירש לפי הסברה שכתב לעיל, שכיוון שכל

אם צריך לברך בפתח השני

כתב הר"ן שמסתבר שכיוון שאין דין זה שצריך להדליק בשני פתחים אלא מפני החשד, אין צריך לברך אלא בפתח אחד^{צ"ד}. אמנם הפרי חדש^{צ"ה} פקפק בזה ורצה לומר שכיוון שחששו חכמים לחשד זה, קבעוהו כעיקר הדין וצריך לברך בשני הפתחים^{צ"ו}.

ליתן פאה קודם, ואומרים שלא נתן^{צ"א}, ואפילו הכי רואים שיש לחשוש לטעותם ולהזהר שלא יחשדוהו שלא נהג כהלכה. ויש שתיירץ^{צ"ב} דזה וודאי שלעשות מעשה המעורר חשד אסור, משום פסוק זה של יוהייתם נקיים, אך מנין שגם בשב ואל תעשה כגון כאן, חוששים לחשד, וזה הביאה הגמ' ראה מפאה שמחייבים אותו להפריש פאה באופן שלא יהא חשד^{צ"ג}.

כג, ב

אם מועיל הפסק

עשאה כמין מדורה. כתב הר"ן^א שאף אם לא כפה עליה כלי, אם הרחיק כשיעור אצבע בין פתילה לפתילה אין בזה חשש מדורה, כיוון שכל פתילה ניכרת לעצמה. אכן הריטב"א חלק על זה וכתב שמכיוון שלא אמר רבא שיש לו תקנה אלא בכפיית כלי, ולא אמר חילוק זה אם יש בו הפסק בין הפתילות, נמצא שעשאוה כמדורה אף אם הרחיק שיעור אצבע ויותר^ב.

איזה נר עדיף בשעת הסכנה כשמדליק בפנים

נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. כתב במשנה ברורה^ה שלכאורה טעם זה שייך רק בזמן התקנה הראשונה, שתקנו שידליקו בחוץ על פתח ביתו. ואם ידליק נר חנוכה בחוץ לא יהא לו אור בבית, ויהא חסרון בשלום ביתו. אבל אחר שעת הסכנה שתקנו חכמים שידליק בפנים, אף שאסור להשתמש לאורה, סוף סוף אינו מצטער בישיבה בחשיכה, ואין כאן חסרון של שלום ביתו. ואם כן נר חנוכה יהא עדיף משום פרסומי ניסא^ו. אך כתב שרוב רובם של

מדוע קודם התקנה היה חשד

ומפני חשד. פירש רש"י^ז שהעוברים רואים בגמר קצירו שהוא מכלה את הכל, ואומרים שלא הפריש פאה, שהרי אינם יודעים שהפריש קודם לכן. אך עתה שמשאיר בסוף קצירו רואים כולם שמפריש פאה בשדהו. והקשה המהרי"ט, שאם מתחילה לא היה תקנה ליתן בסוף שדהו, לא היה כלל חשד, כיוון שיודעים שאין זה דין שישאר בסוף שדהו, ובוודאי בא עני ונטלו כבר. ותיירץ שגם קודם התקנה היה זמן קבוע שהיו רגילין להפריש בו, ואם היה נוטל קודם הרי היה בא לידי חשד, ותיקנו שזמן זה יהא קבוע.

מה החידוש בנר של שתי פיות

עולה לב' בני אדם. יש שהקשה^ח מה בא רב הונא לחדש בזה, והרי יש כאן שתי נרות, וודאי לא הולכים אחר הכלי, אלא אחר השלהבת^ט. וכתב דדין זה בא לומר שאין חשש לחשד, ולא יאמרו ששני הנרות הללו של אדם אחד, אלא יכול לעלות לשני בני אדם^י.

הערות

זשה עצמו בא לומר, שאף שהפתילות סמוכות הן זו לזו, אפילו הכי כיוון שהשלהבות בפיות הנר נפרדות הן, מועיל לשני בני אדם.
 ת. והאופן שיועיל זה לשני בני אדם. כתב הר"ן כגון שני אכסנאים שאינם רוצים להשתתף עם בעל הבית בפרוטה, ונר זה מועיל לשניהם. ובמהרש"א לעיל כא, ב ד"ה מצווה. כתב לפי שיטת התוס' שם שיכול להדליק בפתח החצר, הרי מועיל הנר לשני בעלי בתים הדרים בחצר זו.
 תא. בשם בעל העיטור.
 תב. וראה בחדש האביב שדייק את הלשון 'עשאוה כמדורה', ולא אמר הרי היא כמדורה, שאפילו אם בתחילה הדליק באופן זה, ואחר כך כפה עליה כלי אין זה מועיל, כיוון שהדלקה עושה מצווה. וצריך לכבות ולחזור ולהדליק לאחר כפיית הכלי.
 תג. סימן תרעח ס"ק ב.
 תד. וכתב שיש שהכריעו כן להלכה.

שא. וראה בשו"ת שבות יעקב חלק ג סימן מח.
 שצב. בהגהות ר"י בכרך.
 שצג. ובשו"ת משיב דבר (חלק א סימן מג) כתב דזה וודאי שלא חששו לחשד אלא במי שעושה דבר משונה, וכגון הנכנס לחורבה. אבל כאן לענין נר חנוכה ולענין פאה יש חשש יותר לחשד כיוון שהוא דבר הגלוי לכל, ועשוי שיסתכלו עליו, בנר חנוכה משום פרסומי ניסא, ובפאה כדי שיקחו עניים מתנותיהם.
 שצד. וכן כתב במאירי.
 שצה. יורה דעה סימן יג ס"ק ה.
 שצו. ויכול לברך ברכת 'וציונו' על מה שתיקנו חכמים מפני החשד, כיון שאינו ספק, אלא קבעוהו כעיקר הדין, ורק סיבת הקביעה היא הספק והחשש שמא יחשדוהו.
 שצז. ד"ה מפני החשד.
 שצח. חדש האביב.
 שצט. וראה במשנה ברורה (תרעא ס"ק יב) שכתב בשם הב"ח,

ביאור הצד שנו חנוכה עדיף
 או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא בתר
 דאבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי
 ניסא. הפני יהושע דקדק, במה שהסיק רבא בנר חנוכה
 וקידוש היום, שנו חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא.
 והקשה למה ידחה קידוש היום, הא על כרחך יש לו
 נר בית, ואם כן יכול להוציא מצות חנוכה בהנר בית
 כבשעת הסכנה דמניחה על שולחנו, אף דע"כ משתמש
 לאורה. ותירץ הפני יהושע, משום דאפשר לקדש עם
 פת, כמו שתירץ הר"ן לעיל, משום הכי דחינו קידוש
 מפני הידור מצוה להניח על פתח.

ובספר אשי ישראל^{הטו} עמד על קושיית הפני וכתב שאין
 זו קושיא דלא דמי לשעת הסכנה דמניחה על
 שולחנו, דהתם אף שמשתמש לאורה, מכל מקום עיקר
 כוונתו לצורכו אין שם חנוכה עלה, דהא אפילו בנר
 חנוכה ממש, רק דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה,
 אמרינן לעיל כ"ב דלא עשה כלום, ומצינו לרבא גופא
 דאית ליה דהיכא דליכא היכר דלשם נר חנוכה הדליקה
 אינו יוצא ומשמע דהוי ברכה לבטלה.

הרי דין תדיר הוא דאורייתא

משום פרסומי ניסא. הקשה בעמק ברכה^{הטו} הרי הדין
 של תדיר ואינו תדיר קודם הוא דין
 דאורייתא^{הטו}, והדין של פרסומי ניסא אינו אלא דרבנן,
 והיאך דוחה הדין דרבנן את הדין דאורייתא. וחידיש
 חידוש גדול, שיש שתי סוגים של העדפת התדיר על
 פני שאינו תדיר, או להעדיפו לגמרי ולבטל את שאינו
 תדיר מפני התדיר, או רק להקדימו אך לקיים בסוף את
 שניהם. ומה שמצינו בתורה שתדיר קודם, הוא לענין
 הקדמת הקרבנות, שמקדימין את הקרבן התדיר לזה
 שאינו תדיר, אך לבסוף מקריבין את כולם, ואין זה אלא
 דין קדימה. אבל כאן רצתה הגמ' שנבטל לגמרי את

האחרונים חולקים על סברא זו, וסוברים שאין לחלק
 אחר שנתקן כבר, ויקנה נר שבת ולא נר חנוכה.

היאך ידחה מצווה דאורייתא דקידוש על היין

נר ביתו וקדוש היום נר ביתו עדיף. הקשה הר"ן היאך
 יתכן שידחה נר שבת שהוא דרבנן, את מצוות קידוש
 היום שהיא דאורייתא, דכתיב^{הטו} זכור את יום השבת
 לקדשו, וזכרהו על היין^{הטו}. ותירץ שכיוון שיכול לקדש
 מדאורייתא גם על הפת, אין זה עקירת הדין דאורייתא,
 ואמנם עצם הקידוש הוא דאורייתא, אבל אין חיוב מן
 התורה לקדש על היין דוקא^{הטו}. והריטב"א כתב אף יותר
 מכך, שאפשר שמדאורייתא יכול לצאת ידי חובת קידוש
 בתפילה לבד, ואינו צריך אפילו לפת, וכל הזכירה בסעודה,
 היא רק מדרבנן. אך התוס' הביאו גם דעה שקידוש
 על היין הוא דאורייתא^{הטו}.

אם מוכח מהסוגיא שאין קידוש על פת ובתפילה

ורבינו תם^{הטו} הוכיח מסוגייתנו שאין מקדשין על הפת
 כלל, שאם היה מותר לקדש על הפת, וודאי
 שעדיף לקנות נר חנוכה ולא יין, כיוון שיכול לקיים
 שניהם, ומדוע הסתפקה הגמ'. ולכן הכריע שאין לקדש
 על הפת כלל, אלא על היין. וכתב בחוות יאיר^{הטו} שמדברי
 רבינו תם מוכח, שכמו שאין מקדשין על הפת הוא הדין
 שאין יוצאים ידי חובת קידוש בהזכרה בתפילה^{הטו}. ובתוספת
 שבת^{הטו} כתב על דברי החוות יאיר שאין ראיה מדברי רבינו
 תם גם לגבי הזכרה בתפילה, וחלוק קידוש על הפת מהזכרה
 בתפילה, שבקידוש על הפת מקיים בדיעבד גם את הדין
 דרבנן לקדש בסעודה. אך אם לא יזכיר אלא בתפילה, לא
 יצא אלא את הדין דאורייתא של הזכרה, אבל הדין דרבנן
 של קידוש בסעודה לא קיים כלל. ואם כן נעקר הדין דרבנן
 לגמרי. ובזה האופן לא נאמר שעדיף נר חנוכה, ועל זה לא
 נאמר הכלל של 'יכול לקיים שניהם' כיון שהדין של קידוש
 בסעודה לא מתקיים^{הטו}.

הערות

תיא. סימן י.
 תיב. שאם היו יוצאים ידי חובה בהזכרה בתפילה, הרי ודאי שנו
 חנוכה עדיף, וידי קידוש יצא בתפילה, וכפי שנתבאר בקטע
 הקודם.
 תיג. סימן רעא.
 תיד. וראה במגן אברהם סימן רעא ס"ק א שכתב גם כן דלדברי
 רבינו תם וודאי שבתפילה יוצא ידי חובת זכירה דאורייתא, ולא
 חלק אלא על קידוש על הפת. וראה עוד בשו"ת חוות יאיר
 סימן יא מה שהשיב על דברי התוס' שבת.
 תטו. בד"ה נר חנוכה וקידוש וכו'.
 תטז. עמוד סט.
 תיז. כמבואר בזבחים צא, א.

תה. שמות כ, ח.
 תו. פסחים קו, א.
 תז. וכן נקטו התוס' בפסחים קו, א ד"ה זוכרהו על היין. וראה
 שהביא שם את דברי רבינו יהונתן, שפירש שאירי בעני שאין
 לו לא פת ולא יין אם יקנה בכספו שמן לנר.
 תח. בשבועות כ, ב ד"ה נשים.
 תט. אמנם כתבו שם התוס', שאף לשיטת האומרים שקידוש על
 היין הרי הוא דאורייתא, אין צריך לטעום מדאורייתא. ואם כן
 יש לומר שאף אם אין לו יין יכול לשאול מאחר, ולא יטעום
 ממנו. ולכן נר ביתו עדיף להוציא עליו את ממונו, ומצות קידוש
 על היין דאורייתא יכול לצאת ידי חובתה בלא להוציא ממנו.
 תי. הובא ברא"ש בפסחים פרק עשירי סימן יז.

ופירשו התוס' שבמעשה דרבי אבין ראה שהיו נוהרין בנר בין הבעל ובין האשה^{ת"י}, ולכן זכו לשני תלמידי חכמים. אבל במעשה דרב שיזבי לא היה זהיר אלא הבעל, ולכן זכה לתלמיד חכם אחד^{ת"י}. והר"ן תירץ שבמעשה דרבי אבין ראה שרגילים בין בנר חנוכה בין בנר שבת, ולכן זכה לשני תלמידי חכמים, חד כנגד נר שבת, וחד כנגד נר חנוכה. אבל במעשה דרב שיזבי ראה רק נר שבת, ולכן זכה שיצא ממנו תלמיד חכם אחד. ויש שביאר^{ת"י} שבמעשה דרבי אבין הדליקו שני נרות חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, אבל במעשה דרב שיזבי לא הדליקו אלא אחד^{ת"י}.

אם מיירי בנר שבת או נר חנוכה

ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. פירש רש"י^{ת"י} שהכוונה כאן שלא יקדים ולא יאחר בנר של שבת^{ת"י}. אולם הריטב"א כתב ש'שלא יקדים' הכוונה קודם תחילת השקיעה, שלא ידליק בעוד שהשמש בעולם, ו'שלא יאחר' הכוונה מיד לאחר השקיעה, ומצותה שידליק מיד עם תום השקיעה. ומבואר בדברי הריטב"א, שהכוונה שלא יקדים ולא יאחר את הדלקת נר חנוכה^{ת"י}. וביאר באבן האזולת^{ת"י} שיש הכרח לפרש שכאן מדובר לגבי נר חנוכה, ולא פירש כפשוטו גבי נר שבת. ממה שלמדנו במסכת ברכות^{ת"י} שרב היה מתפלל של שבת בערב שבת, ומבואר שמותר להקדים^{ת"י}, כי אם היה מקדים להתפלל מסתמא גם קיבל על עצמו שבת קודם^{ת"י}.

השאינו תדיר^{ת"י}, וזה אינו אלא מדרבנן. ולכן פשט רבא שאין עדיפות של תדיר, ופרסומי ניסא עדיף.

הרגיל בנר - באיזה נר?

הרגיל בנר. פירש רש"י^{ת"י} דהיינו שרגיל בנר שבת ונר חנוכה, ונלמד מן הפסוק 'כי נר מצווה ותורה אור', שזה רמז שעל ידי נר שבת וחנוכה, יבוא אור תורה. והרא"ש^{ת"י} כתב שהרגיל בנר היינו נר חנוכה. והגר"א^{ת"י} הוסיף להגיה בדבריו שהוא הדין נר שבת. אכן בחדושי מהר"ץ חיות כתב בדעת הרא"ש, דנר חנוכה דווקא^{ת"י}.

מדוע שינה הלשון מ'רגיל' ל'זהיר'

הזהיר במזוזה. דייק המהרש"א מדוע גבי נר נקט הלשון 'רגיל', ובמזוזה וציצית וקידוש נקט לשון 'זהיר'. וביאר ששלוש מצוות אלו הן של האיש, והוא מוזהר עליהן ביותר. אבל מצוות נר עיקר הקיום הוא על ידי האשה, לכן אין לומר בזה לשון 'זהיר' אלא 'רגיל', דהיינו שמרגיל את אשתו במצווה זו^{ת"י}.

מדוע לא יצאו ממנו שני תלמידי חכמים כמו ברבי אבין

אמר גברא רבא נפק מהכא. הקשו התוס'^{ת"י} מדוע כאן אמר שיצא ממנו אדם גדול אחד, ולעיל במעשה דרבי אבין אמר לו שיצאו ממנו שני תלמידי חכמים.

הערות

ת"י. כי אינו יכול להוציא ממון על שניהם, וספק הגמ' הוא מה עדיף שיקיים, והשני יתבטל לגמרי.
ת"י. ד"ה בנים תלמידי חכמים.
ת"י. סימן יג.
ת"י. בהגהותיו על הרא"ש אות ד.
ת"י. וכן הביא בשם בעל הלכות גדולות, בהלכות חנוכה. וראה לקמן.
ת"י. אכן זה רק בנר שבת אבל נר חנוכה הוא ממצוות האיש.
ת"י. זו כוונת התוס' ד"ה ה"ג.
ת"י. ובמעשה דרבי אבין הגירסא היא: דהו רגילי בשרגי טובא, לשון רבים. וראה בהגהות יעב"ץ.
ת"י. ויש להקשות בדברי התוס' היאך יתכן ששניהם נזהרו בזה, והרי האשה מוזהרת בנר שבת יותר, והיא המדלקתו. וכמבואר בשו"ע או"ח סימן רסג, ג. ואין לומר שהכוונה לנר חנוכה ונר שבת, וכדברי הר"ן, כיוון שהר"ן עצמו כתב זאת כביאור נוסף, ומהי כוונתו בביאורו הראשון. אמנם הפרי מגדים שם (ס"ק ו) כתב שאם יש להם הרבה נרות יכולים שניהם לקיים את המצווה, ולפי זה תתבאר כוונת התוס' שהיו זהירים שניהם בנר, וזו גם הכוונה 'שרגי טובא', כלומר שהדליקו נרות רבות, ולכן שניהם היו רגילים בנר. וראה בחדושי רבי אלעזר משה הורוויץ שכתב שרב הונא לשיטתו (לקמן קיט, א) שגם הבעל מדליק נר שבת. ת"י. חכמת מנות.

ת"י. וצריך עיון מה הכוונה 'בשרגי טובא'.
ת"י. ד"ה שלא יקדים.
ת"י. ובספר חדש האביב ביאר לפי דברי רש"י, מה התכוונה מתחילה ולמה חשבה לשנות, שבתחילה סברה שעדיף להסמיכו ככל הניתן לשבת, כדי שיהא ניכר שהוא לכבוד שבת, וכיון שאמר לה שצריך להקדים, חשבה להקדים מאוד, וכמו שתמיד עדיף להקדים משום 'זריזין מקדימין'.
ת"י. וכן מפורש במגיד משנה בפ"ד מהל' חנוכה ה"ה, על מה שכתב הרמב"ם שם, שבנר חנוכה לא מאחרין ולא מקדימין. וכתב המגיד משנה שיצא לו דין זה מגמרא שלנו, כיוון שהוא מפרשה בנר חנוכה בלבד.
ת"י. פ"ד מהל' חנוכה ה"ה.
ת"י. כז, א.
ת"י. ואכן כבר הקשה כן התוס' שם (ד"ה דרב) מגמרא שלנו, ותוס' שם תירצו, דגמרא שלנו מדובר כשאינו מקבל עליו שבת מיד.
ת"י. והקשה האבן האזל, איך אפשר לפרש הגמרא בנר חנוכה, והרי כל המעשה כאן מפורש בנר שבת, דדביתהו דרב יוסף הדליקה, ורב יוסף אמר לה הא דלא ימיש עמוד הענן, ומפורש דאיירי בשבת. ותירץ דאיירי בשבת חנוכה, וכשיטת הבה"ג (שהובא בר"ן) שנר חנוכה קודם לשל שבת, כיון שכשמדליק זוהי קבלת השבת, ולכן איחרה אשתו של רב יוסף את הדלקת נר שבת, כדי להדליק נר חנוכה לאחר השקיעה, ונר שבת מיד

ת"י. כי אינו יכול להוציא ממון על שניהם, וספק הגמ' הוא מה עדיף שיקיים, והשני יתבטל לגמרי.
ת"י. ד"ה בנים תלמידי חכמים.
ת"י. סימן יג.
ת"י. בהגהותיו על הרא"ש אות ד.
ת"י. וכן הביא בשם בעל הלכות גדולות, בהלכות חנוכה. וראה לקמן.
ת"י. אכן זה רק בנר שבת אבל נר חנוכה הוא ממצוות האיש.
ת"י. זו כוונת התוס' ד"ה ה"ג.
ת"י. ובמעשה דרבי אבין הגירסא היא: דהו רגילי בשרגי טובא, לשון רבים. וראה בהגהות יעב"ץ.
ת"י. ויש להקשות בדברי התוס' היאך יתכן ששניהם נזהרו בזה, והרי האשה מוזהרת בנר שבת יותר, והיא המדלקתו. וכמבואר בשו"ע או"ח סימן רסג, ג. ואין לומר שהכוונה לנר חנוכה ונר שבת, וכדברי הר"ן, כיוון שהר"ן עצמו כתב זאת כביאור נוסף, ומהי כוונתו בביאורו הראשון. אמנם הפרי מגדים שם (ס"ק ו) כתב שאם יש להם הרבה נרות יכולים שניהם לקיים את המצווה, ולפי זה תתבאר כוונת התוס' שהיו זהירים שניהם בנר, וזו גם הכוונה 'שרגי טובא', כלומר שהדליקו נרות רבות, ולכן שניהם היו רגילים בנר. וראה בחדושי רבי אלעזר משה הורוויץ שכתב שרב הונא לשיטתו (לקמן קיט, א) שגם הבעל מדליק נר שבת. ת"י. חכמת מנות.

משמע לו דהאיסור להדליק ביום טוב בשמן שריפה, הוא כעין הדלקת נר שבת שמדליק מבעוד יום, וזוה נתקשה מה טעם האיסור, והוצרך לטעם דגזירה יום טוב אטו שבת^{תמ"ב}, אבל ביום טוב עצמו, מודה דאסור משום איסור שריפת תרומה^{תמ"ג}.

דעת הרמב"ן ותוס' הרא"ש בדעת אב"י

ובתוס' הרא"ש כתב דקושית אב"י על רבה היא, דאפילו אם נאמר ששריפת קדשים אסורה ביום טוב, מכל מקום בערב יום טוב נתיר לו להדליק בשמן שריפה, כיון שכל האיסור בשריפת שמן תרומה ביום טוב הוא מדרבנן^{תמ"ד}, גזירה אטו קדשים שאסור לשרפם מן התורה ביום טוב^{תמ"ה}. ואם כן אין לגזור שמא יטה ביום טוב, שזו כבר גזירה לגזירה^{תמ"ו}. והרמב"ן כתב, שאב"י סובר, שאם יש איסור בשריפת תרומה בשבת וביום טוב, אם כן גם במדליק מבעוד יום אסור, כיון שעיקר השריפה נעשית בשבת^{תמ"ז}, ואם כן למה הוצרך רבה לומר טעם משום שמא יטה, אלא ודאי שלא סבר רבה מאיסור זה כלל^{תמ"ח}.

אם סברו אב"י ורבה שאין שורפין קדשים ביום טוב אמר ליה אב"י אלא מעתה ביום טוב לישתרי וכו'. הקשו התוס'תלו היאך הקשה אב"י שיותר להדליק בשמן שריפה ביום טוב, והרי הוא עצמו אמר לקמן^{תמ"ז} שהטעם שאין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב, הוא משום שאסור לשרוף קדשים ביום טוב^{תמ"ח}. וכן קשה בדעת רבה שאמר לקמן שטעם האיסור הוא משום הפסוק 'הוא לבדו ייעשה לכם', ומדוע אמר כאן טעם אחר, משום גזירה שמא יטה^{תמ"ט}. ותירצו שסבר אב"י (ורבא) כי רק קדשים אסור לשרוף ביום טוב, שעליהם נאמר הפסוק 'עולת שבת', אבל תרומה מותר, ולא סבר שגזרו תרומה אטו קדשים^{תמ"י}. ועוד כתבו שאב"י הכריח שגם דעת רבה כן, כיון שהאיסור להדליק בשמן שריפה בשבת הוא משום שמא יטה, אין לומר שביום טוב האיסור הוא משום שריפת קדשים. כיוון שאם כן, לא היה לתנא לשנות לנו דין זה כאן, בהלכות הדלקת נר שבת, אלא בהלכות הדלקה של יום טוב. אלא ודאי שמאותו הטעם נאסרה ההדלקה בשמן שריפה בשבת וביום טוב. והבעל המאור^{תמ"א} כתב, שבאמת סבר רבה, שאסור לשרוף תרומה ביום טוב, אלא שהיה

הערות

יום טוב בשמן שריפה, ואפילו בשמנים שאין נמשכין יפה אחר הפתילה, שיש לחוש בהם שמא יטה, ונמצא שורף תרומה טמאה ביום טוב. כיון שאיסור שריפת תרומה טמאה ביום טוב אינו אלא מדרבנן, לא גזרו גזירה לגזירה שמא יטה, וכמו לרבה שמותר להדליק מערב יום טוב אם לא משום גזירה אטו שבת, ולא חששו שמא יטה למהר ביעורו. אמנם בסוף דבריו כתב לדחות שבדבר שאינו נמשך אחר הפתילה ואינו בוער יפה, אינו רק חשש שמא יטה אלא קרוב לודאי, וכמו שכתבו תוס' בסוף ד"ה גזירה, ולכן אפשר דבזה יש לגזור גם בחשש איסור דרבנן. המה. וכדעת ר"י לקמן כה, ב בתוס' ד"ה לפי, ודלא כריב"א שסובר שגם שריפת שמן תרומה טמאה עצמו אסור מן התורה, ואין זו גזירה.

תמו. אמנם המאירי כתב דמדברי רבה ורב חסדא יש ללמוד שאין בהטיית הנר איסור משום שריפת קדשים ותרומה ביום טוב, שאם היה איסור בדבר היה צריך לגזור אף במדליק בערב יום טוב שמא יטה ביום טוב.

תמו. והביא שם שיש מי שסובר כן בירושלמי. ועיין שם מה שביאר החילוק בין כל הדלקה שמוותרת מבעוד יום אף שדולקת והולכת בשבת, לבין איסור הדלקה בשמן שריפה שיש סברא לאסור להדליק בו אפילו מבעוד יום אם יבער בשבת. ובפני יהושע כתב שהטעם לאסור שריפת תרומה טמאה ביום טוב אף אם הדליקה מבעוד יום הוא לפי דברי רש"י בביצה (דף כז, ב) שגזירת הכתוב הוא שלא יתבערו קדשים ביום טוב ולא משום מלאכת הבערה, ולכן יש לאסור גם אם מתבערין מאלהן ביום טוב, אבל אם הטעם הוא משום מלאכת הבערה אין סברא לאסור כשהדליקו מבעוד יום, ואין זה שונה משאר מלאכות שמוותר להתחיל בהן בערב שבת אף שנגמרין בשבת.

תמו. וכן כתב הרשב"א, וברמב"ן דחה קצת פירוש זה. והרשב"א כתב עוד, שממה שדחק רבה עצמו לבאר טעם המשנה משום גזירה שמא יטה, שהוא דבר רחוק שיטה כדי למהר קצת שריפת

אחר כך. ועל זה אמר לה לא ימיש, שלא מאחרים את נר השבת. ושוב סברה להקדים נר שבת, ולהקדים עוד יותר נר חנוכה. ועל זה אמר לה ההוא סבא, שאין מקדימין ואין מאחרין נר של חנוכה.

תלו. ד"ה גזירה.

תלו. כד, ב.

תלו. ולמד זאת מן הפסוק (במדבר כח, י) עולת שבת בשבתו, עולת שבת בשבת, ולא עולת חול בשבת.

תלו. וכתבו התוס' שצריך לומר שלקמן הוא רבא ולא רבה.

תמו. עיין בתוס' לקמן (כד, ב ד"ה לפי) שכתבו בזה ב' שיטות, דלדעת ריב"א גם שריפת תרומה ביום טוב אסורה מן התורה, ואף על פי שיש לו הנאה בשעת ביעור, מכל מקום כיון שמכוין לשם מצוה, אין בזה היתר של אוכל נפש. ולדעת ר"י אין איסור מן התורה בזה, אלא שררבנן גזרו אטו שריפת קדשים, שבה אין כלל צורך אדם, ודברי תוס' בסוגייתנו שאמרו שרבה ואב"י חולקים על גזירה זו של שריפת תרומה אטו שריפת קדשים, הם כפי שיטת ר"י שם.

תמו. י, ב מדפי הרי"ף.

תמו. ובמאירי הקשה על זה למה הוצרך לתרץ משום גזירה יום טוב אטו שבת, נימא דבערב יום טוב עצמו יש לגזור אטו שמא ידליק ביום טוב עצמו, ותירץ דלא מצינו שגזרו חול אטו יום טוב.

תמו. ועל פי זה תירץ קושית התוס' למה לא גזרו יום טוב אטו שבת גם בשאר שמנים שאין מדליקין בהם בשבת, והיינו משום דרק כאן שביום טוב עצמו נאסרה ההדלקה בשמן שריפה, יש לחוש יותר שאם נתיר לו בערב יום טוב להדליק בו, ילמד מזה להתיר גם בערב שבת, אבל שאר שמנים שמוותרים לגמרי ביום טוב לא יבוא לטעות ולהתיר להדליק בהם גם נר שבת.

תמו. ורבי עקיבא איגר כתב להוכיח מזה, שמוותר להדליק בערב

והקשה הרמב"ן היאך אמר שאיסור שריפת תרומה ביום טוב בכלל איסור שריפת קדשים, והא זה לא יתכן אלא אם כן יש איסור מיוחד בתורה על שריפת קדשים ביום טוב, אבל כיון שטעם האיסור בשריפת קדשים, הוא משום שאין בו צורך אוכל נפש, ואין העשה של שריפת קדשים יכול לדחות לא תעשה ועשה של יום טוב. אם כן אין מקום לאיסור שריפת תרומה ביום טוב, כיון שבה יש כן הנאת הדיוט וצורך אוכל נפשי^ה. ובבעל המאור כתב דטעם האיסור בשריפת תרומה אף באופן שנהנה ממנה, הוא משום שחששו שמא יעשה לה מדורה בפני עצמה ולא יהנה ממנה, ואז תהיה הבערתו שלא לצורך אוכל נפש והיא איסור גמור^ה.

מדוע לא כתב רש"י שמצווה לשרוף את התרומה שמצווה עליו לבערו. פירש רש"י^ה שמא יבוא לידי תקלה. והקשה הצ"ח שהרי רש"י לקמן^ה כתב שיש מצווה לשרוף את התרומה, כיוון שנכללת בכלל קדשים, ומדוע כתב כאן רק הטעם של חשש תקלה. ותירץ שרש"י סבר שמצות שריפת תרומה אינה אלא ביום, כשריפת קדשים שדינם להישרף ביום, והחשש שמא יטה להנות מאורה, הוא חשש בלילה בלבד, ואם יטה לא יהא זה מחמת המצווה כיוון שאין זה זמנה, ולכך לא כתב אלא הטעם שמא יבוא לידי תקלה.

הטעם שגזרו ביום טוב ולא בערב שבת

אלא הכא ביום טוב שחל להיות בערב שבת עסקין וכו'. קשה, למה לא גזרו בכל ערב שבת, אטו ערב שבת שחל בו יום טוב^ה. והר"ן כתב שלדעת רב חסדא, אף על פי שבכל ערב שבת שאינו יום טוב, מותר להדליק בשמן שריפה, כיוון שלא גזרו רוב שבתות אטו ערב שבת שחל בו יום טוב שאינו מצוי כל כ"ה^ה. אפילו הכי לגבי הדלקת נר של יום טוב, גם אם מדליק מבעוד יום אסור, ואף שאין איסור במה שמדליק מבעוד יום, ודולק והולך ביום טוב, מכל מקום חששו שמא יוסיף שמן ביום טוב, ויבוא לידי איסור שריפת תרומה ביום טוב^ה. אבל בשבת, שגם בשאר שבתות השנה הוא מובדל מליגע בנר כלל, משום מלאכת מבעיר, לא חששו שמא יוסיף שמן בנר בשבת. ובפני יהושע תירץ שמכיון שהוא איסור דרבנן אטו שריפת קדשים טמאים, הרי לגזור בכל ערב שבת זו כבר גזירה לגזירה^ה.

ביאור האיסור בתרומה

לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב. בתוס'^ה מבואר טעם האיסור, משום שגזרו תרומה אטו קדשים, ובקדשים יש בשריפתן ביום טוב איסור מן התורה כדלקמן^ה. וברש"י^ה כתב שכיון שהבערת שאר קדשים שאין נהנין מהן אסורה, גם תרומה לא יצא מן הכלל.

הערות

אסור, גזירה אטו ערב שבת שחל בו יום טוב, וכמו שמצינו בריש מסכת ביצה שגזורים במקרה כזה.

הג. ד"ה גזירה.

הג. כד, ב, דרשות חלוקות. ואולם לדעת ריב"א גם בתרומה יש לאסור מן התורה, וראה לקמן מה שנתבאר עוד בזה.

הג. לקמן כה, א ד"ה ואין.

הג. ועיין שם שהביא מדברי רש"י בביצה כ"ז, ב שם שרחמנא אחשביה להבערתן מלאכה.

הג. אמנם בתוס' (לקמן כד, ב ד"ה לפי) הקשו על תירוצו זה, שכיון ששריפה שלא לצורך לא שכיחא, כיון שיכול ליהנות, למה נחוש שלא יהנה. ורבי עקיבא איגר כתב, שגם כששורף שלא לצורך, אין בזה איסור דאורייתא, כיוון שיש להתיר מטעם הואיל ואי מקלעי אורחים יהא זה לצורך אוכל נפש. ולכך צריך לטעם דגזרו תרומה אטו קדשים. אמנם בשפת אמת (לקמן כד, ב) כתב שלא שייך כאן הטעם דהואיל, כיון שבשעה שנשרף כבר אינו ראוי לשום אדם, ולא דמי למבשל לצורך חול דגם אחר הבישול עדיין ראוי לאורחים.

הג. ד"ה שמצווה.

הג. כה, א ד"ה מצווה.

שמן שמתר לו ליהנות ממנו בשעת שריפתו, ולא העמיד המשנה כרב חסדא שמדובר ביום טוב שחל להיות בערב שבת, מוכח שסבר שאין איסור שריפת שמן תרומה ביום טוב ושבת, ולכך הקשה למה אסור להדליק בשמן שריפה ביום טוב.

תמ. ראה ר"ן, תוס' ר"ד, ופני יהושע.

ת. אמנם בפני יהושע הקשה שמצינו גזירה כזו בריש ביצה שגזרו על כל יום טוב אטו יום טוב שחל להיות אחר השבת, ותירץ ששם הגזירה היא מחמת איסור הכנה דאורייתא, אבל כאן שכל האיסור של שריפת תרומה טמאה ביום טוב הוא מדרבנן אטו שריפת קדשים, אין לגזור בכזה מקרה אטו דבר לא מצוי, גזירה לגזירה.

תנא. עיין לעיל מה שהובא דעת הראשונים בזה שאין לגזור מבעוד יום אטו יום טוב עצמו, או משום שאיסור השריפה כולו אינו אלא מדרבנן ואין גזורים גזירה לגזירה, או משום שלא גזורים יום חול אטו יום טוב. אמנם ראה בר"ן שם שמשמע שהסתפק בטעמו של רב חסדא האוסר שריפת תרומה ביום טוב אם הוא מן התורה או מדרבנן, עיין שם.

תג. אמנם בתוס' ר"ד כתב, שבאמת לא רק ביום טוב שחל להיות בערב שבת אסרו לרב חסדא, אלא כל ערב שבת גם כן

כד, א

נר חנוכה בשמן שריפה אפילו בחול, מחשש שמא יטה כדי שיבער מהר לקיים מצותו בשריפה, ולא ידלק כשיעור הזמן הדרוש^{תס}. והרש"ש תירץ שמכיון שנחלקו לעילת^ס אם פתילות ושמינים שאסרו להדליק בשבת, אין להדליק בהם גם בחנוכה, לכך כתב להלכות נר חנוכה יחד עם הלכות נר שבת, להשמיענו שדינם שוה. אבל דין שמן שריפה שמותר בנר חנוכה לפי כולם, ביארו בפני עצמו^{תס}.

מדוע לא נסתפקו בתפילה

רש"י פירש^{תס} שלגבי תפילה לא נסתפקה הגמ' שיש להזכיר בה חנוכה, משום שכל ימי חנוכה נקבעו להלל והודאה, והיכן תהיה ההודאה אם לא בתפילה, ורק לגבי ברכת המזון נסתפקה הגמ' אם צריך להזכיר. והתוס'^{תס} כתבו שבתפילה שהיא בציבור ודאי שצריך להזכיר, משום שיש לפרסם את הנס. אבל ברכת המזון שהיא ביחיד, אפשר שאין צריך להזכיר. ובשפת אמת כתב, שביאור ספק הגמ' אם להזכיר בברכת המזון או לא כך הוא: האם כיון שתיקנו הודאה בחנוכה, פשוט שהתקנה היא בתפילה שמחוייב בה בכל יום, ולא בברכת המזון, שהרי אם ירצה לא יאכל, ולא יתחייב לברך^{תע}. או שבכל זאת צריך להזכיר גם בברכת המזון^{תע}.

מדוע לא נסתפקו לענין פורים

הקשה החשק שלמה מדוע לא נסתפקה הגמ' גם לענין אמירת על הניסים בפורים, אם מזכירים פורים בברכת המזון או לא^{תע}. ותירץ על פי דברי התוס'^{תע}.

לכאורה הברייתא היא ראייה נגד רב חסדא

תניא כוותיה דרב חסדא. הקשו התוס'^{תס} שלכאורה מן הברייתא משמע לא כרב חסדא, שלרב חסדא אין פסול בשמן שריפה בכל ערב שבת, ובברייתא משמע 'חוץ משמן שריפה' שבו לא רק שאין מדליקים בשבת אלא שאפילו ביום טוב אין מדליקים, וזהו ממש לא כדבריו. ותירצו שהכוונה כל אלו שאמרו שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם ביום טוב, וכל שכן שמן שמדליקין אותו בשבת מדליקין אותו ביום טוב, חוץ משמן שריפה, שאמנם אין מדליקין בו ביום טוב, אך ניתן להדליק בו בשבת. אך התוס' רי"ד כתב שבאמת גם לרב חסדא בכל ערב שבת אסרו חכמים להדליק בשמן שריפה. רק שעיקר סיבת האיסור הוא משום יום טוב, גזירה אטו יום טוב^{תס}.

מדוע הפסיק בין הלכות חנוכה

מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון. נתקשו התוס'^{תס}, מדוע דנה הגמ' בענין הדלקת נר שבת בשמן שריפה, באמצע דיני חנוכה. ותירץ הרשב"א, שהביאו דין שמן שריפה בהלכות חנוכה, משום שיש בזה נפקא מינא להלכה לענין נר חנוכה, שאף לדעת רב שסובר שבנר חנוכה אין לחוש שמא יטה, כיוון שאסור להשתמש לאורה^{תס}, אפילו הכי אמר רבה, שאין להדליק נר חנוכה בשבת בשמן שריפה, מחשש שמא יטה כדי לבערו מן העולם מהר^{תס}. ובמהר"ץ חיות תירץ, שלרבה אין להדליק

הערות

הס. ד"ה תניא כוותיה.
 תסא. וראה בשפת אמת.
 תסב. ד"ה איבעיא להו.
 תסג. ולכן התיר להשתמש בנר חנוכה בשבת, בשמינים שאין להדליק בהם נר שבת.
 תסד. ולא כדי ליהנות מאורו, כן פירש בדבריו בפני יהושע.
 תסה. וכמאן דאמר כבתה זקוק לה. וראה בדבריו לעיל כא, א שהאריך בזה.
 תסו. כא, א.
 תסז. אמנם כיון שלא רצה להפסיק בדיני הנרות סדרו דין שמן שריפה מיד אחר דיני נר חנוכה, ולאחר מכן השלימו שאר דיני חנוכה.
 תסה. ד"ה בברכת המזון.
 תסט. ד"ה מהו להזכיר.
 תע. ואף שאסור להתענות בחנוכה, אין חיוב לאכול בו פת, ויכול לאכול דברים אחרים ולא להתחייב בברכת המזון, ואם כן לא תהיה לתקנת ההודאה שום קיום. וכסברא המבואר בתוס'

(בברכות מט, ב ד"ה אי בעי) גבי ראש חדש. וראה לקמן בשם הר"ן. ועוד שאינו אלא מדרבנן.
 תעא. וראה בשאלות דרב אחאי גאון שאילתא כו, שמבוארת שם סברא זו. וראה שם בהעמק שאלה.
 תעב. ולפי הסברא שכתבנו בשם השפת אמת בקטע הקודם, שאינו חייב לאכול פת, יתכן לומר שבפורים מחוייב הוא לאכול פת, ולכן לא נסתפקה הגמ' לענין פורים. אלא רק לענין חנוכה שאין חיוב אכילה, נסתפקה הגמ' האם ניתן לתקן הזכרה בברכת המזון כשאין כל חיוב לאכול, וממילא יתכן שלא יברך כלל. ובאמת נפקא מינה בזה אם שכח לומר על הניסים בפורים, אם יוצרך לחזור או לא. וראה במגן אברהם סימן תרצה ס"ק ט בשם מהרש"ל שאם לא אמר על הניסים בברכת המזון מחזירין אותו, אך המגן אברהם עצמו חולק עליו, כי לא יתכן ששכח בברכת המזון יהיה יותר גרוע מאשר שכח בתפילה שאינו חוזר. וראה במשנה ברורה (סימן תרצה ס"ק טו) שהביא השיטות בזה. אך זה ברור שבחנוכה אינו חוזר, כיוון שיכול שלא לאכול ולא להתחייב בברכת המזון, אי אפשר לדונו כחיוב, וכסברת השפת אמת. וכן נקטו הרא"ש סימן טו, והריטב"א כאן.
 תעג. ד"ה איבעיא להו.

התורה יש להזכיר. או שהיות וראש חודש אינו יום שאסור בעשיית מלאכה אין מזכירין^{תפא}. ופירש הר"ן שמה שאמרה הגמ' שהוא מן התורה, כוונתה לאיסור להתענות בראש חדש, שיש חיוב לאכול בו סעודת פת. ועל כן אולי נאמר גם שיש לחייבו להזכיר ראש חודש בברכת המזון. ובוזה שונה דין ראש חודש מדין חנוכה שאין איסור להתענות בו מן התורה ואף לא יהא חיוב להזכיר. או שעל אף שראש חדש הוא מן התורה בכל זאת אין להזכיר, כיוון ששווה הוא לחנוכה במה שאין בו איסור עשיית מלאכה, וההזכרה תלויה באיסור עשיית מלאכה.

הרי גם בראש חודש אין עושים מלאכה

הקשו הראשונים^{תפב} מדוע אמרה הגמ' שראש חדש אינו אסור בעשיית מלאכה, והרי הגמ' במגילה^{תפג} אומרת שראש חדש לא גורם ביטול מלאכה לעם באריכות קריאת התורה^{תפד} כיוון שאין עושים בו מלאכה. והתוס' תירצו שאין זה אלא מנהג בעלמא, אך מעיקר הדין מותר הוא בעשיית מלאכה. והקשה המהרי"ט שהרי בירושלמי^{תפע} מבואר שאין המנהג שלא לעשות מלאכה אלא בנשים^{תפז}. אבל האנשים לא נהגו זאת, ואם לא נהגו לבטל מלאכה, הרי שקריאת התורה הארוכה כן גורמת ביטול מלאכה לעם. ותירץ שאף האנשים בטלים ממלאכה כבידה בראש חדש, כגון עבודת חרישה וכיוצא בה. ולכן אמר שלא חששו לבטל את העם שבשדות, כיוון שבראש חדש אין עושים

שבתפילה לא נסתפקו, כיוון שיש חיוב פרסומי ניסא והיא בציבור וודאי שמזכירין. ורק בסעודה שהיא ביחיד יש להסתפק אם מזכירים או לא. וכתב החשק שלמה שסברא זו היא דווקא בחנוכה, אבל בפורים שנאמר במגילה^{תפז} משפחה ומשפחה, ופירש רש"י^{תפז} שמתאספים יחד ואוכלין ושותין יחד. אם כן בפורים אף בסעודה ודאי שיש חיוב להזכיר, ומכיוון שהיא ברוב עם יש בודאי את הטעם הזה של 'פירסומי ניסא'.

אם למסקנא על הנסים הוא מעיקר הדין

ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. מבואר שאין חובה להזכיר על הניסים בברכת המזון, אלא הרוצה להזכיר יזכיר. אך המאירי כתב שכיוון שכבר נהגו להזכירה, הרי היא כחובה^{תפז}. ואמנם ראשיתה במנהג, אך מכח המנהג נקבעה עליהם חובה^{תפז}. אמנם הרא"ש^{תפז} כתב שכיוון שלקמן נכתב בברייתא שבתעניות ומעמדות אין הזכרה בברכת המזון, משמע שבשאר ימים יש הזכרה בברכת המזון, ואם כן בחנוכה מזכירין בברכת המזון מעיקר הדין^{תפז}. אמנם התוס'^{תפז} כבר דחו ראיה זו וכתבו שאפשר שלא הזכיר גם חנוכה כיוון שלא נקט אלא אלו שיש בהם מוספין.

ביאור הצדדים בהזמרת ראש חודש

מהו להזכיר של ראש חדש בברכת המזון. מבואר בגמ' שצדדי הספק כך הם: האם כיוון שראש חודש מן

הערות

תעד. אסתר ט, כח. תעה. שם ד"ה משפחה. תעו. ולכן אין ראיה ממה שאמירת על הניסים רשות, שאיננה הפסק אפילו במקום שאינה צריכה להיאמר מעיקר הדין, כגון אמירת על הניסים בשושן פורים בעיירות שאינן מוקפות חומה. (וראה בבית יוסף ודרכי משה או"ח סימן תרצג שדנו בזה). כיוון שכאן יש תקנה לומר ואף שאינה חובה אך יש תקנה ומנהג, ולפיכך אין אמירתה הפסק, מה שאין כן במקום שלא תיקנו ודאי שאמירת על הניסים תהיה הפסק, ואחר כך קבעו תקנה זו לחובה. וראה בשפת אמת.

תעו. וכתבו התוס' ד"ה דתני, והריטב"א, שזה ברור שאין זו חובה ממש, ואם שכח אינו חוזר. והביאו כן מתוספתא בברכות פ"ג ה"ד. אולם במרדכי (סימן רעט) הביא מהראב"ה (ברכות סימן קלא) שאף על גב שמסקנת הגמ' היא שהזכרת חנוכה היא רק רשות בברכת המזון, מכל מקום כיון שנהגו להזכיר, וגם בירך על מנת להזכיר, שוויה על עצמו כחובה וחוזר. ודימה דין זה לתפילת ערבית, שאף על פי שהיא רשות כיוון שקבעוה חובה היה מן הדין שיחזור אם לא הזכיר של ראש חדש, ורק מטעם שאין מקדשין את החדש בלילה נפסק שאינו חוזר. והב"ח (ריש סימן תרפב) הקשה כמה קושיות וסתירות בדברי הראב"ה, והסיק שדעת הראב"ה לחלק בין תפילה לברכת המזון. שבתפילה אין מחזירין אותו, אבל בברכת המזון, שאי אפשר בלא פת, כיון שנקרא יום טוב מחזירין אותו. (וכמו שהסיק הב"ח עצמו בסימן תרע ד"ה והיה אומר, שסעודת חנוכה היא סעודת מצוה, וחייב

בפת ולא כמהר"ם מרוטנבורג). ועוד הביא מהגהות רבי שמואל ב"ר ברוך על המרדכי, שחילק בין שבת חנוכה לשאר ימי החנוכה, שדוקא בשבת חנוכה, שמחוייב לאכול פת מצד היום, צריך לחזור, ולא בשאר ימי החנוכה.

תעה. בסימן טו. תעט. ראה בפרי חדש (או"ח סימן תרפב) שהביא את דברי הרא"ש. וראה בספר שבת של מי שדחה את הראיה מדברי הרא"ש, וביאר שכוונתו כדעת התוס'. שראיה שמצד עיקר הדין אין חיוב להזכיר, ולכן לא הוזכר יחד עם אלו שיש בהם מוספין. אלא רק משום פירסום הנס, ומשום פירסום הנס אין מחזירין את מי ששכח. וראה בקרבן נתנאל שם אות ק.

תפ. ד"ה דתני ר' אושעיא. תפא. וראה במלא הרועים שביאר מה ענין איסור מלאכה להזכרת מעין המאורע.

תפב. התוס' בד"ה או דילמא, והר"ן, והריטב"א.

תפג. כב, ב.

תפד. שקורין בו לתורה ארבעה קרואים, ולא כשאר הימים שאין קורין אלא שלשה.

תפע. בפסחים פ"ד ה"א.

תפז. והטעם כמו שכתב רש"י במגילה כב, ב ד"ה ראשי וזה לשונו: ושמעתי מפי מורי הזקן זכרונו לברכה שניתנה להם מצוה זו, בשביל שלא פירקו נזמיהן בעגל. (ובתוספות. ואני

תעד. אסתר ט, כח. תעה. שם ד"ה משפחה. תעו. ולכן אין ראיה ממה שאמירת על הניסים רשות, שאיננה הפסק אפילו במקום שאינה צריכה להיאמר מעיקר הדין, כגון אמירת על הניסים בשושן פורים בעיירות שאינן מוקפות חומה. (וראה בבית יוסף ודרכי משה או"ח סימן תרצג שדנו בזה). כיוון שכאן יש תקנה לומר ואף שאינה חובה אך יש תקנה ומנהג, ולפיכך אין אמירתה הפסק, מה שאין כן במקום שלא תיקנו ודאי שאמירת על הניסים תהיה הפסק, ואחר כך קבעו תקנה זו לחובה. וראה בשפת אמת.

תעו. וכתבו התוס' ד"ה דתני, והריטב"א, שזה ברור שאין זו חובה ממש, ואם שכח אינו חוזר. והביאו כן מתוספתא בברכות פ"ג ה"ד. אולם במרדכי (סימן רעט) הביא מהראב"ה (ברכות סימן קלא) שאף על גב שמסקנת הגמ' היא שהזכרת חנוכה היא רק רשות בברכת המזון, מכל מקום כיון שנהגו להזכיר, וגם בירך על מנת להזכיר, שוויה על עצמו כחובה וחוזר. ודימה דין זה לתפילת ערבית, שאף על פי שהיא רשות כיוון שקבעוה חובה היה מן הדין שיחזור אם לא הזכיר של ראש חדש, ורק מטעם שאין מקדשין את החדש בלילה נפסק שאינו חוזר. והב"ח (ריש סימן תרפב) הקשה כמה קושיות וסתירות בדברי הראב"ה, והסיק שדעת הראב"ה לחלק בין תפילה לברכת המזון. שבתפילה אין מחזירין אותו, אבל בברכת המזון, שאי אפשר בלא פת, כיון שנקרא יום טוב מחזירין אותו. (וכמו שהסיק הב"ח עצמו בסימן תרע ד"ה והיה אומר, שסעודת חנוכה היא סעודת מצוה, וחייב

מדוע לא נסתפקו כן בפורים כבחנוכה
 מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון. החשק שלמה דקדק, מדוע הגמרא הסתפקה אם צריך להזכיר בחנוכה על הניסים בברכת המזון אם לאו, ולא הסתפקה גם כן אם יש לומר על הניסים בברכת המזון בפורים, ומשמע שפשוט דיש להזכיר זאת. ומחלק דיש הבדל בין סעודת פורים וחנוכה אמאי מזכירין על הנסים, משא"כ בסעודת פורים, וחילוק זה נתבאר על פי התוס' שם^ט שעמדו על שאלת הגמ' מהו להזכיר של חנוכה בכהמ"ז על הנסים, וכתבו בזה"ל 'בתפילה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בציבור הוא ואיכא פרסומי ניסא, אבל בברכת המזון שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי עכ"ל^י. ונראה שכונת התוס' להעיר אמאי הגמ' לא הסתפקה ג"כ בתפילה אם צריך להזכיר על הנסים, והיה ברור לגמ' שבתפילה פשוט שמזכירין, ועל זה תירצו בתפילה בציבור איכא פרסומי ניסא כולי האי, ולכאורה אי עזרא ובית דינו תיקנו להזכיר בתפילה על הנסים, מהו ההוה אמאינא להסתפק.

וביאר שכונת התוס' היא, דבתפילה פשיטא ליה דמזכיר, והיינו משום שתפילה בציבור, וכבר תיקנו מתקני התפילה מעיקרא על הנסים בתפילה, ובזה לא הסתפקו אותם חכמים אם יש לתקנה בתפילה או לאו, דפשיטא ליה דמזכיר, ומעיקרא נתקנה בתפילה ולא היה להם צד של ספק. ובאורחות חיים ובכל בוי"ב משמע מדבריהם שיוחנן כהן גדול הוא שתיקן את הנוסח על הנסים. ומעתה, הואיל ויסוד החנוכה הוא פרסום הנס, לכן בתפילה שהיא בציבור, ברור לגמרא דיש להזכיר על הנסים בתפילה, מה שאין כן בברכת המזון שאינה בציבור, נסתפקה הגמרא אם יש להזכיר ההבדל הזה בחנוכה

מלאכה כבידה בשדה^י. אבל בתוס' הרא"ש כתב שיש מקומות שאף האנשים נהגו שלא לעשות מלאכה בראש חדש, ומשמע שנהגו לא לעשות מלאכה כלל^י.

חילוק התפילה מברכת המזון

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים אמר להו רב ששת כתפלה מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה. הקשו המפרשים^י, מדוע היה פשוט לאותם חכמים דיש להזכיר בתפילה על הנסים, אבל לא היה פשוט להם אם חובה להזכיר את הנס בברכת המזון, כמו שתקנו בתפילה, או יתירה מזו היה להם לשאול מדוע תקנו בתפילה דוקא. ותירצו בשני דרכים, א. היה להם פשוט לאותם חכמים דיש חובה להזכיר את הנס בתפילה, מה שאין כן בברכת המזון הואיל ועיקר ימי החנוכה נקבעו בשביל להודות ולהלל לשם יתברך על הניסים, והדעת הנותנת שיוודו ויהללו בתפילה הקבועה שאדם חייב להתפלל כל יום ונמצא שמודה על הנס כל חנוכה בקביעות בכל יום, מה שאין כן ברכת המזון שאין אדם מחויב בה אלא אם כן אכל מיני דגן, שאם לא אכל אינו חייב לברך, משום כך הסתפקו אם יש לומר על הנסים. ב. עוד תירצו דפשוט דיש חובה להזכיר בתפילה שהרי כל עיקר החנוכה נקבעה בשביל להודיע ולפרסם את הנס בין הבריות, לכן בתפילה שהיא נאמרת בציבור בבית הכנסת פשוט שאומרים על הנסים, אבל ברכת המזון הנאמרת בבית ביחידות, בזה מסתפקת הגמרא אם גם בברכת המזון יש לומר על הנסים, והמסקנא בגמרא שבברכת המזון אין חובה להזכיר אלא רשות כמו שאמרו אם בא להזכיר מזכיר בהודאה בינודה לך^י.

הערות

בראש השנה כג, א ד"ה משום, שלא היו רגילין לעשות מלאכה, והביאו ראייה מהגמ' הנזכרת במסכת מגילה.

הפ"ט. קונטרס חנוכה ופורים להגר"א טורצין, עמוד כח.

הצ. ד"ה מהו.

הצא. אמנם השאלות [שאלתא כ"ו] חילק דלא כהתוס', מדוע מזכירין על הנסים בתפילה דחנוכה ולא בברכת המזון, וז"ל שם "ומחייבין לאדכורי בצלותא על הנסים, ואינו חייב להזכיר בברכת המזון, מאי טעמא, תפילה משום דחובה הוא לצלויי מחייב, אבל בסעודה דרשות היא לא חייבו רבנן", וכן כתב הבה"ג בהלכות חנוכה ובאו"ז ח"ב סי' שכ"ז יעו"ש. אולם דעת השאלות שם בשבת של חנוכה כיון שהסעודה חובה היא משום שבת צריך להזכיר מן הדין, אולם להלכה כל שמונת ימי חנוכה מזכיר על הנסים בתפילה ובברכת המזון, כמבואר ברמב"ם בהלכות ברכות פ"ב הלכה ו, ובטור ושו"ע בסי' תרפב יעו"ש.

הצב. הלכות חנוכה, תרצה.

מצאתי בפרק מ"ה דברייתא דרבי אליעזר, שמעו הנשים ולא רצו ליתן נזמיהן לבעליהן, אלא אמרו להן אתם רוצים לעשות פסל ומסכה שאין בו כח להציל, ונתן הקדוש ברוך הוא שחרן של נשים בעולם הזה, שיהו משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים, ולעולם הבא הן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים, שנאמר תתחדש כנשר נעורייכי, עד כאן, ומקרא מסייעו, דכתיב (שמואל א, כ) אשר נסתרת שם ביום המעשה, ותרגם יונתן ביומא דחולא, והתם נמי גבי ראש חדש קאי, דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ראש חדש יום המעשה, אלמא ראש חדש לאו יום המעשה הוא. וראה בטורי אבן למגילה כב, ב שכתב שכיוון שראש חדש היו מקריבין בו קרבן מוסף, הרי שהוא אסור במלאכה מחמת היותו יום של קרבן. וראה בתוס' פסחים ג, א ד"ה מקום שנהגו.

הפ"ו. וכן הביא מדברי ר"י שהובאו במרדכי במסכת מגילה סימן תתו.

הפ"ח. ועם כל זה זהו מנהג ולא מעיקר הדין, וכן כתבו התוס'

בערבית אין מחזירין

כגון ראש חודש וחולו של מועד ערבית ושחרית וכו' ואם לא אמר מחזירין אותו. הקשה הריטב"א^ה שהרי בברכות^ה מבואר שאם שכח הזכרת מעין המאורע בתפילת ערבית של ראש חדש, אין מחזירין אותו. וכתב שאין הכוונה שבכל הימים הנזכרים ובכל התפילות מחזירין אותו, אלא בחולו של מועד מחזירין אותו אפילו בערבית. אבל בראש חדש בערבית אין מחזירין אותו, אלא רק בשחרית ומנחה.

אין מחזירין אותו אלא אם סיים תפילתו

כתבו הפוסקים^ה שאין מחזירין אותו אלא אם סיים תפילתו, ואם לא סיים חוזר לרצה. וגדר סיום התפילה לענין זה, כתב השו"ע^ה שאם לא נזכר עד שהשלים תפלתו, חוזר לראש. ואם הוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, ונזכר אחר שהשלים תפלתו, קודם שיעקור רגליו^ה, עדיין חוזר לרצה, ולא לראש התפילה.

מה החידוש בזה

מתפלל שמונה עשרה. הקשה הריטב"א וכי בא להשמיענו שמתפלל תפילת שמונה עשרה. וביאר שבא להשמיענו שדווקא בתפילות אלו מתפלל שמונה עשרה ברכות בתפילת העמידה. אבל בתפילת המוספין אינו מתפלל שמונה עשרה ברכות, אלא שבע. וכתב שדעת הירושלמי היא^ה שבמוסף של ראש חדש מתפלל שמונה עשרה ברכות, ולא שבע ברכות כמנהגינו^ה.

איך אומר הא אפשר שימצא שקרן בתפילתו

ואומר מעין המאורע. פירש רש"י^ה שהכוונה להזכרת עננו בתפילה, ומזכירין עננו גם בתפילת ערבית של ליל התענית. והביא את קושית הגאונים שהקשו היאך אפשר להזכיר עננו בליל התענית, והא אפשר שיפסיק תעניתו מאיזה טעם, וימצא שקרן בתפילתו^ה.

שבין תפילה לברכת המזון, כן ההבדל בין סעודת פורים לסעודת חנוכה, שבפורים הסעודה נערכת ברבים כמו שנאמר במגילת אסתר 'והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה וגו', ופירש רש"י משפחה ומשפחה מתאספין יחד ואוכלין ושותין יחד^ה. לכן ודאי היה לגמרא שיש להזכיר בפורים בברכת המזון על הניסים משום שבהזכרה בסעודה זו יש פרסום הנס כמו בבית הכנסת, מה שאין כן סעודה בחנוכה שאינה נערכת בכנופיא, משום הכי היה ספק לגמרא אם צריך להזכיר על הניסים. עוד נראה לומר שהגמרא לא הסתפקה אם יש להזכיר בסעודת פורים על הניסים, משום שסעודת פורים נחשבת סעודת מצוה, וכעין חיוב דיש לומר על הניסים כמו בתפילה, ופשוט וברור שתקנו חז"ל על הניסים, ואדרבה מצוה להרבות בסעודת פורים כמו שמוזכר בגמ', מה שאין כן בחנוכה לא מצינו דיש סעודת מצוה, וריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, כדכתב הטור ושו"ע^ה שלא קבעום לשמחתה, ושמחה אלא להלל ולהודות, מה שאין כן בפורים, ואף על פי שאסור להתענות בחנוכה הרי יש בידו לאכול דברים שאינם טעונים ברכת המזון.

ובספר אשי ישראל יישב, השאלה מדוע הגמ' לא הסתפקה לענין פורים אם צריך לומר על הניסים בברכת המזון, דיש לחלק בין חנוכה לפורים, דפורים היה מתקנות נביאים ודברי קבלה הוא, ואמרינן בגמ' ר"ה^ה דדברי קבלה כדברי תורה דמיא, משא"כ בחנוכה יעו"ש. ומקור הדבר שסעודת פורים נחשבת סעודת מצוה, עיין גמ' מגילה^ה, דרב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולא אתו רבנן אמר להו דילמא טרידי בסעודת פורים, וכתב הב"ח בס' תרצה"ה דשמעינן דשרי להרבות בסעודת פורים ושלא לבא לבית המדרש מחמת טירדא דסעודתי דכיון דעסיק במצוה להרבות בסעודת פורים פטור ממצות תלמוד תורה בבית המדרש יעו"ש, וכן נפסק להאי דינא בטור ושו"ע^ה.

הערות

אם כבר אמר תחנונים, וסיים אותם, ואין במחשבתו לומר עוד, אפילו עדיין לא עקר רגליו, כמי שעקר הוא, וחוזר לראש התפלה. תק. בברכות פ"ד, ו. תקד. ועל דעה זו בא הבבלי לחלוק. וראה בתוס' בברכות (כא), (ב) שהביאו את דברי הירושלמי, והביאו שם מקורות למנהגינו שלא כמו דעת הירושלמי. ועוד כתבו שאפשר שגם בירושלמי הוא טעות סופר. וראה עוד ברא"ש בברכות (פ"ג סימן יח) שהאריך בדברי הירושלמי הללו, והביא שם להוכיח לא כהירושלמי מגמרא שלנו, שמבואר שרק ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה, אבל במוסף מתפלל שבע, וכדברי הריטב"א. תקד. ד"ה ערבית. תקו. ובשפת אמת חידש, שאף לפי הגאונים אין אומרים עננו בערבית ואף בשחרית ואף אם כבר מתענה כמה שעות, כיוון

הצג. אסתר ט, כח.
הצד. סימן תרע, בשם המהר"ם מרוטנבורג.
הצה. יט, א.
הצו. ז, א.
הצו. סימן תרצה.
הצה. וכן הקשה הר"ן.
הצט. ל, ב.
תק. ראה שו"ע אורח חיים תכב, א.
תקא. שם.

תקב. ובמשנה ברורה (סימן תכב, ט) כתב שהשו"ע נקט לשון זו משום שהמחבר מדבר במקרה שעדיין לא אמר תחנונים, רק שכיון שרגיל לומר תחנונים, מסתבר שיתחיל לומר גם עתה, אבל

מלבד יום הכיפורים ותשעה באב, הרי שבליילה בעצם כבר מחוייב בתענית, והוא כשרוי בתענית^{קכ"ז}. ויכול לומר כבר תפילת תענית. אך כתב שיש אומרים שבאמת כל דברי הברייתא שאומר תפילת תענית בערבית, זהו רק בתענית שמתחיל בה מבערב, אבל אם אינו מתחיל להתענות אלא משחרית, אינו אומר בערבית עננו.

איזה קידוש שייך בתענית

ואין בהם קדושה על הכוס. רבינו יהונתן^{קכ"ח} פירש שדין זה אינו מדבר על תעניות ומעמדות, אלא רק על ימים שאין בהם מוסף, כגון חנוכה ופורים. אבל בתעניות פשוט שאין בהם קדושה על הכוס. שהרי אין בהם קדושה כלל. אך הר"ן פירש שהכוונה גם על תעניות, כיוון שיש בהם אכילה בלילה, היה מקום לומר שיקדש היום לתענית על ידי כוס, וזהו שבא להשמיענו שאין בהם קדושה על הכוס^{קכ"ט}.

מנהג ההפטרה בנביא במנחה של שבת

המפטיר בנביא במנחה בשבת. כתב רש"י^{קל"א} שבימיהם היו נוהגים לקרות בנביא במנחה בשבת, ובטלוהו בימי פרסיים מפני הגזירה, וכיון שבטלה התקנה בטלה^{קל"ב}. והקשו התוס'^{קל"ג} שהרי משנה מפורשת היא^{קל"ד} אין מפטירין בנביא במנחה בשבת. ומבואר שאף בזמן התנאים לא היו מפטירין במנחה. ותימצו שאמנם בנביא אין מפטירין, אך בכתובים היו קורין אף במנחה. אמנם בבעל המאור^{קל"ה} גרס שאין הברייתא מדברת על יום טוב, אלא על יום הכפורים שמפטירין בו. ועל זה אמרה הברייתא שאם חל יום הכפורים להיות בשבת, אין מזכירין של שבת. כיוון שבלא יום הכפורים לא היו מפטירין בשבת.

וכתבו התוס'^{קל"ו} שמצינו^{קל"ז} שלא חוששים לשמא ימצא שקרן בפילתו. שהרי אמרין שרדן יכול באמצע התענית לחזור בו מן התענית, וללוותה ולפרוע אותה בזמן אחר^{קל"ח}. ואם חיישינן שמא ימצא שקרן בתפילתו, היאך עושה כן, והרי הזכיר ענו^{קל"ט}. וכתב הריטב"א שאין בזה חשש שמא ימצא שקרן בתפילתו, שהכל הוא לפי מה שהוא באותה שעה שמתפלל. וכיוון שבשעת התפילה הרי הוא בתענית, הרי שלא אמר שקר לפני המקום. והמהרש"א תירץ על קושיית התוס' שכל דין זה שיכול ללוות תעניתו ולפרוע הוא רק בדורות הראשונים, שהיו בריאים וחזקים, ולא הוה חיישינן לזה מתחילה שמא יוצרך לאכול. ולכן מתחילה כשאומר עננו אין זה נראה כאומר שקר לפני המקום, שהרי וודאי ישלים התענית. ואף אם אחר כך מחליט שלא להשלים אינו שקר, כיוון שבאותה שעה סבר שישלים. אך בדורות האחרונים שנחלשו הגופים, ויש לחוש שמא לא ישלים תעניתו, ואפילו הכי אומר עננו, זה נראה כשקר. שהרי באותה שעה יודע שייטכן שלא ישלים תעניתו^{קל"י}. ובחתם סופר כתב שהגאונים סוברים שאמנם בזמן התנאים עדיין היו אומרים עננו גם בערבית ושחרית. אבל בזמן הגמ' כב בטלה תקנה זו, ולכן היה לווה ופורע, כיוון שביטלו אמירת עננו בערבית ובשחרית, והשאירוה במנחה בלבד^{קל"ב}.

היאך אומר עננו קודם שמתחיל להתענות

רש"י^{קל"ג} מבאר היאך אומר אדם תפילת תענית בלילה, והרי אינו מתחיל את התענית אלא למחרת. וכתב רש"י שכיון שנכנס יום התענית, יכול לומר תפילת תענית. והמאירי תירץ שמכיוון שמעיקר הדין כל תענית מתחלת מן הערב, וכמו שמצינו בתשעה באב ויום הכפורים. אלא שבאו חכמים והקלו וביטלו תענית הלילה

הערות

תפילת תענית בערבית ושחרית, היאך אדם יכול ללוות תענית ולפורעה, והרי נראה כדובר שקרים.
 תקי. ד"ה ערבית.
 תקי. ומכח דין זה נפסק להלכה (או"ח סימן תקסד, א) שאם הלך כבר לישון, ולא התנה שיקום ויאכל, אפילו אם קם ממשכבו קודם עמוד השחר, אסור לו לאכול, כיוון שמהתורה כבר תענית היא.
 תקטו. הובא בחדושי הר"ן.
 תקטז. ובמסורת הש"ס מחק תיבות אלו.
 תקיז. ד"ה המפטיר, בשם תשובת הגאונים.
 תקיח. והביא בעל המאור (יא, א מדפי הר"ף) שהוסיפו בתשובת הגאונים שם שאף בזמנם עדיין היה במדינות שונות בפרס ומדי מנהג זה שהיו קורין בנביא. וכתב דאפשר שאף המשנה לא הכריעה בדין זה, אלא כל מקום לפי מנהגו.
 תקיט. ד"ה שאלמלא.
 תקכ. במגילה כא, א.
 תקכא. דף יא, א מדפי הר"ף.

שכל זמן שלא הגיע עת המנחה אינו חשוב ששרוי הוא בתענית. אבל אדם המתענה שני ימים ברציפות, יכול לומר עננו בליל היום השני.
 תקו. ד"ה תעניות.
 תקי. לעיל יא, א.
 תקכ. אמנם ראה מה שהובא לעיל שיטות הראשונים בזה, באיזה תענית יכול ללוות ובאיזה אין יכול ללוות.
 תקי. והרא"ש הוסיף לתמוה, איך תקנו הגאונים תקנה נגד דברי הברייתא.
 תקיא. ובשפת אמת תירץ, שהיכן שלווה ופורע אין זה שקר, כיוון שהרי בדעתו להשלים תעניתו ולפורעה בזמן אחר. (אלא שצריך עיון, שהרי אומר בתפילתו ביום צום תעניתו, ומשמע שיום זה שעומד בו הוא יום צום תעניתו.) ועוד תירץ שאפשר שסברו הגאונים שכל דין זה שלוה אדם תעניתו ופורע, זהו דווקא באופן שלא אמר עננו בליל התענית, וכדעת הגאונים, וגם בשחרית לא אמר, כגון בשבת, או שמירי קודם שהתפלל שחרית. תקיב. וכתב דאדרבה משם היא ראייה לדבריהם, שאם לא בטלה

כד, ב

אם מזכיר ראש חדש בברכת הפטרה

יום הוא שנתחייב בארבע תפילות. נחלקו הראשונים אם לשיטת רבי יהושע בן לוי מזכירים בשבת ראש חדש בברכת ההפטרה את ראש חדש, או לא. דעת רש"י^ה היא שמזכיר של ראש חדש, כיוון שדומה לתפילת נעילה, שמזכירין בה את השבת על אף שהיא מדיני יום הכיפורים^ה. ודעת התוס'^ה היא שאף לשיטת רבי יהושע בן לוי אינו מזכיר של ראש חדש בברכת ההפטרה. וביאר הבעל המאור^ה, שכל סברת רבי יהושע בן לוי היא רק בתפילות, שעצם התפילה שייכת ביום זה גם בלא שיחול בו יום הכיפורים. ומשום כן גם בתפילה המיוחדת ליום הכיפורים מזכיר שבת. כיון שנתקנו תפילות אלו של יום הכיפורים כחובת יום זה, שהוא גם יום השבת, ויום 'שבת' זה נתחייב בארבע תפילות. אבל ברכת ההפטרה אינה שייכת בראש חדש כלל, ולכן אין מזכירין בה. אמנם הרמב"ן^ה סבר כרש"י, וביאר שכוונת רבי יהושע בן לוי היא שיום הוא שנתחייב בארבע תפילות, כלומר שבכל תפילה הנאמרת ביום זה, צריך להזכיר כל עניני היום, ואף אם אין חיובה שייך כלל לשבת. ואם כן הוא הדין בברכת ההפטרה בנביא, כיוון שהברכה נאמרת ביום זה יש להזכיר כל הזכרות היום, וגם ראש חדש בכלל^ה.

אם מזכיר בתפילת תשלומין או נדבה

כתב השפת אמת שכל החיוב להזכיר הוא משום שיום הוא שנתחייב בארבע תפילות. אבל אם נתפלל תפילת נדבה, והיא אינה משום חובת היום, אין צריך להזכיר מעין המאורע. ועוד כתב שלפי זה אף תפילת תשלומין, כגון שלא התפלל מנחה בערב ראש חדש, וצריך להתפלל ערבית של ראש חדש שני פעמים, גם כן לא יזכיר של ראש חדש בתפילת התשלומין כיוון שאינה חובת היום. והקשה ממה ששינונו, מי ששכח להתפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית של שבת שני פעמים, והרי מזכיר מעין המאורע גם בתפילת התשלומין. ותירץ שבשבת אינו יכול להתפלל נוסח תפילת חול, ולכן מוכרח הוא להתפלל של שבת שנים. אבל כאן שאין זה אלא הזכרה מעין המאורע, אינו צריך להזכיר בתפילת התשלומין. אמנם להלכה נחלקו הפוסקים בדבר זה, הבית יוסף^ה הביא דברי הכל בו שבתפילת תשלומין אין צריך להזכיר מעין המאורע. והרמ"א^ה פסק שמזכיר של ראש חדש בשניהם^ה. אך כתב שכל הנידון הוא בתפילת תשלומין^ה, ובתפילת נדבה וודאי שאין מזכיר של ראש חדש.

מדוע לא תקנו מעין שבע ביום טוב

אין שליה ציבור יורד ערבית ביום טוב. הקשה הר"ן

הערות

הקב. וכתב הר"ן בשם רבינו יונה, שגם לדעת הר"ף הסובר כרש"י שמה שאמרו שאין הלכה כמותם הכוונה גם על רב גידל, ואם כן מזכיר גם ראש חודש בהפטרה של שבת במנחה, מכל מקום אינו חותם בשל ראש חודש כלל. אלא אומר בה מעין המאורע, וחותם בשל שבת לבד. כיון שאפילו בשלוש תפילות הקבועות בראש חודש אינו חותם בשל ראש חודש, ומבואר שאין כלל חתימה בשל ראש חדש (רק בתפילה המיוחדת לו כמו מוסף). אלא רק מזכיר בעבודה מעין המאורע, ולא יהיה יפה כח הפטרת ראש חודש שאינו אלא בשביל שבת. אבל המפסיר בנביא במנחה ביום הכיפורים שחל בשבת, חותם אף בשל שבת, כדרך שחותם בהפטרת שחרית. כיון שבשבת מצינו חתימה בהפטרה. ולענין הזכרת יום טוב בחול המועד, ראה בשו"ע סימן תצ, וברמ"א שם, שכתבו שאין מזכירין בברכת ההפטרה לפסח, לא באמצע ולא בחתימה. ובמגן אברהם (שם ס"ק ז) כתב שחותם רק 'מקדש השבת', אבל בשבת בחול המועד של סוכות, מסיים 'זהמנים', משום דחלוקים במוספין, חמור יותר.

הקב. אורח חיים סימן קח.

הקב. סימן קח, ט.

הקל. וראה בט"ז שם ס"ק ט שהגיה בדברי הכל בו כדברי הרמ"א. אמנם בלבוש שם, כתב לחלק בין תפילת שבת לתפילת ראש חדש.

הקלא. והמחלוקת בזה היא אם תפילת תשלומין הפכה להיות חלק מתפילות היום, שיש לו חיוב ביום זה להתפלל תפילה

הקב. ד"ה ככל הני שמעתתא.

תקב. וכן דעת הר"ף יא, א מדפי הר"ף, וכן דעת הרמב"ם פ"ב מהל' תפילה הט"ו. ומה שלעיל (עמוד א) מבואר במפורש ששונה הזכרת ראש חדש בנביא מהזכרת על הניסים במוסף, כיוון שמוסף אינו דבר חדש לגמרי, ושייך המושג של 'תפילה' ביום זה, אבל ברכת ההפטרה אינה שייכת בראש חדש כלל. כתב הרמב"ן במלחמות שם, שאין להקשות מכך על שיטתם, כיוון שכל דיחוי זה אינו אלא בהוה אמינא, אבל למסקנה אין סברא זו עומדת. והראיה, שדימו בגמ' ברכת הנביא במנחה ביום טוב לברכת הנביא במנחה בראש חדש, ואין בזה דמיון, שהרי ביום טוב יש ברכת הנביא בשחרית. ולפי זה מיושבת גם קושית הראש יוסף, שברש"י לעיל (עמוד א ד"ה בד' תפילות) כתב, שכיוון שיש ביום זה עוד תפילות ומזכירין בהם על הניסים אין תפילה זו פחותה מהן. ומבואר כשיטת התוס', שהטעם הוא משום ששייכת בו ברכת על הניסים בשאר תפילות. ואילו כאן כתב כדעת הרמב"ן. אך לפי דברי הרמב"ן שלמסקנה אין סברא זו עומדת, מיושב היטב, שאמנם בתחילה רצתה הגמ' לחלק בין ברכת המפסיר בראש חדש, להזכרת על הניסים בתפילה, מהטעם הזה שבראש חדש לא שייכת ברכת ההפטרה כלל, אך לבסוף חזרה בה הגמ' מסברא זו.

תקב. ד"ה ולית הלכתא.

תקב. יא, א מדפי הר"ף.

תקב. במלחמות, דף יא, א מדפי הר"ף.

אין שם זפת על העטרן, ולא יבואו להתיר גם זפת אילו היה העטרן מותר, ורק מחמת כבוד השבת נאסר, אבל בחלב אנשים עלולים לטעות בין מהותך לשאינו מהותך, ששם חלב אחד הוא.

מה בא רש"י למעט

רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעיטרן. פירש רש"י^ה בשבת. ופירושו מיותר לכאורה, כי רבי ישמעאל עצמו ממשיך ואומר 'מפני כבוד השבת'. ותירץ בראש יוסף שבא לומר שביום טוב אין חשש שמא יניחנו ויצא. ובאבודרהם^ה איתא שביום טוב אין חיוב הדלקת הנר כבשבת, כיוון שאין בו מצוות עונג אלא מצוות שמחה, והדלקת הנר משום עונג הוא. ואפשר שזו גם כוונת רש"י, שאמר שדווקא בשבת יש חיוב זה של הדלקת הנר^ה. ובביאור הלכה^ה כתב, שלמנהגינו שגם ביום טוב מברך והוא חובה גמורה, יש איסור להדליק בעיטרן אף ביום טוב שמא יניחנו ויצא.

מדוע לא תקנו ביום טוב תפילת מעין שבע כמו שתקנו בשבת, מפני הסכנה. ותירץ שדווקא בלילי שבת שמצויים בהם מזיקין^ה, תקנו בהם תפילת מעין שבע, כדי שלא ינזקו המאחרים. אבל בשאר ימי השבוע שאין מצויים בהם מזיקין, לא תקנו ברכה זו^ה. ובשפת אמת תירץ שדווקא בערב שבת שיש מצווה להוסיף מן החול על הקודש, ומקבלים את השבת מבעוד יום, יש לחוש שרוב הציבור יקדימו, ויהיו רק מעט מאחרים, וינזקו עקב היותם מעטים. אבל ביום טוב שאין חיוב להקדים, יש מאחרים רבים, ולא ינזקו^ה.

מדוע לא גזרו אטו זפת

אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת. כתב רש"י^ה שעטרן הוא פסולת הזפת^ה. והקשה בחדש האביב אם כן מדוע לא גזרו בעטרן אטו זפת עצמו, ולא היה צריך לומר משום כבוד השבת, וכמו שמצינו^ה לגבי חלב מהותך, שגזרו בו אטו שאינו מהותך. ותירץ שכאן

הערות

ב ד"ה העובר) שהביאו בשם הירושלמי שבילילי יום טוב אין כל העם בבית הכנסת.

תקלה. ד"ה עטרן.

תקלו. וראה בגמ' לעיל כ, ב.

תקלו. לעיל כא, א.

תקלח. ד"ה רבי ישמעאל.

תקלט. בסדר תפילת ערבית של שבת, בפירוש משנת במה מדליקין, משנה ו.

תקמ. ראה שלמי תודה יום טוב סימן ת, ה.

תקמא. ריש סימן רסד.

נוספת. או שהוא תשלום ליום שעבר. ואם נאמר שהוא חיוב עליו להתפלל ביום זה תפילה נוספת, אם כן יש חיוב להזכיר כל ההזכרות של יום זה, וכלשון הגמרא 'יום הוא שנתחייב בד' תפילות'. אבל אם הוא תשלום על יום שעבר אין חיוב הזכרה בזה, כיוון שזו תפילת אתמול ואינה שייכת ליום זה.

תקלב. כמבואר בפסחים דף קיב, ב.

תקלג. ואף שמבואר בפסחים שם שבילילי רביעיות גם מצויים מזיקין, כיוון שרק שני ימים בשבוע מצויים מזיקין, לא ראו חכמים צורך לתקן בשביל מיעוט זה בכל יום טוב. כן משמע בדברי הר"ן שם.

תקלד. או שימתינו להם כי רבים הם. וראה בתוס' בתענית (ב),

גנזי קדם מכתבי ידי רבותינו

הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל

ראש ישיבת מיר

נס פך השמן תקמב

צדיק באותה שעה שקים מלאים בשמים שהרוח מנשבת בהם מפני ריחן של ערבים, ילקוט שמעוני בראשית רמ"ז קמ"ב, ולכאורה אין הדברים מובנים בשעה זו שיוסף עומד להיות מורד מצרימה בשעת נפילתו מאיגרא רמא של בן זקוניו של יעקב אבינו שמסר לו כל מה שלמד משם ועבר, עד בירא עמיקתא להמכר לעבד למצרים מקום מ"ט שערי טומאה, אשר אין עבד יכול לברוח משם, ולא נראה לעינינו כל סיכוי אשר אי פעם יוכל להשתחרר בשעת חושך ואפילה זו, יהא הבדל ליוסף אם יריח ריח עטרן ונפט או ריח של בשמים, וכי ריח של בשמים באותה שעה מרה יוכל להסב לו קורת רוחו, אתמהא.

אך כשנעמיק בדבר נראה שמהות שונה לגמרי לריח בשמים זה אדרבה בשעת "חושך ואפילה" זו עלול היה יוסף להגיע לידי יאוש ח"ו הקב"ה מעלים עיניו ממנו לגמרי ויפול ולא יוסיף קום, בשעה קשה זו נרמז לו מן השמים עדיין אתה תחת השגחתו ית', הקב"ה מזמן לו ריח טוב לומר לו יש גבול וקצבה לסבלו "באשר משפטו שם פעלו", עיי' יבמות ע"ח ע"ב, הקב"ה מוליכו יד ביד והוא יורד עמו מצריימה כדרך שאמר הקב"ה ליעקב "אנכי ארד עמך מצריימה ואנכי אעלך גם עלה" בראשית מ"ו ד', נפתח כאן ליוסף פתח תקוה לחזור להתרומם משפל מצבו בריח בשמים זה נפתח לפניו קרן אורה בחשך שבו הוא נתון, כענין שאמר יונה הנביא "ואני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך העלמת עין ממני, אך אוסיף להביט אל היכל קדשך", ופרש"י כשראיתי שקיימתני כל הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך".

נמצאנו למדים שלא היתה תכלית נס זה שנעשה לו כדי למנוע ממנו באמת ריח רע, אלא כדי לתת לו הרגשה טובה כי מתחשבים עמו למעלה עד כדי כך שנעשה לו נס למנוע ממנו ריח רע.

א

"מאי חנוכה על איזה נס קבעוה רש"י דת"ר וכו' כשנכנסו יוונים להיכל טימאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי נצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן וכו', נעשה נס והדליקו ממנו שמנה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה, [שבת כ"א ע"ב] משמע מברייתא זו שההלל וההודאה נקבעו על נס פך השמן.

ויש להתבונן בדבר הרי באותו זמן עמדה כנסת ישראל בסכנת כליון רח"ל, וכמו שאנו מזכירים בתפלה "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", ונעשו להם ניסים גדולים "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו', ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה", לכאורה הדעת נותנת שבעיקר יש לנו להודות ולהלל על הצלה זו, ומה ערכו של נס פך השמן שבא כדי לאפשר להם לקיים מצות הדלקת המנורה עוד שבעה ימים לעומת נס ההצלה שע"י נתאפשר להם לקיים את כל התורה כולה ולדורי דורות, ואם כי נס פך השמן היה נס גלוי ונס ההצלה נס נסתר לכאורה, לענין ההודאה שלנו אין כלל מעליותא לנס גלוי על פני נס נסתר שההלל וההודאה אינן אלא על מה שאנו קבלנו, ואלו מצד עצם הניסים הרי אין נפ"מ בזה, וכמש"א "מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק".

ב

בשהורד יוסף מצריימה נאמר "והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נושאים נכאות וצרי ולט הולכים להוריד מצריימה", בראשית ל"ז כ"ה, ואמרו חז"ל "והלא אין דרכם של ערבים להיות טוענים אלא עורות ועטרן, אלא בא וראה מה זימן הקב"ה לאותו

הערות

תקמב. מכתביו, נמסר על ידי המשפחה.

ביותר באותה מידה גדולה היתה הארת הפנים לדוד גדולה וטובה יותר ה"נשיקה" אשר זכה לה. בענין זה הוא הנס שנעשה לאברהם שיראה את הארץ כולה בראיה אחת בלא שיצטרך לסובב פניו הבטחת הארץ והזרע שזכה בה באותה עת "כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ וגו' מקום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה", בראשית י"ד ט"ו י"ז, הנה היתה כאן הבטחה על בנין כלל ישראל ונתינת אר"י להם אשר בזה נתמלאה תכלית הבריאה כולה, ובודאי שהרגיש אז התעלות והתרוממות הנפש, אך ל"נשיקה" מיוחדת זכה הוא בעצמו בנס שנעשה לו שלא יצטרך לסובב פניו אשר אין לו ענין לכלל ישראל ולתכלית העולם ואינו אלא ביטוי להארה מיוחדת שזכה לה הוא עצמו.

ה

ע"פ מהלך זה נבין את ענין נס פך השמן ודאי התועלת שיצאה ממנו קטנה היתה לאין ערוך מן התועלת אשר יצאה מנס הנצחון, ולא יצא מנס זה אלא הקדמת קיום מצות הדלקת נרות המנורה בשבוע ימים, אך בנס זה התבטאה אהבת הקב"ה לכלל ישראל אשר היה כדאי לעשות שינוי הטבע כדי לאפשר להם להוסיף עוד בקיום המצוה, היתה זו ה"נשיקה" המיוחדת אשר זכו לה ועל הארת פנים זו שזכו לה כלל ישראל אנו מודים ומהללים.

והנה אנו רואים ביחס אב לבניו כי לא בסיפוק הצרכים החשובים מתבטא יחסו, אלא אדרבה בסיפוק הצרכים הפעוטים והמותרות ניכר היחס כי לבן אשר איננו הולך בדרך טובה ואין אביו מרוצה ממנו נותן לו את ההכרחיות, ואלו לבן יקיר אשר הוא לרצון הוריו לו מספקים את המותרות ולבן יחיד אשר הוא מחמל עיני הוריו נותנים לו את כל מבוקשו, כשנתבונן נראה שאמנם ביחס לתועלת הבן הרי סיפוק צרכיו ההכרחיים חשוב יותר מסיפוק המותרות, אך כשירצה הבן לראות את חשיבותו ומעמדו אצל הוריו המבחן הוא בסיפוק המותרות, וכל כמה שהצורך קטן יותר כך גדולה היא האהבה שהוא אהוב אצל הוריו, כן הוא ביחס הקב"ה לכלל ישראל, נס הנצחון במלחמה שנמסרו גבורים ביד חלשים היה בבחינת "הכרחיות", על ידו נעשתה תקומה לכנסת ישראל ונתקימה ההבטחה כי לא תשכח תורה מפני זרעו, אך בזאת לא ניכרת כל כך אהבת הקב"ה לישראל רק ע"י נס פך השמן שנעשה לא עבור צורך גדול אלא כדי שיזכו להוסיף מעט בקיום המצוה רק על ידו למדנו מה היה גודל אהבת הקב"ה אותם והוא הארת הפנים המיוחדת שזכו לה ישראל מאתו "בימים ההם בזמן הזה", מצפים אנו ומיחלים לזכות להארת פניו יתברך וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות.

ג

והנה מצינו כמה ניסים שנעשו לכאורה לצורך דברים פעוטים ביחס, וכגון אותו הנס שמצינו אצל דוד וגלית "ויך את הפלישתי אל מצחו ותטבע האבן במצחו ויפול על פניו ארצה", שמואל א' י"ז, מ"ט לא היה לו ליפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה, אלא כדי שלא יצטער דוד לילך לחתוך את ראשו שנשתכר דוד עכשיו שנים עשרה אמות וזרתיים שקומתו של גלית שש אמות וזרת וכו', רש"י שם בשם חז"ל, והדברים מתמיהים הרי אמרו חז"ל כמה מגונה אדם זה שנשתנו בשבילו סדרי בראשית, שבת נ"ג ע"ב, וע' תענית כ"ד א' בבנו של ר"י דמן יוקרת שינוי סדרי בראשית לאו מלתא זוטרתא היא, ואלו כאן נעשה שינוי הטבע כדי לחסוך לדוד הליכה של שתיים עשרה אמות וזרתיים, והרי כוחו היה במתניו שהלך עד מקום המלחמה מהלך רב, ואח"כ חזר מן המלחמה לירושלים, למה צורך יש בכדי לחסוך ממנו הליכה פעוטה זו.

בענין זה מצינו בפ"י אוה"ה הק' במה שנאמר לאברהם אבינו, "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה" בראשית "ג י"ד, ופי' האוה"ח הק' "כאן עשה לו נס עצום שיוכל לראות מצפון לדרום וממערב למזרח ממקום אחד מבלי שיצטרך לסובב", ויש להבין וכי כ"כ קשה הי לו לאברהם אבינו לסובב את עצמו ולראות את הארץ לכל רוחותיה עד שהיה צריך לעשות לו נס עצום כזה, ואמנם נתבאר במק"א כי אינה דומה ראית א"י כולה כאחת לראיתה לחלקיה קודם צד אחד, ואח"כ צד אחר, אך מל' האוה"ח משמע שהנס נעשה כדי למנוע מאברהם את הצורך לסובב את ראשו.

ד

אכן על פי דרכינו נבין אם את מהותם של הניסים הללו ונמשול משל, במשפחה אחת היה יהלום יקר ערך אשר היה ירושה להם מדור דור פעם אחת נאבד היהלום וכל בני המשפחה נצטערו צער גדול מאוד, וטרחו בכל כוחם לחפשו, לאחר חיפושים נרחבים נמצא היהלום ע"י אחד הילדים, עמד אביו ונשקו על ראשו, שמחת המשפחה כולה היתה רבה מאוד, ובכללם שמח גם הילד המוצא, אך שמחה מיוחדת היתה לו בשל הנשיקה שקבל מאביו. ודאי נס הריגת גלית ע"י דוד היה גדול מאוד והיה בזה קידוש ה' גדול, בתוך כלל ישראל הרגיש אף דוד בגודל חסדי שמים, אך דוד זכה ל"נשיקה" פרטית והוא הנס של נפילת גלית על פניו כדי לחסוך לו הליכת י"ב אמות וזרתיים, אמנם אין בכך חשיבות מצד עצמו אך חשיבותו הוא הארת הפנים המיוחדת לו מלבד הנס הכללי לכלל ישראל, ואדרבה כל כמה שהצורך בנס הזה היה קטן

מקור ציווי חנוכה תקמג

ולא מסתבר לומר דיחלוק על כל הני דבאמת אין מברכין, וע"כ לחלק כדבר האמור.

ושוב ראיתי בעודני כותב לו כזה על הגליון שככל הדברים האלה נראה מדברי הרמב"ן ז"ל בס' המצות בשורש ראשון יע"ש היטב דבריו שהם קילורין לעינים, והמדקדק שם בדברי הרמב"ם בשורש ההוא, יראה דס"ל דמצות עשה של חכמים שציוו לעשות וסמכו על העשה דכתיב בקרא דלא תסור, והאיסורים וגדרים שלהם נכללו בלא תסור, יע"ש היטב, והיינו כפי הכ"מ שם בפ"א מה' ברכות ה"ג והמקשן הקשה לפ"ז מדמאי דבלא זה הוה ס"ל דענין הדמאי ל"ה רק כעין חומרא ואינה לסייג דהא ראייה דהתירו לעניים לאכול דמאי ובכל איסורי דרבנן הכל שוים ולא הותרו לעניים, וא"כ דתקנתא זו קילא טובא משאר תקנות, אבל כיון דאפילו על מה דלא שייך בו לתא דאורייתא תקנו ברכה, א"כ היה להם לתקן גם ע"ז דעכ"פ ישנו לתא דאורייתא.

וכבר עלה על דעתי דיש לומר דרבא דלא ניחא לי' בתירוץ דאביי הגם דמצינו במקום אחר דמחמיר בדמאי, עיין תוס' כתובות כד, א ד"ה אביי ובגיטין סג, א ד"ה רבא, אפשר משום דס"ל כטעמא דר"נ דאסמכיה אשאל אביך, ובזה עדיין לא אתי לי שפיר דלמה באמת יגרע ספק דעכ"פ הנהגת חכמים מקרי, והוצרך לתרץ מצד רוב עמי הארץ דקילא טובא, וייתישבו אפשר דברי הרמב"ם דה' מגילה פ"ג ה"ה דהמתיק טעמא דאביי משום דבכל הש"ס משמע דכל מילי דרבנן אלא תסור אסמיכנהו, וכדאמר ר"א וכמו שכ' להדיא בס' המצות.

הנה נתעורר על שקלא וטריא דגמרא שבת [כג, א] גבי חנוכה דוקא שאלו היכן צונו, הא הרבה מצות דרבנן קודמין בזמן כמו עירובין ונט"י ומגילה, וגם על המקשן קשה וכי לא ידע דמברכין על שארי מצות דרבנן.

ולפע"ד ממגילה לא קשה כ"כ דדברי קבלה כדברי תורה דמי, מכ"ש שנרמזו כידוע מש"ס דמגילה [ז, א] בפסוק כתוב זאת מה שכתוב כאן וכו' פלוגתא דר"א ור"י, ומכ"ש לפי מה דמשמע מרמב"ן בס' המצות דעיקר הודאה על הנס אפשר דהוי דאורייתא, ומה"ט הלל ביו"ט גם קריאת מגילה דקריאתה זו הלולא, י"ל דלא קשיא ליה, אבל בחנוכה דכבר תקנו לומר הלל לברך על הדרבנן לחוד דהדלקת נרות, הא קשיא ליה שפיר. אבל לא יתיישב עדיין מאינך נט"י ועירובין.

והנלע"ד דכל מה שתקנו חכמים משום סייג וגדר למצות התורה הוה ידע שפיר דמוזהרים אנו לקיים דבריהם מדרשא דעשו משמרת כו' ואסמכינהו אלא תסור, אבל לחדש מצוה שאין בה סייג וגדר לדאורייתא על זה שאל מנ"ל דיש להם כח זה, ות"י ר"א דגם זה נכלל בכלל לא תסור דכתיב ביה מקודם אשר יאמרו לך תעשה, שזה ירמוז לכל מה שיאמרו, ור"נ לא סמכו כי אם על המקרא דשאל אביך וכו', וע"כ מוכרחים אנו לחלק כנ"ל, דהא מבואר בסוגיא דסוכה [מו, ב] דבאמת אין מברכין על הלולב כ"א ביום ראשון, ומבואר שם דאיהו ס"ל דגם על נר חנוכה אין מברכין, יע"ש בסוגיא,

מאמר לחנוכה תקמד

לסיון ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, והנתינה היא לאחר ארבע ימים בשעת אמירת אנכי השם אלקיך, והנה הברית עם ישראל נכרתה בשני בסיון, לפני גוף העובדא של מתן תורה, כמבואר להדיא בכתוב, ומכיון שהברית כוללת בתוכה שלילת הכתיבה של דברים שבעל פה, הרי נמצא כי הך איסורא ד"דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב", קדום הוא לכל איסורי התורה, ולא עוד אלא שקודם הוא אפילו לגוף המאורע של מתן תורה.

ועומק הכוונה בזה הוא כי איסור הכתיבה של דברי תורה שבעל פה אינו איסור פרטי בין שאר איסוריה של תורה, אלא שהוא קביעות הצורה של כריתות בריתו של הקב"ה עם ישראל, בקיצור האיסור של כתיבת דברים שבעל פה מהווה חלק של ברית התורה הרבה יותר מאשר הוא משתייך אל גוף דברי תורה עצמם, ומקבלת היא נקודה זו תוספת בהירות מתוך עיון בכללי סדור המשנה ובמה שהותנו רבותינו בביאורם בתוך כללי סידור המשנה, נמצאים כאלה שאינם נראים כלל כמעשי סידור, כגון אין סדר למשנה, חסורי מיחסרא עניים במקום זה ועשירים במקום אחר וכדומה, והורונו רבותים בזה כי גם לאחר שהותרה כתיבתה של תורה שבעל פה ומשום עת לעשות, הוכרחו לכתבה או לסדרה לכתיבה, מכל מקום השאירם בשיעור ידוע כדברים שבעל פה גם לאחר שנכתבו, בכדי שגם הכתב יהא נזקק לסיוע של הפה, וסוף סוף לא תעמוד הכתיבה במקומה של הקבלה מפה לאוזן, ודברים הללו הם יסוד גדול בסדר עריכתם של דברי תורה שבעל פה על הכתב, ומתוכם של הדברים הללו מבצבצת ועולה היא הנקודה שנתבארה לנו למעלה בגדרו של איסור כתיבת דברים שבעל פה, כי אלמלי היה איסור זה רק איסור פרטי בין שאר איסוריה של תורה, בודאי שלא היה בו מקום לקיום במקצת, ומכיון שסוף סוף הותר האיסור משום עת לעשות, שוב לא היה לנו ענין להחזיק בו לפרקים ולהפעילו לסירוגין, אלא שהם הם הדברים מניעת הכתיבה של דברי תורה שבעל פה, שייכת היא לברית התורה שקדמה לענין הופעתה של תורה, ועל כן נהי דהאיסור

ידועים הם הדברים כי ישנם דברי תורה שניתנו להכתב וישנם דברי תורה שלא ניתנו להכתב, ולכאורה חלוקה זו אינה משתייכת אלא בנוגע להשם תורה בלבד, אלא שיעויין יומא דף כט דנמשלה אסתר לשחר מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף הנסים, ופריך והא איכא חנוכה, ומשני ניתנה להכתב קא אמרינן, והנה נושאי הענין בכאן הם גופי המאורעות שנעשו לישראל נסים בהם, ובפשיטות היה נראה דאין זה שייך כלל לחלוקה דניתנה להכתב, שלא נאמרה אלא בגופם של דברי תורה, ובודאי דהכוונה היא דדברי תורה השייכים לנס חנוכה לא ניתנו להכתב, משום שאינם שייכים לכתבי הקודש, אבל מכל מקום מכיון שהדמיון לשחר וללילה הוא על מאורעות הנסים שפיר יש לנו הערה מכאן, דענין זה של "לא ניתן להכתב" מתפשט הוא מתוך הדברי תורה של הנס אל תוך המאורע של גוף הנס עצמו, ותוכן הדברים כך הוא "אכתוב לו רובי תורתך כמו זר נחשבו" מנבואתו זו של הושע למדנו כי כתיבתם של דברי תורה שבעל פה היתה יכולה לפעול ענין של זרות אצל כנסת ישראל, אכתוב לו רובי תורתך כמו זר נחשבו, ובמדרש המובא בתוספות גיטין דף ס' איתא שעתידין אומות העולם לכתוב להם את התורה, ואם היתה גם תורה שבעל פה נכתבת היו האומות כותבים להם גם אותה, וממילא היו ישראל נחשבים כזרים על ידי זה.

וכאשר נעייין בגוף דברי המדרש הזה נמצא כי מסיון דבריו של המדרש הזה יוצא מפורש כי זה הוא תוכן הכוונה, במאמר חכמים כי לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על דברי תורה שבעל פה בלבד שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, כלומר כל ברית כוללת בתוכה גם את מניעת השייכות של כל אלה שאינם נכנסים לתוכה של הברית, וגם ברית התורה שכרת הקב"ה עם ישראל כוללת בתוכה מניעת שייכות כזו והיא היא שלילת כתיבתם של דברי תורה שבעל פה, הרי לנו בזה הדגשה יתירה כי ברכת התורה פותחת היא בשנים אשר בחר בנו ואשר נתן לנו, ומפורש כתב הגר"א כי שנים הללו מתחלקים הם לשני ענינים, לפי סדר הזמנים, הבחירה היא מה שנאמר למשה בשני

הערות

תקמד. ממאמריו בכתב יד, נערך ע"י הרה"ג הלל מן שליט"א.

וחוזרים או בזה להתחלת הדברים דחזינן מסוגין דיומא דאפילו בנוגע לעין המאורע של הנס שייכא הך מילתא דלא ניתנה להכתב, וכי זה הוא באמת גדרו של נס חנוכה שלא ניתן להכתב, כי הם הם הדברים, והחידוש הנמצא במסירות נפשם של דור החשמונאים הוא זה כי מסרו נפשם לא על רצון השם שנתגלה בדיני התורה, כי אם על רצון השם, של כלליות יחוד ישראל בעמים דהיינו על ברית התורה וכנ"ל.

וממילא כך נאה וכך יאה כי מאורע מועד החנוכה יהא מופקע מתורת כתב, שכן כל עצמו של חידוש מועד החנוכה אינו אלא בנקודה זו של מסירות נפש על עבודת יחוד ישראל בעמים, אשר שלילת הכתב היא ה"בפועל" של יחוד זה, ופוק חזי דגם במשנה לא נשנו דיני נר חנוכה ולא נזכר נר חנוכה כי אם אגב גררא דענינים אחרים, והיינו כמו שהורו רבותינו דגם לאחר שנכתבה המשנה עדיין השאירו בה מקום לצורת תורה שבעל פה על ידי החיסורי מיחסרא וכדומה, ובנר חנוכה בא הוא הענין הזה לידי השמטה גמורה מפני שאורו של נר חנוכה הוא האור שנתגלה על ידי מסירת נפש על אורות מגיעת כתיבתם של דברים שבעל פה, בכדי שעל ידי זה תסתלק יון מלהחשיך עיניהם של ישראל על ידי תרגום דברים שבעל פה כדרך שהחשיכה עיניהם של ישראל בתרעמם של דברים שבכתב, ודוק כי לא ניתן להתפרש יותר.

שבדבר הותר משום עת לעשות, מכל מקום בכדי שלא לבטל את תוכן צורתה של ברית התורה נשארה כלליותה של תורה זו גם לאחר שהותר האיסור, וגם לאחר שתורה שבעל פה נכתבה על ספר.

חילוק זה בין כלליות ברית התורה ובין דיני התורה עצמם מצאנו לו מקום גם בהלכות מסירות נפש, דסוף סוף זה הוא יסוד החילוק בין מסירות נפש על אותן העבירות הדוחות פקוח נפש, ובין מסירות נפש בשעת השמד אפילו על ערקתא דמסאני, כי על כן מסירות נפש זו של ערקתא דמסאני איננה מסירות נפש של דיניה ומצוויה של תורה, שהרי האיסור עצמו אינו נעשה לחמור יותר על ידי הכונה שהנכרי מכוון להעביר על הדת, אלא שמסירות נפש זו באה על כלליות יחוד ישראל בעמים, דהיינו על הברית שכרת הקב"ה עם ישראל שהיא ברית התורה באופן דמסירות נפש על המצוות בשעת גזרות השמד, חלוקה היא ביסודה ממסירות נפש על שלש עבירות שאין פקוח נפש נדחה מפניהן, דבשעה שאנו דנים לענין עבירות ואיסורים פרטיים שבתורה אז יש לנו שיעורים ומדידות בחיובי מסירות נפש, מה שאין כן בשעה שאנו דנים לענין כלליות ברית התורה, וכיון דבשעה שהכונה היא ההעברה על הדור, אז מופקע הוא חיוב המסירות נפש מכל שיעורים ואפילו אם אין הדבר נוגע אלא לערקתא דמסאני, יהרג ולא יעבור.

רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל

גאב"ד פוניבז'

בני הישיבות הם העוסקי תורתך כנגד הזדים תקמה

חשבתי לבאר שהנה במגילת אנטיוכוס כתוב שהיונים גזרו על השבת ראש חודש ומילה, ומבואר בסנהדרין עד ע"א שבשעת הגזירה צריך למסור את הנפש אפילו על "ערקתא דמסאנא", ובודאי שצריך למסור את הנפש לקיים את השבת, ואין את הכלל שפיקוח נפש דוחה שהרי זו שעת הגזירה, אמנם חידושו של

כשמתבוננים היטב במהות החנוכה והמאורעות שהביאו את הנס הגדול, בנוסח ההודיה שתקנו לומר בחנוכה אנו אומרים "על הניסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו", אנו מפרטים ומזכירים כמה דברים, ולבסוף "ועל המלחמות", מלבד כל הניסים והגבורות היו גם מלחמות.

הערות

תקמה. מתוך פתיחה לירחי כלה, נערך ע"י הרה"ג הלל מן שליט"א.

במקום לקיים "וכתבתם על מזוזות ביתך", את האמונה "שמע ישראל ה' א' ה' אחד", הם דרשו לכתוב "אין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל".

היוונים לא כפו עליהם לעבוד עבודה זרה אלא רצו לעקור את כל היהדות, ע"י ביטול הקשר עם הקב"ה, עלינו להתבונן ולהרגיש את גודל ההשפעה והזכות שיש לנו שבת ומילה וראש חודש, כך אנו "משודכים" ומקושרים עם השי"ת באותן המצוות, נוצר ה"חלק והנחלה" שלנו עם הקב"ה, כך אנו נעשים בבחינת "קוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא".

הנה ידועים דברי הט"ז להבדיל בין מצות יום הפורים לימי החנוכה שבפורים היתה הגזירה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" ולכן כשנצלו מהמן הרשע תקנו את מצות סעודת פורים לאכול ולשתות עד דלא ידע, להודות על עצם קיומנו, אבל בגזירות אנטיוכוס לא היה ענין בביטול הגוף אלא בנפש, וע"כ המצוות של הנס הן ברוחניות, וביותר מדבריו אפשר לומר שהגזירה בחנוכה היתה לבטל את הקשר והשייכות הם ביקשו לבטל את ענין "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם", שלא יהיו ישראל מחוברים ומדובקים עם השי"ת, ומצות נר חנוכה וההלל שאומרים בכל יום הם לפרסם את הנס שנותרנו מחוברים ודבוקים בה' אלקינו, "הנרות הללו קודש הם", ואף "ישראל קדושים הם", יש לנו חלק ונחלה באלוקי ישראל.

זכה נבין לשון ההודאה "על המלחמות" עצם המציאות שעם ישראל נלחם נגד האומות היא הישועה הגדולה הנצחון נגד היוונים הוא שתמשך המלחמה באופן קבוע כאברהם אבינו שנקרא "העברי", בהיותו בעבר אחד והעולם כולו כנגדו, כך עם ישראל הם "עבריים" הם שונים ואחרים מאומות העולם, כמו אברהם אבינו שנאמר עליו "ויקרא בשם ה'", הוא שמכריז בעולם את אלוקותו של הבורא, כך כלל ישראל הם המצהירים על שייכותם עם הקב"ה, יש להם חלק ונחלה באלוקי ישראל, הגזירות של יון היו להפריד בין ישראל להקב"ה, והנצחון נגדם הוא ההפרדה בין ישראל ליון, בזה אנו מתקדשים שמתקיימים בנו "המבדיל בין קודש לחול בין ישראל לעמים", אברהם אבינו היה יחיד בעולם באמונת ה' ובהליכה במצותיו, ואף ישראל הם יחידים בעולם ונבדלים ונפרדים מן העמים זהו הנס של חנוכה "ועל המלחמות", עד היכן מגיע הפירוד בין ישראל לאומות.

ועד כמה גדול הקשר ועמוקה השייכות בין ישראל להקב"ה נוכל ללמוד מתוך סוגית הגמרא סנהדרין

מתתיהו כהן גדול היה שמדיני המלחמה הוא שתדחה את השבת, וכדאיתא בשבת יט ע"א מדרשה ד"עד רדתה" אפילו בשבת עצם היציאה למלחמה על קיום התורה היה בו דבר נס וחידוש, להבין שבשעת הגזירה אפשר להלחם ולא למסור את הנפש להריגה מבלי מלחמה, וע"ז תיקנו לומר שהניסים והישועות הוא בזה שהגיעו לידי מלחמה והצליחו בה מפני המסירות נפש שהיתה ביציאה למלחמה.

ואפשר להוסיף בזה שהנה מבואר בחז"ל שהגזירה של אנטיוכוס הרשע היתה שיכתבו על קרן השור שאין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל, ולא נאמר שגזרו עליהם לעבוד עבודה זרה, ואף לא מוזכר באילו דברים גזרו עליהם שמד רק "אין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל", ומבואר שיסוד "חלק ונחלה" הוא המעמיד של דת ישראל על תילה, כשיש לכלל ישראל "חלק ונחלה" אין שמד ואין העברה על הדת, וכשאין חלק ונחלה באלוקי ישראל הרי הם כגויים גמורים, והיינו שכל השייכות והקשר של כלל ישראל עם הקב"ה היא מכח ה"חלק והנחלה", כיצד "ה' הוא נחלתנו" כאשר אנו עוסקים בתורת ה', כאשר מתקיים "ושמרו בני ישראל את השבת" שהיא האות "ביני וביניכם", ואילו עכו"ם ששבת חייב מיתה, השבת ניתנה אך ורק לבני ישראל "ובמנוחתו לא ישכנו ערלים", המילה היא אות הברית וחותם השייכות בין ישראל לבין הקב"ה, והגויים ערלים הם ואין להם שום קשר עם השי"ת.

גם ענין ראש חודש הוא לברר את ההבדל בין ישראל לעמים, ולהורות על השייכות של ישראל עם בורא עולם, ענין ראש חודש הוא להורות שה"זמן" של יהודי שונה מחשבון הימים והזמנים של הגוי, לישראל יש קידוש החדשים, יש להם זמנים ומועדים החודש מקדש את ראש השנה ליום הרת עולם, והוא יום סליחה ומחילה, קידוש החודש קובע את הזמן של פסח "זמן חרותנו", ואת השבועות "זמן מתן תורתנו", את כל הקשר של כלל ישראל עם הקב"ה ביקשו היוונים לקרוע, לנתקם משייכות עם השי"ת, כשיבטלו את ראש החודש ישנו את כל הלוח וממילא "אין חלק באלוקי ישראל", כשלא ישמרו שבת לא תהיה נחלה לישראל בגזירות פרטיות של מצוה זו ואחרת ביקשו היוונים לבטל את האות והברית שבינו וביניכם.

אילו הצליחו היוונים ח"ו לבטל שבת ור"ח מעם ישראל היתה נעקרת כל התורה כולה, "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", כיון שהיו מתנתקים בכך מהשייכות עם הקב"ה זהו שגזרו היוונים "כתבו לכם",

שפיר הקשו התוס' דכיון שהאיסור המיוחד הזה נאמר רק לגויים ולא לישראל, א"כ נימא מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, והוצרכו לתרץ שהוא מצוה לישראל כיון שדין גזל וזנות שכזה אין בישראל.

ובזה אמרתי ליישב את דברי הרמב"ם בפרק י' מהלכות מלכים ה"ט שכתב "עכו"ם שעסק כתורה חייב מיתה ואם עסק בתורה מודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג", ועיי"ש בכס"מ ובלח"מ במה שכתבו ליישב מדוע אינו נהרג על כך, ולדברינו הביאור הוא שדין גזל וזנות מחודש שיש לעכו"ם על התורה אין בו דין מיתה.

הענין שהתורה היא מציאות החיים הוא אך ורק לישראל "תורה ציוה לנו", בדבר הזה אנו במלחמה עם כל העולם לאומות העולם אין שייכות לתורה, והיא ירושה לנו ומאורסת אלינו בלבד, השמחה הגדולה של חנוכה בזה שזכינו לפורקן ולישועה שנתמיד במלחמות עם כל העולם, אותה מלחמה של הימים ההם היא המתקיימת בזמן הזה, והיא המקיימת אותנו כעם ישראל, הנס של חנוכה נמשך עד היום הזה כשאנו ממשיכים את המלחמה נגד "להשכיחם תורתך", וב"ה שאנחנו מנצחים.

בנוסף ההודאה של "על הניסים" אנו אומרים שכנגד הטמאים נלחמו הטהורים ונגד הרשעים נלחמו הצדיקים, וכנגד הזדים נלחמו עוסקי תורתך, "זד יהיר לץ שמו", שהיוונים התלוצצו כלפי התורה ולומדיה, ודרך המלחמה נגדם היא ע"י "עוסקי תורתך" לעשות מלימוד התורה עסק, המלחמה הזו נמשכת עד היום הזה, בני הישיבות הם הלוחמים, הם ה"עוסקי תורתך" של דורנו, בזכותם אפ"ל "פורקן כהיום הזה".

נ"ט א' ואמר רבי יוחנן עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר "תורה ציוה לנו משה מורשה", לנו מורשה ולא להם ומ"ד אחד מפרש "מורשה" מלשון ירושה, ורק ישראל ירשו את התורה והגוי העוסק בתורה הרי הוא גזלן ומ"ר אחד מפרש "מורשה" מלשון אירוסין, ואנו מאורסים עם הקב"ה ע"י התורה וגוי שעוסק בתורה הרי הוא כבועל נערה המאורסה.

והנה בגמרא שם אמרו כלל "ליבא מידעם דלישראל שרי ולעובד כוכבים אסור", שלא יתכן שהגויים יהיו מצווים בדבר איסור ולישראל יהיה מותר שהרי נתברו מצוות לישראל, ולגויים יש רק ז' מצוות בני נח, והתוס' הקשו חולין ל"ג א' ד"ה אחד עובד כוכבים שעכו"ם מצווה שלא ללמוד תורה וליהודי אין ציווי שכזה וכתבו "דבדבר שהוא מצוה לישראל לעשות לא שייך למימר מי איכא מידי דלישראל שרי", והיינו שלא הוסיפו איסור לעכו"ם אלא אדרבה ציוו את ישראל ללמוד תורה.

ובשיעור שאמרתי בפני בני הכולל שאלתי על קושית התוס' שאיכא מידי שגוי מצווה שלא ללמוד תורה, והרי טעם האיסור מבואר בגמ' או מטעם גזל או מטעם אירוסין, וא"כ גם ישראל מצווה באיסור גזל אלא שעל תורה אין לנו איסור גדל שהרי היא שלו, וכן לטעם של אירוסין אין לישראל איסור שהתורה מאורסת לנו, ולגוי מרבה איסור גזל שאין התורה שלו, ואיסור זנות מפני שהתורה אינה מאורסת אליו.

והביאור בזה הוא שנתחדש בפסוק "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב", דין גזילה מיוחד שגוי הלומד תורה הרי הוא גזלן ונתחדש בה דין זנות חדש שגוי העוסק בתורה הרי הוא כבא על נערה המאורסה, ואין זה דין גזל וזנות של כל התורה, ולהכי

רבי חיים קנייבסקי שליט"א

בני ברק

דירה לשם קיום מצות נר חנוכה תקמו

והנה לכאורה נראה שאין חיוב בהכי כיון שמצינו שתקנו חז"ל ברכה לרואה נר חנוכה, וכמו שאמרו במסכת שבת [כג, א] "הרואה נר של חנוכה צריך לברך" וכו',

יש לעיין באדם שאין לו בית האם חייב לשכור או לקנות דירה כדי שיוכל לקיים מצות הדלקת נר חנוכה.

הערות

תקמו. מתוך שיעור שנמסר בכולל חזו"א, נערך ע"י הרה"ג הלל מן שליט"א.

נר חנוכה שחייב להשתדל שיהיה לו בית כדי שידליק בו נרות וכדברי מו"ח שליט"א.

אבן נראה דדעת התוס' בשאלה זו אינה כן, ולשיטתם אין אדם חייב להשתדל שיהיה לו בית לקיום הדלקת נר חנוכה, דבסוכה [מו, א ד"ה הרואה] כתבו, "בשאר מצוות כגון לולב וסוכה לא חקינו לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה, וטעם ראשון ניחא דלא תקשי ליה מזוזה", והנה אם נימא דס"ל לתוס' כהרמב"ם הנ"ל דחלוק מזוזה מנר חנוכה, דמזוזה שהיא חובת הדר הלא אינו חייב להשתדל לקנות בית לקיים מזוזה אלא רק אם גר בבית חייב במזוזה, ואילו נר חנוכה יש חיוב לדאוג שיהיה לו בית שיוכל לקיים בו הדלקת הנר, א"כ מאי קשיא לתוס' למה לא תיקנו ברכת הרואה במזוזה למי שאין לו בית, כמו שתיקנו בנר חנוכה, והרי החילוק גדול ביניהם, דנר חנוכה הרי היא מצוה שחובה על הכל להשתדל לקימה, ואף לקנות או לשכור בית, וגם מי שהוא אנוס ואין באפשרותו לשכור או לקנות לא פקע חיובו, אף שנפטר מלקיימו מפני אונסו, וע"כ תיקנו לו עכ"פ ברכת ראייה, משא"כ מזוזה מי שאין לו בית הרי אין עליו שום חיוב, והוא פטור לגמרי שהרי יכול אדם לכתחילה לגור כל ימיו באהל או בספינה, אלא ע"כ דס"ל לתוס' דלא כהרמב"ם.

ולדעת התוס' שווה מצות נר חנוכה למזוזה, ובשניהם אין חיוב לדאוג שיהיה לו בית בשכירות או בקניה לקיים המצוה, אלא רק אם יש לו בית חייב במזוזה ובהדלקת הנר, ושפיר קשיא להו מאי שנא נ"ח שתיקנו ברכת ראייה למי שאין לו בית, ובמזוזה בכה"ג לא תיקנו ברכה וע"ז תירצו משום חביבות הנס.

ופירש"י "הרואה העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב, דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה", ומשמע שאין אדם חייב לשכור דירה או לקנותה לצורך הדלקת נר חנוכה, דאי חייב למה יברך על הראיה, נחייבו לשכור דירה כדי שיקיים מצוה כהלכתה בהדלקה בביתו.

אולם שמעתי שמו"ח שליט"א צידד שחייב לשכור דירה, ומדברי רש"י הנ"ל אין ראייה, די"ל דהתם איירי באנוס שאין באפשרותו לשכור דירה שלגביו תיקנו ברכת הרואה, אבל מי שבאפשרותו לשכור או לקנות חייב לעשות כן כדי לקיים מצות הדלקה כדון.

וכדברי מו"ח שליט"א משמע מדברי הרמב"ם שכתב הרמב"ם פי"א מהל' ברכות ה"ב, "יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין סוכה ולולב ושופר, ואלו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות, ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה, אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב", ובהל' ג' שם כתב "וכן כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה" וכו', הרי שכלל הרמב"ם את מצות הדלקת נר חנוכה בכלל אותן מצוות שהן חובה מדבריהם, שאדם "חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה שאדם חייב על כל פנים לעשות", ואינה כמצות מזוזה שרק אם יש לו בית הוא חייב במזוזה, אבל אינו חייב להשתדל שיהיה לו בית כדי לקיים מצוה זו, ו"אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב", משא"כ

רבי אבגדור הלוי נבנצל שליט"א

רבה של ירושלים העתיקה

מהדרין בנר חנוכה

הלכות מיוחדות למהדרין ולמהדרין מן המהדרין, והן הרבה יותר משליש של סתם הדור מצוה, וזכו כאן שכל ישראל מהדרין מן המהדרין.

גרסינן בגמ' שבת כא ב ת"ר מצות נר חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין וכו', וצ"ב מה ראו חז"ל דוקא כאן לקבוע

היא בהפנמת ענין הנס שנוספו בו ימים, ושכל אחד מבני הבית ניצל מיד היונים, ולא קבעו לנו הדור חיצוני שהמהדרין ידליקו במנורת מתכת, והמהדרין מן המהדרין בשל כסף או כיו"ב, והשאירו זה על הדין הרגיל שבהדור מצוה עד שלישי במצוה.

ונחלקו ב"ש וב"ה אם פוחת והולך או מוסיף והולך, מהטעמים המפורשים בגמ', אך אולי מותר להוסיף דב"ה רומזים על הגאולה העתידה ב"מ שהאור מוסיף והולך כדמצינו בפסחים [סח, א], ונזכה לאור משיח ואור מקדש ואור סנהדרין ועוד, אבל ב"ש רמזו על העוה"ב, שכידוע אמרו חכמי הקבלה דלעתיד לבא הלכה כב"ש שכל האורות פוחתים והולכים, ורק כבודו ית' ישאר, וכן ב"ה אומרים לדאוג גם לששת ימי המעשה, נביצה טז, א], הרומזים על ששת אלפי שנות העוה"ז, וב"ש אומרים מחד שביך לשבחיך ליום שכולו שבת.

ונלענ"ד דהיינו משום דבתחלת בית שני הי' דבר זה לקוי כמו שצועק מלאכי [מלאכי א, ח] הקריבהו נא לפחתך ועוד פסוקים רבים בענין זה וזה גרם שהמחפשים חיצוניות נמשכו אחר תרבות יון יפיות של יפת, ותקנו לנו חז"ל כשגברה יד ישראל מצוה שתדגיש את החיוב בהדור, והנה כשטהרו המקדש חסרו שני דברים לקיום מצות הדלקת המנורה כתקונה, א. מנורת זהב, ב. שמן טהור, ובשמן נעשה נס ונמצא פך שמן טהור ודלק שמונה ימים, אבל במנורה לא נעשה והדליקו במנורה של עץ או של ברזל, כמו ששינו במנחות [כח, ב].

ואולי י"ל דרצה הקב"ה לרמוז דאף דרצונו בהדור, מ"מ ההדור הפנימי חשוב מן החיצוני, והחלוק בין זה דלשאר דברים הוא חיצוני גם גוי רואה אותו, אבל החלוק בין שמן טמא לטהור הוא פנימי, וכן ההודאה